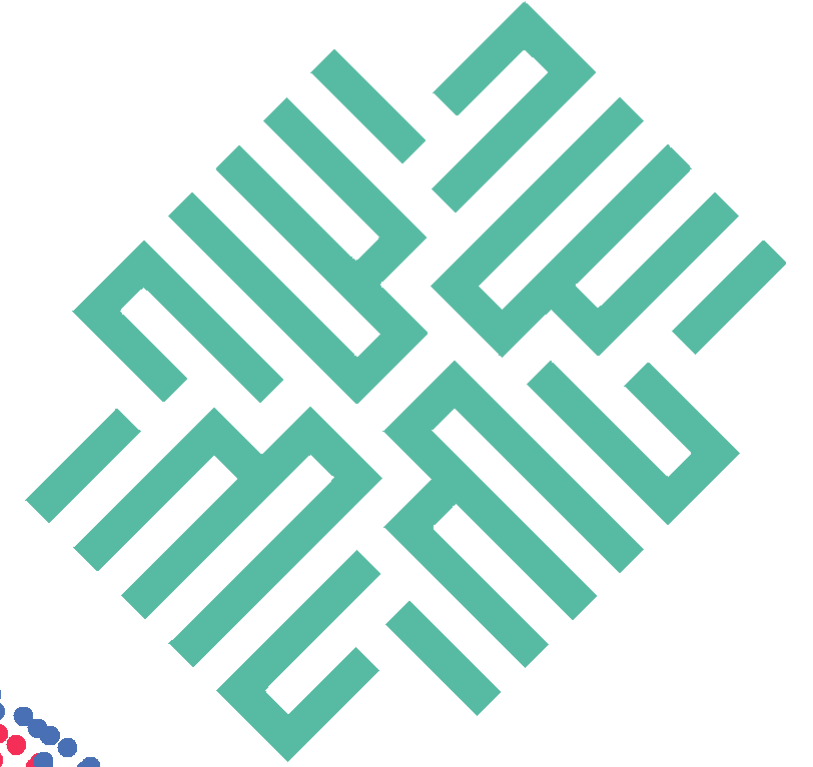

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF
CIVILIZATION
STUDIES

Cilt: 7 Sayı: 2, Eylül 2022
Volume: 7 Issue: 2, September 2022
ISSN: 2148-1652 e-ISSN: 2636-8374

MEĞENİYET ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

EDİTÖRLER / EDITORS

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Baş Editör /
Editor in Chief)
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
hamza.ates@medeniyet.edu.tr

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
sezai.oztop@medeniyet.edu.tr

Dizgi ve Mizanpaj Layout Editor

Dr. A. Muhammet BANAZILI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Managing Editor

Doç. Dr. Sezai ÖZTOP
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

MEĞENİYET ARAŞTIRMALARI DERĐİŐİ

JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES

Sahibi / Owner

İstanbul Medeniyet Üniversitesi adına
on behalf of the Istanbul Medeniyet University
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK, Rektör / Rector

Cilt / Volume : 7
Sayı / Issue : 2
Yıl / Year : Eylül / September 2022
ISSN : 2148 - 1652
e-ISSN : 2636 - 8374

Copyright © Eylül / September 2022

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (MAD) Journal of Civilization Studies

□ İstanbul Medeniyet Üniversitesi'ne bağlı Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSMAM) bünyesinde çıkarılmaktadır. Yılda 2 kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe veya İngilizce dillerinde kamu yönetimi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, finans, maliye, sosyoloji ve felsefe alanlarında çalışmalara yer veren elektronik bir dergidir. Dergi özgün araştırma makalesi, derleme makale, kitap incelemesi ve yorumlar yayımlar. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların her türlü yayın/telif haklarının dergiye ait olduğu yazar tarafından kabul edilir. Dergide yayımlanan makalelerin dil, etik, yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları saklıdır.

□ *Journal of Civilization Studies is published on behalf of the Center for Civilization Studies (ISMAM) of Istanbul Medeniyet University. The journal is an international peer-reviewed journal published semiannually. Areas covered include public administration, political science, international relations, economics, business, econometrics, finance, sociology and philosophy. The journal publishes original research articles, review articles, book reviews and commentaries in Turkish or English languages. The copyright of the manuscripts published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the manuscript which has been approved to be published in the journal. The author accepts full responsibility for the article. The views in the manuscripts published in the journal are personal views of the authors, and do not represent the official views of the journal. All rights reserved.*

İndeksler / Indexing:

- SOBIAD
- BASE (Bielefeld Academic Search Engine)
- Google Scholar
- idealonline
- DRJI (Directory of Research Journals Indexing)
- ResearchBib
- Eurasian Scientific Journal Index
- CiteFactor
- InfoBase Index

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
MEDENİYET ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

MEDENİYET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

*ISTANBUL MEDENİYET UNIVERSITY
CENTER FOR CIVILIZATION STUDIES
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES*

Cilt / Volume: 7

Sayı / Issue: 2

Yıl / Year: 2022

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 2, September 2022

MEDENİYET ARAşTIRMALARI DERGİSİ
YAYIN KURULU
JOURNAL OF CIVILIZATION STUDIES
PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Abdelwahab El
AFFENDI
(University of Westminster)
Prof. Dr. Ahmet İNAM
(Orta Doğu Teknik
Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KALA
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KAVAS
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali FARAZMAND
(Florida Atlantic University)
Prof. Dr. Alim YILMAZ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Anthony PAGDEN
(UCLA)
Yrd. Doç. Dr. Ayesha HANIF
(University of Punjab)
Prof. Dr. Ayşegül MENGİ
(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri GENCER
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Birol AKGÜN
(Türkiye Maarif Vakfı Başkanı)
Prof. Dr. Brett BOWDEN
(University of Western Sydney)
Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU
(Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Burhanettin DURAN
(SETA Genel Koordinatörü)
Prof. Dr. Bünyamin
ÖZGÜLTEKİN
(Altınbaş Üniversitesi)
Prof. Dr. Carter V. FINDLEY
(Ohio State University)
Prof. Dr. Prof. Dr. Cemal
KAFADAR
(Harvard University)
Prof. Dr. Cemil AYDIN
(George Mason University)
Prof. Dr. Cemal KAFADAR
(Harvard University)

Prof. Dr. Cemil AYDIN
(George Mason University)
Prof. Dr. Emilio Gonzales FERRIN
(The University of Seville)
Prof. Dr. Engin AKARLI
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih ANDI
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Fazıl Önder SÖNMEZ
(Boğaziçi Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
(YÖK Denetim Kurulu Başkanı)
Prof. Dr. Gülrü NECİPOĞLU
(Harvard University)
Yrd. Doç. Dr. Hafez Md. Masudur RAHMA
(Dhaka University)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
(Mimar Sinan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan YAZICI
(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan FAZLIOĞLU
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. İsenbike TOGAN
(Boğaziçi Üniversitesi)
Prof. Dr. İshak ARSLAN
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail KARA
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Jafar MORVARID
(Ferdowsi University of Mashhad)
Prof. Dr. Kenan AYDIN
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Akif AYDIN
(Medipol Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali DOĞAN
(İstanbul Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR
(Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet BULUT
(Sebahattin Zaim Üniversitesi)

Dr. Mehmet GENÇ
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet İPŞİRLİ
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Miroљub JEVTIC
(University of Belgrade)
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Nataliya VELİKAYA
(Russian State University for the
Humanities)
Prof. Dr. Nazif SHAHRANI
(Indiana University)
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ
(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman BAKAR (Unb
University Of Brunei) Prof. Dr.
Osman Faruk AKYOL
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer TORLAK
(Rekabet Kurumu Başkanı) Prof.
Dr. Sadettin ÖKTEN
(İstanbul Şehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Süha Taji AL-FARUKI
(University of Exeter)
Prof. Dr. Taha ABDURRAHMAN
(Muhammad V University)
Prof. Dr. Ümit MERİÇ
Prof. Dr. Weiming TU
(Harvard University)
Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Yılmaz ÖZAKPINAR
(İstanbul Arel Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf BALCI
(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Garry Grossman
(Arizona State University)
Doç. Dr. Ainur NOGAYEVA
(Kazakistan D. Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEM KURULU
REFeree LIST OF THE ISSUE

Bu derginin yayımlanmasında emeği olan kıymetli hakemlerimize ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkür eder, saygılarımızı sunarız. Derginin benimsediği çift taraflı kör hakemlik sistemi gereğince dergi sayılarında hakem listesi yayımlanmamaktadır. Talep edilmesi halinde, hakem olarak dergiye katkı sağlanıldığına ilişkin yazılı bir belge hakemlere verilebilir.

We are very grateful to the referees for their evaluation of the manuscripts and constructive criticisms. Due to the double-blind peer review system adopted by the journal, the list of referees is not published in the journal issues. Upon request, a written document confirming the contribution to the journal as an referee may be submitted to the referees.

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 2, September 2022

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
Yöneticilerin Bakış Açısından Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları: Aydın Örneği	1-13
<i>From Managers' Perspectives the Department of Investment, Monitoring and Coordination: Aydın Example</i>	
DOI: 10.52539/mad.1139634	
Fatma Neval GENÇ Ali AYGÜL	
Urban Governance in Turkish Global Competitive Cities A Study on the Right to the City Perspective	14-27
<i>Türkiye Küresel Rekabetçi Kentlerde Kentsel Yönetişim: Kent Hakkı Perspektifi Üzerinde Bir Araştırma</i>	
DOI: 10.52539/mad.1161732	
Md Moynul AHSAN	
A Multidisciplinary Assessment on the Dominance of Contemporary Western Culture and EU Civilization	28-43
<i>Çağdaş Batı Kültürü ve AB Medeniyetinin Egemenliği Üzerine Çok Disiplinli Bir Değerlendirme</i>	
DOI: 10.52539/mad.1069323	
Ahmet EFE	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 2, September 2022

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
Hibrit, Asimetrik ve Vekâlet Savaşları: 2022 Rusya Ukrayna Savaşını Üçlü Sacayağı Üzerinde Bir İnceleme	44-56
<i>Hybrid, Asymmetric and Proxy Wars: An Examination of 2022 Russia-Ukraine War on the Triple Trivet</i>	
DOI: 10.52539/mad.1119229	
Hasan Alpay KARASOY	
<hr/>	
Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Kurumsal Yapı	57-75
<i>Disaster Management in the Strategic Plans of Metropolitan Municipalities</i>	
DOI: 10.52539/mad.1121373	
Öznur KARAGÖZOĞLU	
Pelin BABAĞLU	
<hr/>	
Batı Akdeniz Bölgesindeki ADIM Üniversitelerinin Stratejik Planlarının Değerlendirilmesi	76-94
<i>Evaluation of the Strategic Plans of ADIM Universities in the Western Mediterranean Region</i>	
DOI: 10.52539/mad.1121411	
Beril ALEV	
Sezai ÖZTOP	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Medeniyet Araştırmaları Dergisi (e-ISSN: 2636-8374), Cilt 7, Sayı 2, Eylül 2022
Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374), Volume 7, Issue 2, September 2022

CONTENTS

<i>Article</i>	<i>Pages</i>
<hr/> <i>Kitap İncelemesi:</i>	
Teori ve Pratikte Irkçılık (Hür Sinan ÖZBEK)	
<i>Racism in Theory and Practice</i>	95-97
Süleyman BAHCIVAN	
<hr/> <i>Kitap İncelemesi:</i>	
Bir “Hürriyet” Hikâyesi: Çok-Partili Dönemde Özgürlükçü Bir Siyaset Girişimi (1955-1958) (Ertuğrul GÜNAY)	98-101
<i>A Story of “Liberty”: A Libertarian Political Effort in the Multi-Party Period (1955-1958)</i>	
Özge Nur KORAMAN	

Medeniyet Araştırmaları Dergisi – Journal of Civilization Studies (e-ISSN: 2636-8374) is an academic publication hosted by Turkish JournalPark (www.dergipark.gov.tr/spmj) and indexed by Directory of Open Access Journals (DOAJ), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Academia Social Science Index (ASOS), Academic Resource Index (Research Bib).

Yöneticilerin Bakış Açısından Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları: Aydın Örneği

From Managers' Perspectives the Department of Investment, Monitoring and Coordination: Aydın Example

Fatma Neval GENÇ¹
Ali AYGÜL²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 1-13
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1139634
Received: 08.07.2022
Accepted: 12.09.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/pub/mad>

Öz

2014 yılından itibaren yürürlükte olan 6360 Sayılı Kanun, büyükşehir belediyelerinin yapısında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bununla birlikte yasa pek çok boyutu ile tartışılmaktadır. Tartışılan bu boyutlarından biri de Yatırım, İzleme, Koordinasyon Başkanlıklarıdır (YİKOB). Yasayla, büyükşehirlerde İl Özel İdareleri kaldırılarak çoğu görev ve yetkisi büyükşehir belediyelerine devredilmiş ve büyükşehirlerde YİKOB kurulmuştur. Bu çalışmada literatürde YİKOB'larla ilgili olarak tartışılan, eleştirilen konuların uygulamaya yansımaları incelenmektedir. Bu çerçevede YİKOB'ların işleyişi uygulayıcıların bakış açısından değerlendirilmektedir. Bu kapsamda YİKOB'ların teşkilat yapısı, görev, yetki ve sorumlulukları, denetimi, mali yapısı Aydın YİKOB'da görevli yöneticilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla değerlendirilmiştir. Aydın, 6360 sayılı kanunla büyükşehir statüsü kazanmıştır. Yapılandırılmış görüşme formunda toplam 14 adet soru yer almaktadır. Görüşmeciler YİKOB'un Yatırım İzleme Müdürleridir. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler, içerik analizi ve betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Bu şekilde yöneticilerin YİKOB'lar ile ilgili görüşlerinin, mevcut veya ortaya çıkabilecek sorunların tespit edilmesi, sorunların çözümlerine dair önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 6360 sayılı Kanun, Yatırım, İzleme Koordinasyon Başkanlığı, Büyükşehir Belediyeleri, Aydın.

Abstract

Law No. 6360, which has been in effect since 2014, has brought about important changes in the structure of metropolitan municipalities. However, the law is discussed in many aspects. One of these discussed dimensions is Investment, Monitoring and Coordination Directorates (YIKOB). By law, Special Provincial Administrations were abolished in metropolitan cities, most of their duties and authorities were transferred to metropolitan municipalities, and YIKOB was established in metropolitan cities. In this study, the reflection of the issues discussed and criticized about YIKOBs in the literature is examined. In this framework, the functioning of YIKOBs is evaluated from the point of view of the practitioners. In this context, the organizational structure, duties, powers and responsibilities of YIKOBs; its financial structure was evaluated with a semi-structured interview form made with the managers of Aydın YIKOB's. Aydın gained metropolitan status with Law No. 6360. There are 14 questions in total in the structured interview form. The interviewees were selected based on the organization chart of YIKOB. The interviewees are the Investment Monitoring Directorate of YIKOB. The qualitative data obtained from the interviews were interpreted with content analysis and descriptive analysis methods. In this way, it is aimed to determine the opinions of the managers about YIKOBs, the existing or potential problems, and to develop suggestions for the solutions of the problems.

Key Words: Law No. 6360, the Departments of Investment Monitoring and Coordination, Metropolitan Municipalities, Aydın.

¹ Prof. Dr., Fatma Neval GENÇ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: fngenc@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2014-2113

² Aydın Valiliği YİKOB, e-mail: aliyagull@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2014-2113

GİRİŞ

Vilayet Nizamnamesinden itibaren (1864) yönetim sistemimiz içinde yer alan İl Özel İdareleri (İÖİ) en son 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyük bir değişime uğramıştır. Büyükşehir Belediye Kanunu, Belediye Kanununda da ciddi değişikliklere sebep olan bu düzenleme ile sayısı 16'dan 30'a çıkarılan Büyükşehirlerde İÖİ teşkilatı kaldırılmış, bunların görev ve yetkileri büyükşehir belediyelerine devredilmiş, Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlıkları (YİKOB) kurulmuştur.

Bu çalışmada 6360 sayılı kanunla büyükşehir belediyesi statüsü elde eden Aydın'da, büyükşehir belediyelerinde İl Özel İdarelerinin kaldırılarak YİKOB'ların kurulması, ortaya çıkardığı yeni durum, sorunlar ve çözüm önerileri YİKOB yöneticileri üzerine yapılan alan araştırmasıyla değerlendirilmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna dayalı olarak sorulan sorular ve alınan cevaplarda, YİKOB'ların kurulma gerekçesi, İÖİ'ne göre avantaj ve dezavantajları, etkinliği yöneticilerin gözünden değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede çalışma iki bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde YİKOB'lara dair literatürde üzerinde durulan sorun alanları incelenmekte, ikinci bölümde ise Aydın özelinde yapılan araştırmasının sonuçları analiz edilmekte ve literatürle ilişkilendirilmektedir.

1. YATIRIM, İZLEME VE KOORDİNASYON BAŞKANLIKLARININ YAPISI, İŞLEYİŞİ VE SORUNLARI

1864 Tarihli Vilayet Nizamnamesiyle, Tuna Vilayetinin oluşturulmasıyla, eyalet temeline dayanan modelden Vilayet temeline dayalı modele geçilmiştir. Bu model, daha sonraki yıllarda görev ve yetkileri de yenilenerek, yaygınlaştırılmıştır (Ortaylı, 2008). 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Muvakkat ile İl Özel İdarelerine tüzel kişilik kazandırılmıştır. 3360 sayılı Kanun (1987) ve son olarak 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunuyla (2005) il idaresi düzenlenmiştir. İl Genel Meclisi, İl Encümeni ve Vali'den oluşan İl Özel İdaresi, il sınırları içinde gençlik, spor, sağlık, turizm, sosyal yardım ve hizmetler, okullar için arsa temini, belediye sınırları dışında ise, imar, yol, altyapı, acil durum, orman köylerini destekleme, ağaçlandırma, park ve bahçe gibi hizmetlerden sorumludur.

YİKOB'lar 6360 sayılı kanunla idari sistem içinde yerini almıştır. 6360 sayılı Kanundaki ilk ifadesi ile "Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordinasyonu, acil çağrı, afet ve acil yardım hizmetlerinin koordinasyonu ve yürütülmesi, ilin tanıtımı, gerektiğinde merkezi idarenin taşrada yapacağı yatırımların yapılması ve koordine edilmesi, temsil, tören, ödüllendirme ve protokol hizmetlerinin yürütülmesi, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarına rehberlik etmek ve denetlemek üzere Valiye bağlı olarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurulmuştur". Bu maddeler, YİKOB'un görev ve sorumluluklarını tanımlamakla beraber, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikle (2014) de bunlar detaylandırılmıştır. YİKOB'lar il ölçeğinde adli ve idari teşkilat dışındaki taşra birimlerinin hizmetlerini etkinlik, verimlilik, stratejik planlara ve performans programlarına uygunluk açısından denetlemek, buna dair rapor hazırlamak, kamu kurumlarının taşıt alımı, onarımı, büro malzemesi teminini yapmak, hükümet konağı, kaymakamlık konutlarının yapımı, muhtar ödenekleriyle ilgili işlemleri yapmak, kamu kurumları tarafından sunulan hizmetlerin aksaması halinde valinin talimatıyla ilgili hizmetleri yerine getirmek, bağış ve yardım kabul etmek, diğer kamu kurumları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak gibi konularda görevlidirler. Yönetmeliğe göre kurumun gelirleri İçişleri Bakanlığı bütçesinden, Hazine yardımları, kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetleri için aktarılan tutarlar, bağış, yardım ve diğer gelirlerden oluşmaktadır.

YİKOB'lar, 2016 yılına kadar kendisine tanınan görev sınırlarında Valiliklere bağlı olarak çalışmıştır. 2016'da 674 sayılı KHK ve 6758 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle tüzel kişiliğe kavuşmuş, temel birimleri, müdürlükleri tanımlanmıştır. YİKOB'ların teşkilat yapılanması, vali veya vali yardımcısı koordinasyonunda 6 müdürlükten oluşmaktadır. Bunlar, Yatırım ve İzleme, Rehberlik ve Denetim, Strateji ve Koordinasyon, 112 Acil Çağrı, İdari ve Mali İşler, Doğal Kaynaklar Ruhsat ve Kültür Varlıklarıdır.

6360 sayılı kanun sonrasında özellikle kırsal hizmet alanında çok ciddi deneyimlere sahip İl Özel İdarelerinin kapatılarak, personelinin büyük kısmının ve eldeki araç-gereçlerin dağıtılması, diğer kurumlara

devredilmesi, geçiş sürecinde sıkıntılara neden olmuş ve kanuna yönelik eleştiriler halen devam etmektedir. Bu eleştirilen bir bölümü 6360 sayılı Kanuna ilişkin (hızlı hazırlanma vb.), anayasaya aykırılık, ilçe belediyelerinin özerkliklerinin zayıflaması, yetki-görev uyumsuzlukları, ikili yapının oluşması, bölge-kent oluşumu, federalizme yönelme endişesi, büyükşehir belediyelerinin tümünün imkan ve glerinin aynı olmaması, ölçeğin genişlemesi ve artan hizmet maliyetleri, belediyelerin kırsal alana hizmet götürme konusunda yeterince tecrübeye sahip olmaması, büyükşehir leğinin her il için optimal olmaması, katılım, temsil imkanının zayıflatılması, seçim çevrelerinin ve vergi tabanının değişmesi, aidiyet, sosyo- kültürel sorunlardır (Genç, 2014).

Literatürde YİKOB'lara ilişkin değerlendirmelerde ne çıkan başlıca konular/sorunlar şunlardır: il yönetiminin iini boşaltan, ona alternatif bir yapılanmadır (Güler, 2012); merkezi idarenin taşra rgt gibi görülmektedir (Koyuncu ve Köroğlu, 2012); hem büyükşehir belediyelerine hem de kalkınma ajanslarına benzeyen, yeni bir merkezi yapılanmadır (Akman ve Kalender, 2018), İl zel İdareleri ile karşılaştırıldığında, farklılıkları vardır (Pektaş, 2019; Kızılbe ve zaslan, 2013; Kuran, 2015; Akman ve Kalender, 2018); kamu yönetimi sisteminde tamamen yeni bir örgütlenmedir (Karatepe vd., 2016), özellikle kendisine tanınan rehberlik etme ve stratejik ve performans planlarına uygunluğunu denetleme yetkisiyle ildeki tüm kamu kurum ve kuruluşlarını denetleyebilmektedir, yeni bir g unsurudur (zel, 2016; Dağlı ve zgl, 2016; İnal, 2022); yerelde merkezileşmeyi artırmıştır (Taşier, 2018, apar ve Demir, 2016, 2017); görevleri yerel özerkliğe aykırı biçimde artmaktadır (zer, 2013); yerellik ilkesini zayıflatmıştır (İnal, 2022), belediye hizmetlerinin yürütülmesinde aksamalara neden olmaktadır (Can ve Avcı, 2016), işlevselliği tartışmalıdır, yerelleşme açısından olumsuzlukları vardır (Belli ve Aydın, 2017); vesayet yetkisi artırılmış yeni bir kurumsal yapılanmadır, İGM'nin kaldırılması, merkezi yatırımları koordine etmesi, anayasal statüye sahip olmaması gibi nedenlerle yerel demokrasiyi, hizmette yerelliği, yerel özerkliği idari ve mali anlamda zayıflatma potansiyeli vardır (Karakılçık ve Küçük, 2019); yatırımlar konusunda özel sektörle girdikleri etkileşim, büyükşehir belediyeleriyle işbölümü ve işbirliği ile yönetişim özellikleri gösterirler (Yıldırım ve Yıldırım, 2017). Bunlar içinde YİKOB'ların sorunlarına ağırlıklı olarak yer veren çalışmalardan (Kuran, 2015, Akman ve Kalender, 2018, Kalender, 2018: 56; Doğan, 2019, YİKOB Projesi, 2019; İnal, 2022; Pektaş, 2019) hareketle YİKOB'lara yönelik eleştiriler, hukuki, örgütsel ve mali altyapı, koordinasyon ve personel başlıkları altında gruplandırılarak incelenebilir.

YİKOB'lara yönelik eleştirilerde sorunların önemli bir bölümü hukuki altyapı, örgütlenme boyutları ile ilgilidir. Bunların başlıcaları şu şekilde sıralanabilir; 6360 sayılı kanun, kanunun aceleyle hazırlanmış olmasına dair sorunlar; İl zel İdarelerinin mal varlıklarının devrinde yaşanan sorunlar (Genç, 2014; Genç ve Sne, 2017); YİKOB'un hem özel bütçeli bir yerel yönetim birimi hem de genel bütçeli bir idarenin taşra teşkilatına benzer bir idari yapıya sahip olması, 112 ağrı merkezinin 51 ilde Valiliklerin, 30 ilde (Büyükşehir Belediyesinde) YİKOB'ların bünyesinde yer alması, mevcut YİKOB'larda Rehberlik ve Denetim Müdürlüklerinin işler halde olmaması, kurumsallaşmamama, kurumsal kimlik çalışmasının yapılmamış olmasıdır.

İlaveten İnal'ın (2022) derlediği şekilde sorunlar, bütüncül, işlevsel, iyi tasarlanmamış teşkilat yapısı, etkinsizlik, YİKOB'un vali, vali yardımcılığı, kaymakamlık makamlarıyla ve bunların bazı birimleriyle bazı görevlerin i ie geçmiş olması, görev ayırımının net olmaması; faal olmayan veya personeli olmayan, gereğinden çok çeşitte görev ve sorumluluklara sahip olması, teknik ve uzmanlık gerektiren görev ve sorumluluklarına rağmen, teşkilatlanmasının buna uygun olmaması, genel müdürlük, başkanlık gibi, merkezi idarede temsilini sağlayacak özel bir kurumsal yapılanmaya sahip olmaması; sekreterlik, başkan yardımcılığı gibi teşkilatı koordine edecek bir st birimin olmaması, mevcut olduğu illerde standart ölçek ve statüde olmaması, idari, mali, beşeri kapasite, g, işleyiş itibariyle yetersizlikleri, karar ve icra organlarının atamayla görevlendirilmesi mevzuat, uygulama tutarsızlığıdır.

YİKOB'ların hukuki statüleri konusunda da bazı sorunlar, belirsizlikler mevcuttur; kuruluş, teşkilat, görev ve sorumlulukları tek bir kanunla düzenlenmemiştir, farklı mevzuat düzenlemeleriyle dağınlık haldedir, sorumluluk karmaşası, mevzuat-uygulama uyumsuzluğu vardır, faaliyet alanı ve sınırları net değildir, muhtarların maaş izin vb. gibi valilik ve kaymakamlığın bazı görevleri kendisine de verilmiştir ve gereksiz iş yüküne sahiptir; mdrlrinin neredeyse yarısının YİKOB ile bir bağı yoktur, kaynak/gelirleri ve görevleri arasında uyumsuzluk vardır, yapılanması itibariyle yerel katılım ve temsili içermemektedir (Can ve Avcı, 2016; İnal, 2022). Kurumun faaliyetlerine ilişkin güncel veri ve istatistiki bilginin yer aldığı bir sistemin bulunmaması, güçlü bir altyapı ve uygulama örneğinin bulunmaması, hızlıca uygulamaya

geçirilmesi, çok sayıda mevzuat değişikliğine uğraması, amaç ve misyonunun geleneksel bürokratik yapılanma ve siyasi anlayış tarafından yeterince iyi anlaşıl(ma)maması, gerekliliği ve meşruiyetinin sorgulanması, güvenilirliğinin düşük olması, zayıf, katı, merkeze bağımlı, kurumsal kapasitesi de bu sorunlar arasındadır (İnal, 2022).

YİKOB'ların mali yapı ve bütçeye ilişkin sorunları ise şu şekilde sıralanabilir: merkeze bağımlı, iyi tasarlanmamış, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir olmayan bir mali ve bütçe yapısı vardır; öz kaynakları, gelir üretme kapasitesi zayıftır, yerel vergilerden pay almamakta, bağımsız harcama yapamamakta, gelir getirici faaliyette, borçlanmada bulunamamaktadır; gider kalemleri mevzuatta açıkça düzenlenmiş değildir, 5018 sayılı Kanun kapsamına alınmamış olmasından, iç denetçiliğin bulunmamasından, mali verilerin izlenememesinden; Devir Tasfiye ve Paylaştırma Komisyonlarının uzun süre faaliyette kalmasından dolayı şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunları vardır (İnal, 2022). Yeterli gelirleri olmamakla beraber YİKOB'lar yatırım yapma konusunda yetkilendirilmişlerdir, harcama ve gerçekleştirme görevlileri konusunda uygulamada farklılıklar vardır, hangi mali mevzuata tabi oldukları net değildir, yatırımlar konusunda kendilerine verilen görevlerden bir bölümü aynı zamanda Valilik İl Planlama Ve Koordinasyon, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerinin görevleriyle de çakışmaktadır (YİKOB, 2019).

YİKOB'un varlık sebeplerinden biri olan ildeki yatırımlar ve ilgili aktörler arasındaki koordinasyonu sağlama görevi açısından da bazı sorunlar vardır. YİKOB Projesinde (2019) belirtildiği şekilde bunlar, YİKOB'un görevleriyle alakalı olarak, merkezi yönetimde birden çok birimle muhatap olması, YİKOB'lar arsında koordinasyonu sağlayan sürekli ve resmi bir mekanizmanın olmaması, yatırımcı kuruluşlarla arasında etkili bir koordinasyon mekanizmasının olmamasıdır. İnal'a göre (2022) koordinasyonla alakalı başlıca sorunlar; uygun hukuki yapı ve işleyişe sahip olmadıkları için YİKOB'ların yatırımların karar, plan, uygulama, izleme ve koordinasyon boyutlarında yeterince aktif ve etkili olamaması, illerdeki uygulamalar arasındaki farklılıklar olması, İPKM, İKK ve YİKOB arasında parçalanmış bir yapılanmanın olması, YİKOB'ların İçişleri Bakanlığı, Valilik, Kaymakamlıklar, yerel yönetimler, kalkınma ajansları, yatırımcı kuruluşlar gibi dış çevresinde yer alan, irtibatlı olduğu kurumlarla ve kendi içinde koordinasyon eksikliklerinin bulunmasıdır. Uygulamada kanunen zorunlu olmasa da kamu kurum ve kuruluşları, kendi taşra örgütlenmeleri aracılığıyla kolayca gerçekleştirebileceği yatırım ve hizmetleri YİKOB'lar eliyle yapmayı tercih etmektedir. Bunun temel nedeni, kamu kurum ve kuruluşlarının projelerini YİKOB'a devrederek mali sorumluluktan kurtulmak istemeleridir. Bu anlamda YİKOB'lar bir yerel hizmet biriminden ziyade 'aracı' kurumdur.

YİKOB'larda karşılaşılan en büyük sorun, personeldir. 6360 sayılı kanunun (m.1/6) "Bu Kanuna göre tüzel kişilikleri kaldırılan İl Özel İdarelerinin personeli, komisyon kararıyla ilgisine göre YİKOB, büyükşehir belediyesi, bağlı kuruluşu veya ilçe belediyesine devredilir" ifadesiyle, YİKOB'un, personel ihtiyacının, tüzel kişiliği kaldırılan İl Özel İdare personeli aracılığıyla giderilmesi amaçlanmıştır. Valilikler de gerektiğinde kadro, yer ve unvana bakılmadan uzman, sözleşmeli personel ve memurları kurumda görevlendirmeye yetkilidir.

YİKOB'a verilen norm kadroların yeterli olmaması nedeniyle, yeterince verimli ve etkin çalışmadığı düşünülmektedir. Özellikle teknik personel eksikliği nedeniyle projelerin kontrolü zorlaşmakta, faaliyet alanı okul, spor salonu vb. tesislerin yapım, onarım konularında odaklanan YİKOB'ların bu inşaatları denetleme ve kontrol görevi teknik personel eksikliği sebebiyle pratikte pek mümkün olmamaktadır.

YİKOB Projesinde de (2019) üzerinde durulduğu şekilde, özel bütçeli bir kuruluş olmasına rağmen personel ihtiyacının İçişleri Bakanlığı kadrolarından karşılanması, teknik ve idari uzmanlığa dayanan bir kariyer meslek modelinin olmaması, aynı statüde çalışan geçici ve kadrolu personele farklı ücret uygulanması personel yapılanmasına dair temel sorunlardır.

Bunun yanında, iyi tasarlanmamış, bütüncül olmayan, merkeze bağımlı personel yapısı, nitelik ve nicelik itibarıyla yeterli olmayan, tecrübesiz personel ve yönetici yapısı, personelde aidiyet, motivasyon ve bağlılığın az olması, kurumda çalışmanın belli bir hizmet süresi, tecrübeye değil basit usule bağlanmış olması, kurumun valilik ve vali yardımcılığıyla birleşen bir yapıda olması, başkan yardımcılığı, norma kadro gibi düzenlemelerin olmaması, teknik ve uzman kadroların az olması, uzman olmayan veya görevle ilgili olmayan personel yapılanması, idari kadroların gereğinden fazla dolmuş olması, geçici personelin ağırlıkta olduğu personel yapısı, insan kaynakları biriminin olmaması, 112 personelinin kurum içinde farklı yapılanması, personel devir hızının yüksek olması, performans değerlendirmenin olmaması, iş tanımlarının

net olmaması, özlük haklarının yeterli olmaması da personel yapısına dair sorunlardandır (Can ve Avcı, 2016; İnal, 2022).

Bahsedilen bu sorunlara çözüm olma konusunda atılan adımlardan biri YİKOB Projesidir. 2019-2021 Mart dönemini kapsayan YİKOB'ların Kapasitesinin Güçlendirilmesi İçin Teknik Destek Projesi (YİKOB, 2019) AB destekli olarak yapılmaktadır. Trabzon, Van, İzmir bu projede pilot iller olarak seçilmişlerdir. Projenin gerekçeleri şu şekilde sıralanmaktadır: yatırımlar ve diğer YİKOB hizmetlerine dair elektronik ortamda temin edilebilecek güncel ve istatistiki bilgi ihtiyacının artması, personelin mesleğine ilişkin teknik ve idari konulardaki eğitim ihtiyacının giderilmesi, uygulama farklılıklarının tespiti, yatırımcı kuruluşların iş takibi yapabilecekleri elektronik ve standart bir koordinasyon sistemi oluşturmak.

2. YÖNETİCİLERİN BAKIŞ AÇISINDAN YİKOB'LARIN ETKİNLİĞİ: AYDIN ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde YİKOB'lar hakkında literatürde, çeşitli araştırmalarda dile getirilen sorunların uygulamaya yansması, Aydın örneğinde incelenmiştir. YİKOB yöneticilerinin gözünden, nitel araştırma yönteminden yararlanılarak YİKOB'ların kurumsal işleyişi, etkinliği hakkında ayrıntılı bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle bu konudaki, alan araştırmasına dayalı benzer çalışmalara değinilmekte, ardından Aydın özelinde yapılan çalışma analiz edilmekte ve literatürle ilişkilendirilmektedir.

Literatürde 6360 sayılı kanun üzerine yapılmış çalışmalarda YİKOB'lar genel olarak değerlendirildiği gibi YİKOB'ları il/iller özelinde değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır. Bununla birlikte 30 büyükşehir belediyesinin hepsini veya mevcut çalışmada olduğu Aydın'ı içine alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmalara şunlar örnek olarak verilebilir: Can ve Avcı (2016) YİKOB'ların işlevselliğini İzmir, Adana, Erzurum örneklerinde YİKOB yönetici, personel ve söz konusu illerdeki bazı kaymakamlarla yaptıkları derinlemesine görüşme ile incelemişlerdir. Özel (2016) Diyarbakır'da YİKOB'u etkinlik ve verimliliğini, hukuki statü, örgütlenme, insan kaynakları, görev, yetki ve sorumluluk, mali yapı, denetim boyutlarında analiz etmiştir. Karatepe vd. (2016) Malatya'da yöneticilerin gözünden YİKOB'un siyasi, idari ve mali uygulamalarını değerlendirmektedir. Akman ve Kalender (2018) Konya'da YİKOB yöneticilerinin bakış açısından YİKOB'u teşkilat yapısı, görev, yetki, sorumluluk, mali yapı ve denetim boyutlarıyla değerlendirmişlerdir. Doğan (2019), Malatya'da YİKOB yöneticilerinin İl Özel İdarelerinin kurulması, yerel özerklik düşüncesine uygunluğu, etkinliği konusundaki görüşlerini incelemiştir. Pektaş (2019), Ankara'da YİKOB'un kuruluş nedenleri, hazırlıkları, insan kaynakları, fiziki varlıkları, hizmet içi eğitimler ve diğer kurum ve kuruluşlarla idari ilişkilerini incelemiştir. Dağlı ve Özgül (2019), İzmir örneğinden hareketle, 39 farklı il müdürlüğünün 2014-2017 yılları arasında gerçekleştirdikleri yatırım değerlendirme raporları üzerinden, YİKOB'ların mülki idare içindeki yeri ve işlevselliğini araştırmıştır. İnal (2022) doktora tez çalışmasında YİKOB'ların yapı, işleyiş ve sorunlarından hareketle bir model önermektedir.

Bu çalışma, Aralık 2021'de Aydın YİKOB'da nitel araştırma yöntemiyle, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler, Aydın YİKOB'un teşkilat şemasına uygun biçimde Yatırım İzleme (Yİ)¹, İdari ve Mali İşler (İMİ), Rehberlik ve Denetim (RD), Doğal Kaynaklar, Ruhsat ve Kültür Varlıkları (DK), 112 Acil Çağrı Merkezi (112), Strateji ve Koordinasyon (SK) Müdürlerinden oluşmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz ile yorumlanmıştır. Çalışmanın devam edilen bölümünde görüşmecilere sorulan sorular ve alınan cevaplar literatürdeki önceki çalışmalarla ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır.

“İl Özel İdarelerinin kaldırılarak YİKOB'ların kurulmasının nedeni sizce nedir?” sorusuna yöneticilerin verdikleri cevaplar şöyledir: Büyükşehir Belediyesi ve İl Özel İdarelerinin yetki ve sorumluluklarının çakışması (İMİ, DK, Yİ); çift başlılığı ve kaosu ortadan kaldırmak (112), İl Özel İdaresinde meclisle karar almanın neden olduğu yavaş işleyişi ortadan kaldırmak, hızlı karar almak (RD); İl Özel İdarelerin kapatılması (DK); mülga olan İl Özel İdarelerinin ildeki kamu kurum ve kuruluşları ile Bakanlık ve diğer merkezi idare kuruluşlarının ildeki yatırım ve hizmetlerinin yürütülmesine dair görevleri

¹ YİKOB müdürlerinin verdikleri cevaplar, müdürlük adlarının ilk harfleri ile kodlanarak aktarılmaktadır.

ve sorumluluklarının devamı ve koordinasyon ihtiyacı nedeniyle YİKOB kurulmuştur (Yİ). Bununla birlikte, yöneticilerin YİKOB'lara ilişkin diğer değerlendirmeleri, şöyledir: YİKOB'lar güçlendirildiğinde daha etkin ve verimli hizmet verebilir (İMİ); YİKOB'ların kurulması ve İl Özel İdarelerinin kaldırılmasının sonuçları, önümüzdeki 10 yıllık süreçte yapılacak analiz çalışmaları ile ortaya çıkabilir (SK); Büyükşehir Belediyesi olan illerde YİKOB olmasına gerek yoktur, YİKOB'lar ile Büyükşehir Belediyelerinin aynı kulvardaki işleri Büyükşehir Belediyelerinde toplanmalıdır (DK). Literatürde Akman ve Kalender'in (2018) Konya özelindeki çalışmalarında yöneticiler, YİKOB'u, İl Özel İdare yerine kurulan bir örgüt olarak görmemektedirler. Özel'in (2016) Diyarbakır üzerine yaptığı çalışmada da 112 çerçevesinde düşünüldüğünde, il düzeyinde afet ve acil durumlara ilişkin görevlerde AFAD, Büyükşehir Belediyesi ve YİKOB arasında bir görev çakışmasına dikkat çekilmektedir. Can ve Avcı (2016) YİKOB'un valilik içi birimlerinden biri olarak düşünüldüğünü ve görev çakışmaları yaşanmakta olduğunu (İl Planlama ve Koordinasyon Md. gibi) belirtmektedir. Doğan (2019) ve İnal (2022) da görev çakışmalarına dikkat çekmektedir. Akman ve Kalender'in çalışmasında da YİKOB Başkanı ve Vali Yardımcısı, YİKOB'un yeni kurulan bir kuruluş olması nedeniyle uygulamada ortaya çıkacak olan durumun zaman içinde daha net görüleceği ifade edilmiştir.

“YİKOB'lar etkin çalışabiliyor mu?” sorusuna cevaben Aydın YİKOB'un 6 yöneticisinden 3'ü YİKOB hakkında olumlu fikre sahipken olumsuz fikre sahip olanlar belli koşullar sağlandığı takdirde etkinliğin artırılabilirliğini düşünmektedir. Bunlar; mevzuattaki eksikliklerin (İMİ), personel yetersizliğinin giderilmesi (İMİ), ödenek ve bütçe imkanlarının iyileştirilmesi (İMİ, SK), kapasitelerinin güçlendirilmesidir (RD). Buna göre, İl Özel İdaresi sahada daha aktiftir (RD), YİKOB'un tecrübe, teşkilat yapısı, personel, teknik bilgi eksikliği gibi etkinliğini azaltan kurumsal yetersizlikleri vardır (Yİ).

Literatürde, YİKOB'ların tüzel kişilik kazanmasından önce Can ve Avcı (2016), YİKOB'ların işlevselliğini İzmir, Adana, Erzurum örnekleri üzerinden inceledikleri çalışmalarında, şu sorunları tespit etmişlerdir: kurumsallaşmamıştır, personelin memnuniyet düzeyi düşüktür. Karatepe vd.'nin (2016) Malatya YİKOB özelinde yaptıkları çalışmaya göre, il yönetiminde "Başkanlık" yapısının “il müdürlüklerinden” bir farkı olup olmadığı mevzuatta açıkça belirtilmemiştir; YİKOB'lar İl Özel İdarelerinin devamı değildir, farklı yapılanmalardır, YİKOB'lara dair sorunların bir bölümü 6360 sayılı kanundan kaynaklanmaktadır (Yasanın yeterli hazırlık yapılmadan hazırlanması, bakanlık tarafından hazırlanan tasarının mecliste büyük ölçüde değişikliğe uğratılması; YİKOB'lara tüzel kişilik verilmesi yerine taşra örgütü olarak tasarlanması vb.), Büyükşehir belediyelerinin hizmet alanı büyümüş, görevlerini yerine getirmekte zorlanmış ve gelir kaynakları azalmıştır, tüzel kişilik olmaması uygulamada sorunlara neden olmaktadır (özellikle teknik personel olmak üzere, personel istihdamı vb.), geçici personel görevlendirmeden, tecrübesiz personelden kaynaklanan sıkıntılar, denge tazminatı vb. ek ödemelerin yapılamaması ve bu nedenle mevcut kadroların boş kalması; cari harcamalarla ilgili sıkıntı olmamakla beraber ödeneklerin YİKOB'a aktarılmasında kırtasiyecilik nedeniyle gecikmeler söz konusudur. Çalışmada siyasi açıdan da değerlendirilen İl Özel İdarelerine ilişkin olarak tüzel kişiliğin olmaması en önemli sorun olarak değerlendirilmektedir. Doğan'ın (2019) Malatya YİKOB'taki çalışmasına göre, yöneticiler, İl Özel İdare-YİKOB ikiliğinin sonlandırılması konusunda hemfikirdirler. Çalışmada ayrıca kimlik sorunu (İl Özel İdarelerinin devamı gibi görülmesi, yeni bir aktör mü? Yatırım ofisi mi?), İl Özel İdare-YİKOB ikiliği, teknik personel ve araç sıkıntısı, tüm müdürlüklerin kurulmamış olması, idari yapılanmaya ilişkin eksiklikler (koordinatörlük, genel sekreterlik, muhasebe birimi vb. yokluğu), tüzel kişilik kazanmasına rağmen bunun altının tam olarak doldurulamaması, yerel yönetimlere bağımlılığı, personelin düşük maaş sorununa dikkat çekilmektedir.

“YİKOB'un avantajları nelerdir?” sorusuna cevaben Aydın'da yöneticiler, YİKOB'ların avantajlarını özel bütçeye ve tüzel kişiliğe sahip olması (İMİ, RD), İl Genel Meclisi ve İl Encümeni gibi karar organlarının, dolayısıyla burada karar alma ve onay süreci olmaması (SK), Vali ve YİKOB başkanı kararıyla hareket etmesinden dolayı olası zaman kayıplarının olmaması (DK), hızlı hareket etmesi (Yİ), “siyasetin etkili olmaması”nı (112) avantajlı tarafları olarak sıralamaktadırlar. Akman ve Kalender'in (2018) Konya YİKOB özelinde yaptıkları çalışmada da görüşme yapılan 4 müdürden 3'ü YİKOB'ların kuruluşunu borçlanma konusunda olumlu tarafları olması, ikili meclis yapısının ortadan kalkmasını (Büyükşehir Belediye Meclisi ve İl genel Meclisi) olumlu olarak değerlendirmiştir.

“İl Özel İdaresi ile YİKOB arasındaki farklar nelerdir?” sorusuna cevaben Aydın'daki yöneticilere göre, YİKOB'ların İl Özel İdareleri ile temel farklılıkları şunlardır; görev tanımları, kuruluş ve yönetim fonksiyonları, bütçe işleyişi farklıdır (İMİ), karar alma süreci hızlıdır (RD), kendine ait araç-gereci

mevcuttur, YİKOB'un iktisadi boyutu daha ön plandadır (SK), “İl Özel İdarelerinin küçültülmüştür” (DK), İl Özel İdarelerinde karar organı olan İGM YİKOB'da yoktur (SK); İÖİ, personel sayı ve maaş itibarıyla daha iyi durumdadır (DK), 112 Müdürlüklerinin teşkilatlanma içindeki yeri açısından farklılıklar vardır (112); İÖİ yatırımcı ve yapımçı; YİKOB yatırımcı kurumdur, yapımçı kurum (yapım, onarım işlerini kendi yapamaz, gerekli ekipman ve personeli yoktur) değildir. İl Özel İdaresinin ilde görev sahası, görevleri, yetkisi ve sınırları tanımlanmıştır. Belirlenen hedef ve görevlere göre kurumsallaşmış ve planlama yapmaktadır. Yatırımlarını görev ve yetki sınırları içinde yapmaktadır. YİKOB'un olduğu Büyükşehirlerde İl Özel İdaresinin görev kapsamında yer alan altyapı ve il yatırımları belediyelerin uhdesinde bulunmaktadır. YİKOB Başkanı, ilin ihtiyaçlarına göre belirlenen görevleri projelendirerek yerine getirir. İl Özel İdaresi kurumsallaşmış, teknik, idari personeli norm haline gelmiş, iş yönergeleri oturmuş bir kurumdur. YİKOB yeni, kurumsallaşan, teknik, idari kadrosu değişken, iş yönergeleri oluşmakta olan bir kurumdur (Yİ).

Akman ve Kalender'in çalışmasından da (2018); Yatırım Ve İzleme Müdürü İl Özel İdaresinin YİKOB'a göre daha etkin olduğunu, YİKOB'ların kurulmasının dezavantaj yarattığını, yatırım yapma yetkisinin ortadan kalktığını, sadece bakanlıklar adına yatırım yapılabildiğini belirtmekte ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden kurulmasını önermektedir. Bunun yanında, YİKOB'ların merkez adına iş yaptığını, merkezileşmeyi artırdığını belirterek olumsuz bakanlar da vardır.

YİKOB'ların kurulmasını olumlu görenlerin ortak düşünceleri ise şu şekilde özetlenebilir: İl Genel Meclisi ve Encümeninin bazı üyelerinin kendi seçim bölgelerine verdikleri sözler ve bunları gerçekleştirme adına gereksiz yatırımların yapılabilmesi, bu durumun YİKOB'da olmaması; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bazı illerde örnekleri görüldüğü şekilde, görevini yapmayan belediyeler karşısında YİKOB'un devreye girerek bu hizmetleri yapması ve ücretini ilgili belediyeden tahsisi bir avantajdır, YİKOB, mevzuata aykırı iş ve işlem yapma karşısında da sıkı bir denetime tabidir. Bununla birlikte olumsuz bakış açısına sahip olanlar, YİKOB'la ilgili olarak İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurumun farklı bakanlıkların işlerini yürütmesi, kurumun kendi adına yatırım yapma yetkisinin bulunmaması, köyden mahalleye dönüşen alanlarda hizmet sunumunun aksayabileceğini dile getirmektedirler.

“Size göre, YİKOB'lar İl Özel İdaresinin yerini doldurmuş mudur” sorusuna cevaben Aydın'daki yöneticilerin hepsi, YİKOB'un İl Özel İdaresinin kaldırılmasıyla ortaya çıkan boşluğu doldurmadığını, zira bu iki kurumun farklı olduğunu belirtmişlerdir. 6360 sayılı Kanunla İl Özel İdaresinin kaldırılması halkın gözünde seçimle oluşturulan İl Genel Meclisleri yerine atama yoluyla oluşturulan YİKOB'ların kurulması bir merkezleşme adımı olarak nitelendirilebilir. Ancak görüşmeye katılan yöneticiler bunu merkezleşmeden ziyade etkin hizmet sunmada merkezi yönetimin bir aracı olarak değerlendirmektedirler. Yöneticiler şu hususlara dikkat çekmektedirler: mevzuattaki eksiklikler YİKOB'ların hizmet üretmesini zaman zaman olumsuz etkilemektedir (MİM), İl Özel İdaresi, işçisi ve şantiyeleri ile sahada çalışmalar yapabilirken YİKOB'lar sadece firmalar aracılığıyla iş yapabilmektedir (RD), İl Özel İdarelerinin imkanlarına sahip değildir (SK), İÖİ'leri farklı kurumlar olmakla beraber, algı YİKOB'ların İl Özel İdarelerinin yerine geçtiği yönündedir; YİKOB'un kapasitesi, işlerin farklı kurumların uhdesinde olması, kompleks yapıları ve yetki aşımı gibi nedenlerle belediyelerden kaynaklanan boşluklar YİKOB tarafından giderilememektedir (Yİ).

“YİKOB'ların denetlenmesiyle alakalı düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna cevaben yöneticilerin verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. 6360 sayılı Kanunda YİKOB'ların nasıl denetleneceği ile alakalı bir hüküm bulunmamaktadır. Alan araştırması kapsamında görüşme yapılan YİKOB yöneticilerine, kurumun nasıl denetlendiğine dair bilgi sahibi olup olmadıkları, bilgi sahibi iseler ne düşündükleri de sorulmuştur. 5 yöneticiden 3'ünün (İMİ, SK, RD) cevapladığı bu sorudan, yöneticilerin denetim konusunda Sayıştay, 5018 s. Kanun uyarınca Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Mülkiye Müfettişlerince yapılan denetimi işaret ettikleri, denetim konusunda bir sorun tespit etmedikleri görülmektedir.

“YİKOB'ların kurulmasıyla Vali ve Büyükşehir Belediye Başkanları arasındaki ilişkilerde bir değişiklik oldu mu?” sorusuna cevaben Aydın'daki yöneticilerden 5'ine göre, Vali ve Büyükşehir Belediye Başkanı arasındaki ilişkilerde bir değişiklik olmamıştır. Yöneticilerden biri (Yİ) ise, Büyükşehir Belediye Başkanının siyasi kimliğinin olması, Valinin ise merkezi yönetimin temsilcisi olmasından dolayı hükümetle Büyükşehir Belediye yönetiminin aynı siyasi partiden olmamasının sorun oluşturduğuna dikkat çekmektedir. İki yönetici Büyükşehir Belediye Başkanı-Vali ilişkisinde bir değişiklik olmamakla beraber,

YİKOB mevzuatının güncellenmesiyle çatışma riskinin ortadan kalkacağı (İMİ), yeni düzenleme ile Büyükşehir Belediye Başkanının görev ve sorumluluklarının artabileceği üzerinde durmaktadırlar (RD). Literatürde, Karatepe vd.nin (2016) Malatya özelinde yaptıkları çalışmada katılımcılara göre, YİKOB ve belediyelerin yetki sınırları açısından bir sorun yaşanmadığı belirtilmekle beraber bunun istisnası Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın projeleri için belediyelere kaynak aktarması, bu aktarımın belediyeler yerine YİKOB'a yapılması, nakdi ödeme yapamaması, YİKOB'un da gereken altyapı malzemesi alımını yapıp ilgili belediyeye teslim etmesi olarak gösterilmektedir.

“İl Özel İdaresi ile YİKOB'un olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?” sorusuna cevaben Aydın YİKOB yöneticilerine göre YİKOB ve İÖİ'ni karşılaştırdıklarında; YİKOB'un olumlu yönleri, İl Özel İdaresine göre daha hızlı karar alıp uygulayabilmesi (İMİ, RD, 112) iş ve yatırım odaklı, yatırımcı kuruluş olması (SK), Büyükşehir Belediye Başkanı-Valilik arasındaki yetki çatışmasının çözülmüş olması (112), kurumsal ve mevzuat altyapısının oluşturulmuş olmasıdır. YİKOB'un olumsuz tarafları bütçe yetersizliği (İMİ), kurumsal planlamasının olmaması ve bağımsız projelere odaklanması, öngörülebilir olmaması, fayda-maliyet analiz içermemesi (SK); kurumsallaşmanın sürmesi, kurum yapısına uygun esnek, etkin, teknik, bilgili, girişimci personel yapısının oluşturulamamış olması, kurumun iş kapasitesi yüksek olmasına rağmen, projelendirme ve planlama kapasitesinin düşük olması, personelin sayı ve nitelik olarak yetersiz olması, kurumsal aidiyetin zayıf olması, iş yükü çok olan personelin sorumluluklarının çok yüksek olması, memnuniyetin düşük olmasıdır. Buna karşılık İl Özel İdarelerinin YİKOB'a göre üstünlük taşıyan yönleri kendisine ait iş makinası, işçi ve şantiyelere sahip olması, sahada çalışma tecrübesi ve gücüne sahip olması, mecliste tartışılırken, çok sayıda karar alternatifinin üretilmesi ve tartışılması ile yerinde kararlar alınması (RD) kararların “ortak akıl”la üretilmesi (DK), kurumsallaşmış olması, görev tanımı, sahası, yetkileri ve yönergeleri itibariyle kurumsallaşmasının tamamlanmış olması; teknik ve uzman personelin görev tanımlarına göre istihdam edilmiş olması, iş yapma kapasitesidir (Yİ). İÖİ'nin eleştirilen tarafları ise mecliste karar alınması nedeniyle yaşanan zaman kayıpları (RD), personel hiyerarşisinin bozuk olması, siyasi ve sendikal faaliyetlerle iş barışının bozulmuş olması, fayda-maliyet analizleri yerine siyasi aktörlere göre şekillenen, verimsizliğe yol açan bir karar verme sistemi olmasıdır (Yİ).

Literatürde İÖİ ve YİKOB'ları karşılaştıran çalışmalara bakıldığında, Aydın özelinde yapılan bu çalışmaya benzer sonuçlara işaret edenler olduğu görülmektedir. Karatepe vd.ye (2016) göre, geçici personel görevlendirmekten, tecrübesiz personelden kaynaklanan sıkıntılar, denge tazminatı vb. ek ödemelerin yapılamaması ve bu nedenle mevcut kadroların boş kalması; cari harcamalarla ilgili sıkıntı olmamakla beraber ödeneklerin YİKOB'a aktarılmasında kırtasiyecilik nedeniyle gecikmeler söz konusudur. Özel (2016) Diyarbakır'da yaptığı çalışmada şu sorunlara işaret etmektedir: kurumsal yetersizlik; İÖİ'ne göre daha sade ve yetersiz teşkilatlanma, insan kaynaklarının sayı ve nitelik açısından yetersizliği, geçici görevlendirmelerin yetersiz kalması, uzman personel eksikliği, birbirinden farklı alanlardaki yatırım ve hizmetlerin YİKOB tarafından zamanında, etkin ve verimli şekilde yerine getirilememesi, kaynak transferlerinde gecikmeler nedeniyle hizmette aksamalar yaşanması, ödeneklerin toplam sözleşme bedellerini karşılamamasıdır. Akman ve Kalender'in (2018) Konya örneğindeki çalışmasına katılanlar İl Özel İdarelerinin kapatılmasını, YİKOB'ların kurulmasını, tüzel kişiliğe sahip olmasını, yatırım ve hizmetlerin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve denetlenmesini, yöneticilerinin atama yoluyla oluşturulmasını, tüm illerde kurulmasını olumlu bulurken, tek olumsuz yaklaştıkları konu, YİKOB'ların yeni bir vesayet mekanizması oluşturmasıdır. İlave olarak araştırmaya katılan yöneticiler, bakanlıklar tarafından ilde yapılacak yatırımlarda YİKOB'ların tercih edildiği, YİKOB bütçesinin değiştirilememesinin avantajlarını, köyden mahalleye dönüşen alanlarda hizmet vermede sıkıntılar doğabileceği de ifade etmektedirler. Pektaş (2019), Ankara YİKOB'u da incelediği tezinde şu sorunlardan bahsetmektedir: ayrı bir kuruluş kanunu bulunmaması hareket alanını kısıtlamaktadır; mali kısıtlar, gelir kalemlerinin azlığı nedeniyle yatırım yapma, mali, karar alma görevleri tam olarak yerine getirilememektedir; mali özerkliği yoktur, “yatırımcı” kimliğinden ziyade “aracı kurum” haline dönüşmüştür, mali kaynakların başkanlığa aktarılmasında kırtasiyecilik hakimdir, tüzel kişilik kazanılmasından sonra iş yükü artmıştır, personel ihtiyacı geçici görevlendirmelerle aşılmaya çalışılmıştır; kırsal mahallelerde yaşayanlar için Büyükşehir Belediyesine ulaşma sorunu yaşanmaktadır, bu sorun KIRDES uygulaması ile çözülmeye çalışılmaktadır ancak onun da sorun taşıyan tarafları bulunmaktadır.

“İÖİ'nde İl Genel Meclisi seçimi oluşturulurken, YİKOB atama yoluyla oluşturulmaktadır. Yerel demokrasi bağlamında bu değişikliği nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna Aydın YİKOB'da cevap veren 2 yönetici ortak akılla karar vermenin önünün kapandığından, hizmete ulaşımın siyasallaştığından (DK),

yerel demokrasinin ve temsilin daha ziyade Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediye meclisleri yoluyla sağlandığından (Yİ) söz etmektedirler. Literatürde Can ve Avcı'ya göre (2016) düzenleme ile beldelerde belediye hizmetlerinin yürütülmesinde yerindelik ilkesi zedelenmiş, hizmetlerde aksamlar meydana gelmiştir. Özel' e göre (2016) YİKOB'a tanınan rehberlik ve denetim yetkisi ildeki tüm kamu kurum ve kuruluşlarını kapsayan yeni bir denetim yoludur, YİKOB, merkezi yönetimin taşra birimleri üzerinde yeni bir denetim ve güç unsuru olmaktadır. Karatepe vd. (2016) göre, YİKOB'ların kurulmasıyla Büyükşehir Belediyelerinde, “yerelde merkezi”, yerel aktörlerin olmadığı bir yeni yapı kurulmuştur. Doğan'ın (2019) Malatya özelindeki çalışmasına göre, yöneticiler YİKOB'un bir vesayet kurumu olmadığını bu araçlara sahip olmadığını, yerel yönetimlerle ilişkisinin yönlendirici nitelikte olmadığını belirtmektedirler. Yöneticilere göre YİKOB düzenlemesi, merkezileşme yönünde bir adımdır, ancak yönlendirici bir niteliği yoktur, bu nedenle yerel özerkliğe aykırı değildir. YİKOB, büyükşehir düzenlemesinin bir unsurudur; Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere tüm yerel yönetim birimleriyle ilişki içindedir, onların işlerini kolaylaştıran bir tutum sergilemektedir.

“YİKOB'a neden tüzel kişilik kazandırılma ihtiyacı duyulmuştur?” sorusuna cevaben Aydın YİKOB yöneticilerine göre, YİKOB'a tüzel kişilik kazandırılmasının amacı, bütçe ile hızlı karar alma kabiliyeti kazandırmak (İMİ), muhasebe sistemini oluşturmak, bazı yetkilerle donatmak (RD), yerel yönetimlerin eksik kaldığı yerlerde tamamlayıcı olmasıdır (Yİ). Bir yöneticinin cevap vermediği soruda, bir yönetici, de YİKOB'lara tüzel kişilik verilmesinin çok da gerekli olmadığı cevabını vermiştir.

“YİKOB'larda başlangıçta bulunan idari ve teknik müdürlük ayrımının ortadan kaldırılması konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna cevap veren 4 yönetici (112 dışında) de teknik işleri olan müdürlüklerin mutlaka teknik kadroda olmaları gerektiğini, teknik işlerin ayrılması gerektiğini, bu ayrımın pratikte geçerli olmamakla beraber, bu ayrımın kurumda teknik uzmanlaşmayı sağlamak, teknik işlerin kontrolü, denetlenmesi ve izlenmesinin teknik müdür tarafından yapılması adına mutlaka olması gerektiğini, ayrım olmamasının bir olumsuzluk oluşturmamakla birlikte, ayrımın olması gerektiğini, uzman personelin daha verimli olacağını, ayrımın kaldırılmasının doğru olmadığını, düşünmektedirler.

“Tüm illerde İÖİ kaldırılarak yerine YİKOB'lar kurulmalı mıdır?” sorusuna cevaben Aydın'da YİKOB yöneticilerinden 2'si tüm illerde İÖİ'nin kaldırılarak YİKOB'ların kurulması konusunda olumsuz görüşe sahiptir; bunun gerekli olmadığını, hem Büyükşehir Belediyesi hem YİKOB'un bulunmasının dağınlık ve yetki karmaşasına neden olduğunu, (DK) Büyükşehir Belediyesi olmayan illerde İl Özel İdarelerinin kaldırılmasının ihtiyaçların karşılanması açısından bir yıkım olacağını (Yİ) düşünmektedir. Bu yöneticiye göre, “YİKOB'lar yatırımcı (ihale, denetim, kabul) hizmeti verecek şekilde kurulmuş olup, işleri (yapım, bakım, onarım) özel sektör eliyle yürütmektedir. İl Özel İdareleri yatırımcılık (ihale, denetim, kabul) yanında bizzat yapımçı olarak işleri (planlama, proje, yapım, bakım, onarım) kendi personeliyle (teknik personeli, iş makineleri, operatörleri, sürveyanları vb.) aktif olarak da yürüten kompleks yapıda kurulmuşlardır.” Yöneticilerden sadece biri “uygulama birliği sağlama açısından” (İMİ) tüm illerde YİKOB'ların kurulmasını olumlu bulmaktadır. İki yönetici (RD, SK) ise, ne olumlu ne olumsuz cevap vermekte, belli bir sürenin geçmesi, tüm illerdeki uygulamaların gözden geçirilmesiyle sağlıklı değerlendirme yapılabileceğini ifade etmektedir.

Literatürde Can ve Avcı (2016) İzmir, Adana ve Erzurum üzerine yaptıkları çalışmada, İl Özel İdarelerinin kapatılmasının sorunlara neden olduğundan söz etmektedir. Buna göre, bir coğrafî alanda yaşayan insanların il sınırları içinde ortak yaşamdan kaynaklanan ihtiyaçlarının çözüm yeri olan, tüzel kişiliği bulunan, karar organı seçimle işbaşına gelen İl Özel İdarelerinin kapatılması yerinden yönetim ilkesini zedelemiştir. YİKOB'ların idari sisteme ilave edilmesine rağmen 51 ilde İl Özel İdaresinin sistemde tutulması, İl Özel İdarelerine duyulan ihtiyacı göstermektedir. YİKOB'lar tüzel kişiliği ve seçilmiş organı olmayan bir valilik birimi olarak bazı konularda icracı ama daha çok denetleyici ve düzenleyici bir işlev görmek üzere kurulmuştur. Rehberlik ve Denetim Müdürlüğü hizmetleri iki yıldır hiç yapılamamıştır. Bu hizmetin ne olduğu ve nasıl yerine getirileceği ilgili personelce hala anlaşılamamıştır. 112 Çağrı Merkezleri otuz ilde YİKOB'a bağlı olup, diğer illerde durumunun ne olduğu netlik kazanmamıştır. Kalender ve Akman'ın (2018) Konya özelindeki çalışmasında Yatırım İzleme Müdürü tüm illerde İl Özel İdarelerinin kaldırılarak yerine YİKOB'ların kurulmaması gerektiğini, YİKOB'la arasında bir tercih yapılacaksa, bunun İl Özel İdare lehine olması gerektiğini, hem YİKOB hem de İl Özel İdarelerinin kaynakları heba ettiği, hatta Köylere Hizmet Götürme Birliğinin de kurulması gerektiğini ifade etmektedir. Buna karşılık İMİ müdürü, tüm illerde İl Özel İdaresi yerine YİKOB'ların kurulması gerektiğini, bunun nedenini de

YİKOB'larda etkin bir denetim mekanizması olmasıyla, İÖİ ile alakalı davaların halen devam etmesiyle açıklamaktadır. Benzer şekilde Doğal Kaynaklar, Ruhsat ve Kültür Varlıkları Müdür de tüm illerde YİKOB'un kurulması gerektiğini, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bazı kentlerde YİKOB'un bulunmasının daha avantajlı olduğunu ifade etmektedir. Doğan'ın (2019) Malatya özelindeki çalışmasına göre, genel kanaat İl Özel İdarelerinin tüzel kişiliğinin sona erdirilmesi yerine modern hale getirilmesinin, İl Özel İdaresi-YİKOB ikiliğine son verilmesinin daha doğru olacağıdır. Çünkü İl Özel İdarelerinin personel sayısı, görev ve yetkileri çoktur, 150 yıldan fazla bilgi ve tecrübesi vardır, çalışanların sahip olduğu bazı maaş avantajları vardır.

“YİKOB'un daha işlevsel hale gelebilmesi için yapılması gereken temel düzenlemeler nelerdir?” sorusuna cevap veren 4 yöneticiye göre YİKOB'ların daha işlevsel çalışabilmesi için mevzuatın iyileştirilmesi, genel bütçeden gelen payların artırılması, gelir artırıcı düzenlemelerin yapılması (İMİ), “genel sekreterlik”, “başmüdürlük”, “başkanlık” teşkilatının oluşturulması, bir düzenleyici birim oluşturulması (RD, SK), uzman kadroların oluşturulması, aynı konudaki işler ve personelin tek çatı altında toplanması, başkanın sadece YİKOB'u ilgilendiren işlerle ilgilenmesi (DK), kadroların personelin uzmanlığın düzenlenmesi, görevlerindeki dağınıklığın giderilmesi, kurumsallaşmanın sağlanması, teknolojik ve teknik altyapının güçlendirilmesi, yatırım ve koordinasyon işleri ile diğerlerinin ayrıştırılması gerektiğidir (Yİ).

YİKOB'ların tüzel kişilik kazanmasından önce yaptıkları çalışmalarında Can ve Avcı (2016), YİKOB'ların işlevselliğini İzmir, Adana, Erzurum örnekleri üzerinden inceledikleri çalışmalarında şu önerilerin dile getirildiğini ifade etmektedirler: Valilik ve YİKOB'larda görevleri çakışan birimler birleştirilmelidir, YİKOB'lara tüzel kişilik, bütçe, özel bir örgüt ve personel kazandırılmalıdır, 6360 sayılı kanunla yerel hizmetlerde (altyapı, kırsaldaki ilköğretim okullarının bakımı vb.) aksama (Büyükşehir Belediyelerinin tecrübesi olmaması, uzak köy ve beldeler vb.) ve yerindenlik ilkesinde zedelenme meydana gelmiştir; rehberlik ve denetim birimi aktif hale getirilmeli ve görevleri daha açık biçimde tanımlanmalıdır, Büyükşehir Belediyesi olmayan illerde 112 Çağrı Merkezilerinin akıbeti belli değildir, YİKOB'ların örgütlenmesi açısından iller arasında bir farklılık yoktur, personel sayısı ve uzmanlık alanları açısından İÖİ'ne göre zayıflıkları vardır, hizmet talebinin önüne geçmek için YİKOB'ların İl Özel İdarelerinin devamı olmadığı vatandaşa açıklanmalıdır, vali yardımcılara göre İl Özel İdarelerinin devam eden davaları nedeniyle YİKOB'lar bünyesinde hukuk müşavirliği kurulmalıdır, vali ve vali yardımcıları hem harcama hem de gerçekleştirme görevlisi haline gelmiştir, bakanlıklardan belediyelere tahsis edilen ödeneklerin YİKOB yerine doğrudan ilgili belediyeye aktarılması gerekmektedir, çalışmaya katılan kaymakamlara göre YİKOB şubeleri ilçelerde kaymakamlıklar bünyesinde örgütlenmelidir; teknik personelin ücreti iyileştirilmelidir.

“Büyükşehir Belediyelerinin bulunduğu illerdeki yatırım ve hizmetlerin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve denetlenmesi yapılırken nelere dikkat edilmelidir? sorusuna cevap veren Aydın'daki yöneticilerden üçüne göre, Büyükşehir Belediyenin bulunduğu illerde yatırım ve diğer hizmetlerde etkinliğin sağlanabilmesi için; kaynakların mevzuata göre etkin ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda yönlendirilmesi (MİM), denetlemede hizmet önceliğine önem verilmesi, sonra KİK hükümlerine göre denetimin yapılması (RD), Hükümet-Büyükşehir Belediyesi siyasi farklılığının neden olacağı çatışmalardan kaçınılması (DK), yatırım ve hizmetin denetlenmesinde hesap verebilirlik, şeffaflık, fayda-maliyet analizleri, kamu yararının da gözden geçirilmesi gerekmektedir (Yİ).

“YİKOB'da eksik gördüğümüz ve yapılmasını gerekli gördüğümüz düzenlemeler nelerdir?” sorusuna cevaben, Aydın YİKOB yöneticileri şu önerileri getirmişlerdir: mevzuat düzenlemesi, ayrı bir kuruluş kanunu, başkanın bakanlık tarafından atanması, teşkilat şemasının revize edilmesi, daire başkanlıklarının kurulması, norm kadronun ihdas edilmesi, sosyal denge sözleşmesi gibi mali hakların tanınması ve mali gücün artırılması gerekir (MİM); YİKOB'larda başkan ile müdürler arasında kadro oluşturularak birliktelik ve düzen sağlanmalı, “Genel Sekreter”, “Baş Müdür” gibi birimler kurulmalı; YİKOB'da çalışan personele İl Özel İdarelerindeki gibi sosyal denge sözleşmesi verilmeli, YİKOB'da çalışmak ayrıcalıklı hale getirilmeli, aidiyet duygusu oluşturulmalı; personel motive edilmeli; hızlı alınan kararların etkinliği ve doğruluğu da denetlenmeli, bunun için yapılacak işlerde karar komisyonları kurulmalı, en azından fikir alınmalıdır (RD); norm kadroların yeterli olmaması nedeniyle YİKOB'lar yeterince verimli ve etkin çalışmamaktadır, teknik personel eksikliği nedeniyle projelerin kontrolü zorlaşmaktadır; YİKOB'ların, teknik personel ihtiyacının nitelikli ve tecrübeli personelle karşılanması gerekmektedir (SK); YİKOB başkanı uzmanlaşmalı, sadece YİKOB'da görevlendirilmelidir. YİKOB'ların

norm kadroları düzenlenmeli, nüfusa, işe göre müdürlükleri kadro sayıları, personel ihtiyaçları belirlenmeli, fazla personel, ihtiyaç olan kurumda görevlendirilmelidir; müdürlükler bölünmeli, görev tanımları netleştirilmeli, kendilerine teknik kadro tahsis edilmelidir, “müdür yardımcısı” kadrosu ihdas edilmeli, teknik ve idari uzmanlığa dayalı bir kariyer/uzmanlaşma modeli getirilmelidir; özel bütçeli bir idare olarak tanımlanmasına rağmen hangi mali mevzuata tabi olduğu konusundaki belirsizlik giderilmelidir. YİKOB’ların kendi aralarında, ildeki yatırımcı kamu kurumlarıyla ve merkezi kamu idareleriyle koordinasyonu sağlanmalıdır (112). İl idaresinde ve özellikle kırsal alana hizmet sunumunda çok ciddi deneyimlere sahip bir kurumun kapatılarak, personelinin büyük kısmının ve araç-gereçlerin dağıtılması veya diğer kurumlara devredilmesi yoluyla köklü bir değişikliğin yapılması, yerel hizmetlerin aksamasına sebebiyet vermiştir ve bu giderilmelidir (Yİ).

SONUÇ

6360 sayılı kanunla kamu yönetimi sistemine eklenen YİKOB’lar konusunda kanunun yayınlanmasından itibaren değerlendirmeler de yapılmaya başlanmış ve devam etmektedir. Kamuoyuna ve literatüre yansıyan bu değerlendirmelerden çoğu, olumsuz içeriğe sahiptir. Buna göre, İl Özel İdarelerinin sahip olduğu tecrübesiyle kırsalda hizmet vermedeki üstünlüklerinin kapatılmaları ile ortadan kalktığı, bunun da kırsal alana hizmet sunmada yetersizliklere neden olduğu düşünülmektedir. YİKOB, İl Özel İdarelerinin “yerine”, ikame bir kuruluş olmamakla beraber İl Özel İdarelerinin de kıyaslanarak değerlendirildikleri görülmektedir.

Kurumun teşkilat yapısının iyileştirilmesi, görevlerinin sadeleştirilmesi, yetkilerinin dana net hale getirilmesi, kurum çalışma usul ve esasları için fayda sağlayacaktır. YİKOB’un hukuki statüsü, faaliyet alanının sınırları konusundaki belirsizlikler, mevzuat-uygulama belirsizliği giderilmelidir,

YİKOB’larda mevzuatta belirtilen aynı müdürlük yapılanmalarının aktif hale getirilmesi sağlanmalıdır. Yeni şube müdürlüklerinin (içme suları, yol yapım, tarımsal altyapı vb.) kurulması öngörülebilir. Bakanlık yatırımlarının koordinasyonu, takibi, kontrolü ve bütçe harcamalarının net olarak tanımlanarak uygulama standardının sağlanması gerekmektedir. İl Özel İdarelerinden belediyelere devrolan varlıkların bir kısmının YİKOB’a devredilmesi, YİKOB’ların yatırım yapma kapasitesini artıracaktır.

YİKOB’a ait bir kuruluş kanunu çıkarılmalı, mevzuat yeniden düzenlenmeli, özellikle mali mevzuat daha net ve ihaleler açısından esnek hale getirilmelidir. YİKOB’un kurumsal kimliği konusunda belirsizlik giderilmeli misyonu net biçimde yeniden tanımlanmalıdır. Kurumun bilinirliği ve kabul edilmesi konusunda ayrı çalışmalar yapılmalıdır. YİKOB olan-olmayan iller ayrımı ortadan kaldırılmalı ülke genelinde standart bir düzenleme sağlanmalı, mevcut ikilik ve karmaşa önlenmelidir. YİKOB’lar arasında uygulama birliği ve koordinasyonu sağlama amacıyla merkezi bir birimin kurulması gereklidir. YİKOB yönetimi için, genel sekreter veya atamayla gelen ve teknik nitelik taşıyan bir başkan, koordinatörlük, muhasebe, strateji ve koordinasyon vb. birimler kurularak örgütsel etkinlik artırılmalıdır.

YİKOB’un bazı il müdürlükleriyle çakışan görevleri belirlenerek ortadan kaldırılmalıdır. Kurumun, ildeki yatırımları koordine etme konusundaki görevinden hareketle diğer merkezi, taşra kurumları ve yerel yönetimler yanında özellikle içinde bulunduğu bölgedeki kalkınma ajansı ile koordineli ve daha yakın çalışması, etkinliğini artıracaktır.

YİKOB’un karar alma ve uygulama süreçlerinde katılımlı bir model izlenmesi sağlanmalı, mali yapı güncel istatistiki bilgi ve verileri içeren sistemler oluşturulmalı, işleyiş ve denetime dair şeffaflık, hesap verebilirlik ve meşruiyet algısı iyileştirilmelidir. Katılım modelinin geliştirilmesiyle kuruma yönelik merkezileşme, yerindelik ilkesinin zedelenmesi gibi eleştirilerin önüne geçilmiş olacaktır.

YİKOB’un mali yapısına ilişkin sorunlar giderilmelidir. Bu kapsamda gelir-görev dengesi, öz kaynak oluşturma kapasitesi güçlendirilmeli, örneğin vergi gelirlerinden pay ayrılmalıdır. Kurumun kendi bütçesi, yıllık yatırım programları oluşturulmalı, araç satın alma ve personel istidamı konusunda yetki verilmelidir.

YİKOB personeline dair sorunlar, memnuniyetsizlik, motivasyon ve aidiyet düşüklüğü giderilmez. İş tanımları, teşkilat yapısı, işe uygun kadro tahsisi sağlanmalıdır. Personel sisteminde hakim geçici görevlendirme uygulamasından vazgeçilerek, daimi kadro ihdası, özellikle teknik personel

istihdamına öncelik verilmelidir. Tüm YİKOB'larda standart bir personel yapılanmasının, uzmanlığa dayalı bir yapının oluşturulması sağlanmalıdır. Personelin mali hakları yeniden düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Ç., KALENDER, M. (2018). Yerelde Yeni Bir Merkezi Yönetim Birimi: Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlığı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 73(4), 1025-1056.
- BELLİ, A. ve AYDIN, A. (2017). 6360 Sayılı Kanun ve Yerelde Merkezileşme. The Journal of Academic Social Science Studies, 401 -414.
- CAN, E. İ. AVCI (2016). 6360 Sayılı Kanun ile Kurulan Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının (YİKOB) İşlevselliği (İzmir, Adana, Erzurum Örnekleri), KAYSEM 10, 5-6 Mayıs, İzmir, 2016, 576-577
- ÇAPAR, S. ve DEMİR, R. (2016). Uygulayıcılar perspektifinden büyükşehir uygulaması, İdarecinin Sesi Dergisi, (69), 31-35.
- ÇAPAR, S., ve ÇAPAR R. (2017). Türkiye'de Büyükşehir Yapılanması Ve 6360 Sayılı Kanuna Uygulayıcıların Bakışı, Türk İdare Dergisi, (484), 39-90.
- DAĞLI, Z. ve ÖZGÜL, C.G. (2019). Kamu Yönetimi Sistemi İçinde Yeni Bir Birim Olarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığının İşlevi: İzmir Örneği, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 28 (1-2), 25-44.
- DOĞAN, E. (2019). Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlığının Bütünşehir Yönetimi Kapsamında Değerlendirilmesi: Malatya Örneği, T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- GENÇ, F.N (2014). 6360 Sayılı Kanun ve Aydın'a Etkileri", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (Özel Sayı), 1-29.
- GÜLER, B. A. (2012). Hükümetin 8 Ekim 2012 Günlü Bütünşehir Yasa Tasarısı Üzerine, <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/B%C3%9CT%C3%9CNSEH%C4%B0RTASARIBAG.pdf> (2.7.2022)
- İNAL, Y. C. (2022). Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlıkları: Yapı, İşleyiş, Sorunlar Ve Bir Model Önerisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Doktora Programı.
- KARAKILÇIK Y. ve KÜÇÜK, Ü. (2019). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Çerçevesinde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi, 27 (1), 81-96.
- KARATEPE, S., AKYOL, E., DAĞDEVİREN, Ö. ve NALCI, N. (2016). Malatya Örneğinde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıklarının Siyasi, İdari ve Mali Açından Değerlendirilmesi, KAYSEM 10, 5-6 Mayıs, İzmir, 2016 s. 403
- KIZILBOĞA R., ÖZASLAN K. (2013). İl Özel İdaresi İle Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlığının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, <https://www.academia.edu/7589942> (06.03.2018)
- KOYUNCU, E. ve KÖROĞLU, N. (2012). Büyükşehirler Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme. Erişim: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1352462517-9.Buyuksehirler_Tasarisi_Uzerine_Bir_Degerlendirme.pdf, Erişim Tarihi: 11.09.2018.
- KURAN, H. (2015). Türk Yerel Yönetim Sistemi'nde Yeni Bir Kurum: Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlığı, Kayfor13, Bildiriler Kitabı, s: 207-218.
- On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 6360, Kabul Tarihi: 12.11.2012, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih: 6.12.2012, Sayı: 28489, Yayımlandığı Düstur Tertip:5, Düstur Cilt: 53.

- ÖZEL, M. (2016). 6360 Sayılı Kanun İle İl Özel İdarelerinden YİKOB'lara Geçiş Süreci-Diyarbakır Örneği, Kayfor13, Bildiriler Kitabı, s: 589-617.
- ÖZER, M. A. (2013). Yerel Yönetimler Reformunda Reform. Yerel Politikalar, 97-126.
- PEKTAŞ, R. (2019). 6360 Sayılı Kanunla Güçlenen Büyükşehir Belediye Modeli İle Değişen Türk İdare Yapısı Ve Modelin Kırılğanlıkları, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- SÜNE, C., GENÇ, F. N. (2017). 6360 Sayılı Kanunda Devir Tasfiye Ve Paylaştırma Komisyonlarının Rolü: Aydın Örneği, Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (8), 93-110.
- TAŞCIER, A. (2018). Neoliberalizmde Merkezileşme-Yerelleşme Gerilimi: İl Özel İdareleri, YİKOB Örnekleri ve Yerelde Merkezileşme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (14), 650-662.
- Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Görev, Yetki ve Sorumlulukları ile Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik, Resmî Gazete Tarihi: 04.04.2014 Resmî Gazete Sayısı: 28962.
- YILDIRIM, A. ve YILDIRIM, K. E. (2017). Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı'nın Yönetişim Açısından Etkinliği, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 9 (2), 17-29.
- YILMAZ, B. (2021). Uygulamada Ve Gelecekte Yatırım İzleme Ve Koordinasyon Başkanlıkları, 10(20), 61-92. <http://www.tid.web.tr/kurumlar/tid.web.tr/isd/198/bayramyilmaz.pdf> (Erişim Tarihi: 12.12.2021).
- YİKOP Projesi (2019). <https://www.yikobprojesi.org/proje-dokumanlari/> (2.7.2022).

Urban Governance in Turkish Global Competitive Cities: A Study on the Right to the City Perspective

Türkiye Küresel Rekabetçi Kentlerde Kentsel Yönetişim: Kent Hakkı Perspektifi Üzerinde Bir Araştırma

Md Moynul AHSAN¹

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 14-27
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1161732
Received: 13.08.2022
Accepted: 25.09.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Abstract

Today, the city's values, representation, and reinforcing through the participatory process are turned into an eye by the principle of "governance". The right to the city is one of the indicators is represented with the lens of it. On the other hand, the global city concept is strongly connected with fundamental shifts from traditional government structures to a modern governance mode. Secondary data sources have been considered in this study by following two strategies: a desktop study for theoretical context and an application context based on different global indexes. In theoretical context, the linkage with urban governance, right to the city and new urban policy, and its application according to the perspective of new urban politics has been discussed. The application context has been viewed from Turkish global competitive city perspective by highlighting different global and local indexes. The study found that Turkish cities should improve their public participation practices to strengthen their position for global competition. People-based policies should be strengthened and regulated to better fight in the arena of new urban politics; and bottom-up policies could play an effective role in ensuring right to the city.

Key Words: Urban Space, Urban Governance, New Urban Politics, Right to City, Turkish Cities

Öz

Bugün kentin değerleri, temsili ve katılımcı süreçle pekiştirilmesi "yönetişim" ilkesiyle göz önüne alınmaktadır. Yönetişim göstergelerden biri olan kent hakkı, yönetim perspektifinden ele alınmaktadır. Öte yandan, küresel kent kavramı, geleneksel devlet yapılarından modern bir yönetim biçimine köklü değişimlerle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Bu çalışmada; ikincil veri kaynakları iki farklı strateji izlenerek ele alınmıştır. Bunlar: teorik bağlam için bir masaiüstü çalışması ile farklı küresel indekslere dayalı bir uygulama bağlamıdır. Teorik bağlamda, kentsel yönetim, kent hakkı ve yeni kentsel politika ile ilişkisi ve yeni kentsel politika perspektifine göre uygulanmasına odaklanılmıştır. Uygulama bağlamında ise, farklı küresel ve yerel endeksler vurgulanmış, Türkiye'nin küresel rekabetçi şehir perspektifinden incelenmiştir. Çalışmada, kentsel yönetişimin teorik bağlamına, kentsel yönetim, kent hakkı ve yeni kentsel politika ile ilişkisi ve yeni kentsel siyaset perspektifine göre uygulanmasına odaklanılmıştır. Uygulamaya, farklı endeksler öne çıkarılarak Türkiye'nin küresel rekabetçi kent perspektifinden bakılmıştır. Çalışma, Türk kentlerinin küresel rekabetteki konumlarını güçlendirmek için halk katılımı uygulamalarını iyileştirmeleri gerektiğini ortaya koyulmuştur. Yeni kentsel siyaset arenasında daha iyi mücadele edebilmek için insan temelli politikalar güçlendirilmeli ve düzenlenmelidir ve aşağıdan yukarıya politikalar kent hakkının sağlanmasında etkin rol oynayabileceği vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekan, Kentsel Yönetişim, Yeni Kentsel Siyaseti, Kent Hakkı, Türkiye Kentleri.

¹ Asst. Prof. Dr., Ankara University, Faculty of Applied Sciences, Department of Real Estate Development and Management, e-mail: moynulurp01@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0822-3850

INTRODUCTION

The urban policy of a country is the distinct course of past political history, the economic structure, cultural accumulation and so on. In this 21st century, this policy is more focused on the impact of globalisation (Brenner, 2004; Swyngedouw, Moulaert & Rodriguez, 2002), technological development (Albalooshia et al., 2021), demographic shift (Ahsan & Rahman, 2013) where competition and its dynamic structure lies in lateral interaction (Jouve, 2003). These interactions can be seen in both the spatial and non-spatial context. Henri Lefebvre has described these interactions in three interrelated concepts in a city such as space, daily life and reproduction of capitalist social relations (Lefebvre, 1991). From Lefebvre's sense, Aslanoglu explained that the city is not only expressed as a local space but it can perform in a global spatial context (Aslanoglu, 1998).

The city space should be accomplished with the right to the city, as cities are the platform where citizenship rights are recognized, vital needs are introduced or services are embodied. The city's economic, political, social, cultural, scientific, artistic and freedom of equal access to similar services is the foundation of the right to the city. Today, not only those who claim and exercise this right, but also those who go beyond that, are all about the city. However, the cities values, representation, reinforcing through the participatory process are turned into an eye by the principle of "governance". Because the right of the city can be represented with the lens of "governance" indicators such as accountability, participation, transparency, responsiveness, rule of law, equity, effectiveness & efficiency, consensus orientation, strategic vision (UNDP, 2006). Again, governance is the interaction process between actors and organizations plays a key role in the management process. It ensures the participation of individuals, groups and organizations who can manage actively (Yüksel, 2000; Heinelt and Kübler, 2005). Through governance, citizens can raise their voice in economic, political and managerial issues. They can move towards a position where they can attain participation rather than waiting for their duties and responsibilities to be fulfilled (Heinelt and Kübler, 2005). Therefore, those who live in cities have the opportunity to intervene from local to the global city through governance mechanisms.

Turkey is an Asian country rank 61st on the overall Global Competitiveness Index 4.0, with relative strengths on public health (86.2), infrastructure (72.6), and innovation ecosystem (50.6) (World Economic Forum, 2018). It is ranked 116th (scored 67.4) on the Macroeconomic stability pillar. According to the World Economic Forum in 2018, Turkey ranks 47 in Innovation Index, 51 in Competitiveness Index in 2015. Turkey follows developed economics (active economy) in the past years. As per doing business report, starting a business is relatively costly (93.6, 87th), Turkey ranked 43 among 190 economies (43 in 2018 from 60 in 2017) in the ease of doing business (World Bank, 2018). Further, worker-employer relations is scored 47.9 (ranked 113th), meritocracy is scored 50.5 (ranked 116th), contracting is scored 46.3 (ranked 122nd) (World Bank, 2018). In particular, women's participation in the labour market still is very low. The community faces many hindrances further down the value chain in terms of barriers to entrepreneurship and market functioning. Like other developed countries in the world, the city spaces of Turkish cities follows its values, cultures, growth more specifically "governance" issues but 'the right of the city' still follows lack of proper governance implications. Participation is still lagging behind towards successful governance implementation. Therefore, the study is trying to focus that existing position in Turkey regarding in global competitiveness, the existing role of governance in the context of new urban politics, the problems of shift from managerialism to entrepreneurialism in large cities within the perspective of good governance and right to city (more specifically participation) concept. It is expected that this study will provide how people-based policy with a right to the city can make Turkish cities in global competitive role.

1. METHODOLOGY

Secondary data sources have been considered in order to highlight the theoretical and Turkey perspective of the chosen study topic. In this respect, two strategies have been followed:

Firstly, a desktop study is conducted to find the linkage of good governance, right to the city and new urban policy; role of urban governance on new urban policy and problems of the shift from managerialism to entrepreneurialism. Data was captured through the analysis of peer-reviewed journal articles. Descriptive statistics were used in order to analyze the data collected from the desktop study.

Secondly, Various indexes such as Global Competitiveness Index by the World Economic Forum, Global Power City Index by the Institute of Urban Strategies of Mori Memorial Foundation, Commercial Attraction Index by Jones Lang LaSalle (JLL), Economic Performance Index by International Monetary Fund (IMF), Global Cities Index and Global Cities Outlook by A.T. Kearney, Cities in Motion Index (CIMI) by IESE business school, Sustainable Cities Index by ARCADIS, Turkish Provincial Competitiveness Index by International Competitive Research Institute (in Turkish: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu- URAK), Socio-Economic Development Order (Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralanması -SEGE) of 2017 by The Ministry of Industry and Technology of Turkey, Numbeo's Cost of Living Index, Local Purchasing Power Index and Quality of Life Index, program and projects documents and reports from government, non-government and international non-government organizations have been explored. These indexes highlight in different aspects such as innovations, education and research opportunities, financial sector development, business environment, infrastructure factors, human capital, city networking, service delivery, new and modern ICT applications, e-governance, gender participation in the economy, income equality, quality of life etc. As the Turkish Statistical Institute (*Türkiye İstatistik Kurumu*- TÜİK) is not publishing city or province-based data for the required issues therefore, TÜİK data is not included in this study. However, it can be stated here that all of these data and information provide an indication of the Turkish global cities' position by emphasizing the right to city, more specifically participation perspective.

2. THEORETICAL CONTEXT

3.1. Linking Good Governance, Right to the City and New Urban Policy

The concept of good governance first used by the World Bank in the form of “good governance”, has gained a solid place in the literature of the United Nations. In the 1992 report, this term is defined as “the manner in which power is exercised in the management of a country's economic and social resources for development” (World Bank, 1992). However, these supranational institutions are threats to the nation-state identity, claims to produce policies for global capital, also criticized for their perception of governance. It is suggested that governance, which is supposed to contribute to the process of democratization in the first place, is actually a method in which decisions are taken by the central government but imposed to local entities. Governance will be “good” when it will serve not just any public interest but that of the poorest, vulnerable and marginalized people in the society. Good governance is meaningless in the city space if we found a large segment of the people still living below the poverty level, lack of participation and partnership, highly inequitable distribution of wealth, extensive corruption, unsustainable socio-economic development and so on (Lemanski, 2017, Brenner & Theodore, 1996).

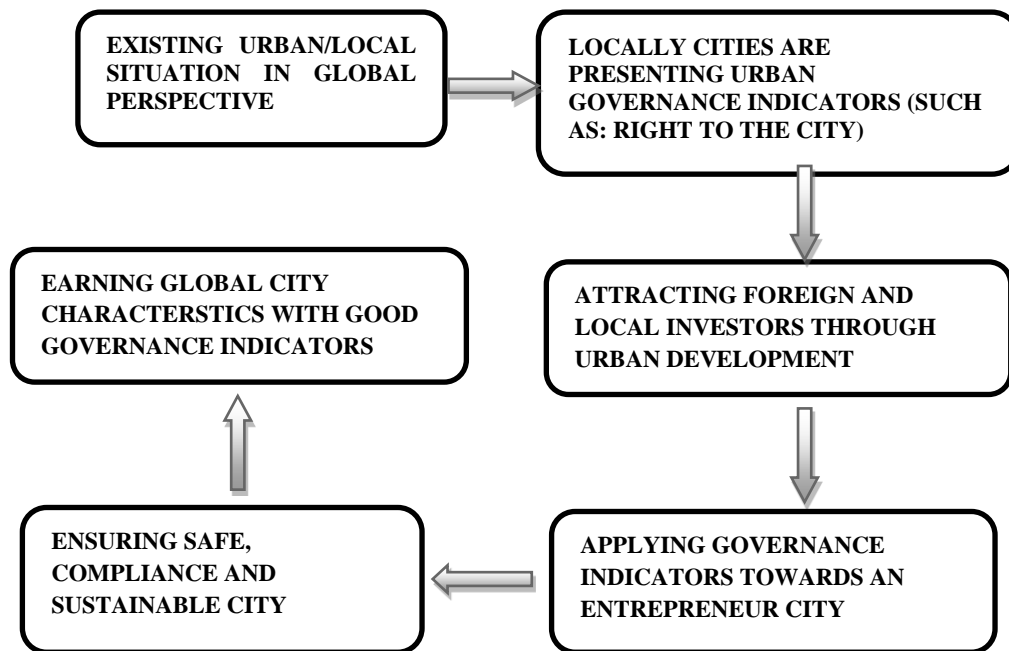
On the other hand, right to the city normally means the provision of services such as shelter, drinking water, sanitation, transportation, green and clean environment and numerous other basic urban facilities, in addition to the larger extent to transform the city into a citizen-friendly space. These services are the basis of city right but city people are talking about the value, heterogeneity, culture that needs to be represented in every process of the city (Tanrıvermiş, Ahsan, Güneş, Blengabs & Mataracı, 2021). According to Plato, the city, however big or small, is divided into two, one is the city of the poor, the other

of the rich (Plato, 1901). The concept is used in the context of the practice of governance dimension more specifically participation. In this study, the phenomenon of right to the city is not just as a demand of the city people but also the right. This right is collective in shape rather than an individual where collective power is exercised (Lefebvre, 1968), right to practice, reshape and transform.

The concept of New Urban Policy (NUP) is closely associated with fundamental shifts from traditional government structures to a flexible mode of governance. Thus, the shift from centralized to decentralized, bureaucratized to more horizontal, hierarchical to vertical, top-down planning approaches to bottom-up in close association with access to decision-making. Therefore, new administrative structures, development co-operation, public-private partnerships, participation and new political forums within the jurisdiction of urban governance are playing roles of implementation of new urban policies. All contribute to the stability of an urban society, economy, culture, political, environmental issues of which urbanization, a spatially grounded social process combining a built form, produced spaces and resource systems (Harvey, 1989). In the urbanization process, objectives or agendas interact through a particular configuration of interlocking spatial practices. Now, these processes and objectives are more focused on space-based economy in the world and defined it as “New Urban Politics” (Cox, 1995). These spaces (cities or communities) are competing for mobile capital, which directs the concept of conservative liberalism. As space-based of these economies more local in spirit but global in character therefore it can be termed as glocalisation. Brenner argues that post- 1970’s, the entrepreneurial approaches to urban governance have proliferated to the catalysts of ‘glocalization strategies’ which rescale the national state space through different characteristics, functions and services (Brenner, 2004). The combination of globalisation and localization describes the adaptation of international products around the particulars of a local culture in which they are sold, meaning how regional tendencies are interested in the proliferation of global corporations. Swyngedouw, Moulaert, and Rodriguez pointed this as a ‘gradual shift’ away from distributive policies, welfare considerations, and direct service provision towards more market-oriented approaches for obtaining promotion and competition towards a global city (Swyngedouw, Moulaert & Rodriguez, 2002; Jouve, 2004).

Author has constructed the following figure 1 to represent the relationship between good governance, right to the city and new urban policy by highlighting how the global economy and the local situation can move forward towards gaining global city characteristics in good governance perspectives. The global economic competition drives from local resources, capital with good governance practices in the present world. The global city a node of global economy movement starting from enhancing local legislation and economic situation, foreign local investors as well as providing some urban /local governance indicators which make towards an entrepreneur city. This entrepreneurial city requires a safe, compliance and sustainable city within the framework of urban governance indicators to compete between cities. The linkages and competition of a city have a direct and tangible effect on urban governance towards gaining global city characteristics.

Figure 1. Linking good urban governance, right to the city and new urban policy

Source: Author's construction

3.2. Role of Urban Governance on New Urban Policy

In urban governance, urban policy-making, fragmentation of competencies, and responsibilities are considered as striking aspects in different spatial and administrative scales. Therefore, renegotiations between the different levels of government such as local, regional, national, and global actors, developing networks and assemblies over competencies, decision-making powers are needed. However, this negotiation is less in local government level and more at the international level due to the globalisation impact. However, local government can deliver an important role in the urban scale as well as citizen rights within the mechanism of governance indicators. Swyngedouw, Moulaert, and Rodriguez's case studies on Berlin, Athens, Brussels, Lisbon, and Bilbao have presented that participation contributed to the redefinition of roles through local authorities (Swyngedouw, Moulaert & Rodriguez, 2002). The European Declaration of Urban Rights has given importance on citizen rights where three governance indicators such as multicultural integration (Article 9), participation (Article 12) and equality (Article 20) should imply an equal acceptance of duties, citizens of European towns (Council of Europe, 1992). This indicator implies that peaceful multi-cultural co-existence, co-operation between all the various partners, applying rights to all citizens can play an effective role in urban management and governance. Even the European Union Local Self-Government Act, 1985 also put emphasize on local participation and service delivery. Therefore, urban governance makes these principles or laws a real platform from a legal perspective.

Presently, governmental interventions at local level can make an entrepreneurial city, which can create more job opportunities; can win over the city's value of change while reinforcing the debate that the citizens lost their right to speak. Therefore, Swyngedouw, Moulaert and Rodriguez's case study results represents that local government should ensure role on civil rights within the framework of urban governance. Again, competitiveness make this room on stage but decentralization, responsibilities away from local governments too often highly exclusive partnership agencies make a process of privatized urban governance. Therefore, besides state-led actors, the non-governmental actors are involved in the urban processes that have the right to speak as much as bureaucratic restructuring. Their formation also opens the door within the periphery of the right of the city. Moreover, the rights of the minorities or those who do not

own the property of the city argue that there is no mention of existence. In this respect, urban governance and policy issues are vital in the gentrified part of the city (Shaw, 2012).

Gentrification is a means of global urban competition and is identified as one of the major areas of disparities where governance mechanisms should work. Governance in state-led gentrification may go beyond its original purpose and therefore poor income groups become more vulnerable (Pierre, 1999). In the present world, global competition not only bounded with mega-projects but also enduring legacies of art, literature, architecture, and design within the perspective of governance mechanisms such as Florence, Venice, Paris (McAdams, 2016). Nowadays, perceptions of quality of life, access to better services and social benefits, and so on are all attractive aspects of city life. Again, the role attributed to the city today is to produce employment and to contribute to taxes to provide support for development. Legislators and investors who are aware of the importance of the system in the interests they make room for themselves. Therefore, cities with local resources and capital also take its place in a globally competitive environment. However, competition between cities and the role of the citizens also changes. While waiting to find more places in the process, the possibility of finding themselves even thrown out of the system appears with the emergence of other actors. In urban governance, equal responsibility falls on all actors in society. Only attributing responsibility to one side is contrary to the essence of the concept. Especially, the low-income and disadvantaged groups are seen as inadequate representation and rights as per “right to the citizen” concept.

3.3. Problems of the Shift from Managerialism to Entrepreneurialism

In the 1980s, the new governance style has an innovative path but it is bounded with a favourable package for capitalist development. The speculative qualities of urban investment style for entrepreneurialism have no stability and volatility (Harvey, 1989). For example, Houston, Dallas was boom towns in the 1970s and suddenly dissolved in the 1980s. Silicon Valley, once upon a time the high tech wonder of new products and new employment suddenly lost its lustre. Even in Britain, at local level, local participation mechanisms were not respected or applied in a very “formalist” way, resulting power at elite level where grassroots level movements or voices were very low.

Cox argues that new urban policy treatment of the local-global discourse is built on assumptions of weak competition in terms of the level of exchange (Cox, 1995). In this weak form, capital exploits labour or redistribution mechanism which is the heart of the new urban policy. Because, when weak competition becomes logically unsustainable then strong competition (i.e. competitive advantage) is happened through revolutionizing its production which remains the problems of capital.

Equality, women empowerment, reducing rich-poor gap, ensuring social cohesion in rapidly growing cities etc. are the thematic areas of good governance. It has seen that sometimes disadvantaged groups are under-represented and cannot make use of their city rights. Wealthy citizens are living in gated spaces, such as villas, planned residential areas etc. whereas poor are living in abandoned spaces such as slums, squatters, and shantytowns (Jessop, 2002). Brenner and Theodore argue that power elites and urban bodies expect the new forms of urban intervention that makes a trickle-down effect on the surrounding territory (Brenner & Theodore, 2002). However, they have frequently resulted in gentrification and uneven development (Brenner & Theodore, 1996), so governance deviates from its original purpose (Pierre, 1999).

3. TURKEY CONTEXT

In Turkey, the trends of liberalization started after the 1980s with a close relationship between local administration and urbanisation phenomena, and globalisation became prominent due to the internationalization of its cities as per the quality of world cities. Among the cities, Istanbul plays the most prominent competent global city (Ministry of Industry and Technology, 2017; Zibel, 2008) which stands

between Asia and Europe. Istanbul is a city of science, arts, technology, culture, tourism, sports, international business, trade and marketing, locational opportunities all helped to achieve “world city” status. It is one of the most prominent emerging cities in the world with innovations and infrastructure has marked reliable financial centre, therefore it has ‘Magnetism’ role through a lens of economy, cultural interaction, touristic attraction, location and accessibility, competitiveness, education and research etc. According to the Globalisation and World Cities Research Network, Istanbul makes in Alpha position and Ankara in Gamma position (Globalisation and World Cities Research Network, 2016) however in 2020 classification, Istanbul moved to one category down makes it Alpha (-) city and Ankara remains in Gamma position. Istanbul ranked 31 (out of 40) in terms of Global Power City Index in 2015. The Global Financial Centers Index (GFCI) (Z/Yen) focuses the ranking is an aggregate of indices from five key areas such as business environment, financial sector development, infrastructure factors, human capital, reputation and general factors. As per GFCI, Istanbul has increased 9 ranks from 68 to 59 and 30 rating from 590 to 620 in GFCI 25th edition and GFCI 24th edition respectively (Z/Yen 2019) and in 2020, it has ranked 64 and rating 595 in GFCI 28th edition; however other Turkish cities are not indexed in the list (Z/Yen 2020). As of 24 September 2021, Istanbul stands relatively broad international diversified international financial center.

Jones Lang LaSalle (JLL)’s Commercial Attraction Index shows that Istanbul is among the top 20 trade centres in the world. However, Ankara, the capital of Turkey provides more specific administrative, education, research and development activity. Other Turkish cities could not make room in terms of city power though Bursa has a strong automotive cluster, Izmir and Kocaeli have trade hubs, industrial zones etc. The competitiveness of Izmir is visible on a global scale also. Izmir ranks 190 out of 300 largest metro areas on the Economic Performance Index, 2014-2016 (Bouchet et al., 2018). The following tables show the position of Turkish cities which have sufficient status as global city in different indexes such as city competitiveness, cities performance, global power city etc.

Table 1. 2025 City Competitiveness Projection

City	Rank 2025	Change from 2012	Score/100	Change from 2012
Istanbul	70	+1	49.3	+3.9
Ankara	103	-	39.6	+2.0

Source: Economist Intelligence Unit, 2013

Table 2. Global Cities Index Results, 2012-2018 (out of 135 cities)

City	2018	2017	2016	2015
Istanbul	26	25	25	29
Ankara	75	74	74	72

Source: A. T. Kearney 2018 Global Cities Report

Table 3. Global Cities Outlook Results 2016-2018 (out of 135 cities)

City	2018	2017	2016	Difference from 2016-2018
Istanbul	96	88	80	-16
Ankara	101	98	86	-15

Source: A. T. Kearney 2018 Global Cities Report

Table 4. General Index of Turkish Competitive Cities by URAK

City	2016-17 General Index value	2012-2013	2011-2012	2010-2011	2009-2010
Istanbul	69.13	1	1	1	1
Ankara	46.04	2	2	2	2
Izmir	33.80	3	3	3	3
Kocaeli	28.39	5	5	5	5
Bursa	25.49	4	4	4	4

Source: URAK, 2018

From table 1 to 4, five large Turkish cities with heterogeneous characteristics are competing to become a part of ‘global city’ networks, among them Istanbul made a strong room and Ankara made a position as a global city. As per URAK (a Turkish based centre) Izmir, Kocaeli and Bursa area also making position among Turkish cities (URAK, 2018). These cities are trying to provide better infrastructure, better service delivery, new and modern information and communication technology, e-governance and so on. The entrepreneurship concept of new urban policies in these large cities has the major effect of urban governance. The rapid growth in industry and commerce, retail sector, foreign trade, foreign investments, and transit trade all makes these Turkish cities a growing hub. However, Istanbul is such a city where branches of many worldwide companies/big companies are located. However, from 1980s to till now the speculation of land, housing and property and rent through state-led gentrification, privatized gentrification, as well as public-private gentrification, is clearly active in Istanbul, Ankara, Izmir, Bursa and other cities. In the perspective of state-led gentrification such as Urban Transformation (In Turkish: Kentsel Dönüşüm) projects are seen to facilitate in making profits from refashioning urban environments for higher-income groups (Bahçeci, 2006; Tansel, 2018; Ezme, 2017) instead of social housing for low and middle-income households. The market-oriented transformation of such gentrification in inner cities to large-scale urban strategies forces one to develop new concepts for the role of governance networks, a way of globalized capitalism (Brenner, 2004). Many of the urban transformation projects did not target the most disaster-prone areas, the poorest segments of society deprived of the projects (Tansel, 2018). Even, Housing Development Administration of Turkey (TOKİ)-initiated public-private partnerships effectively refashioned the Administration’s operation as a ‘catalyst for the private sector’ (Atasoy, 2016), a role explicitly championed by the Administration itself (TOKİ, 2011). The Taksim Gezi Park protests at Beyoğlu in Istanbul in 2013 is a notable example where local people did not want to replace the park with a shopping centre inspired by the design of an old Ottoman barracks for global facilities. Around 5,000 demonstrations across Turkey were estimated to have taken place (de Bellaigue, 2013). Finally, this social unrest and later on, governmental positive movements for the protestors make a dynamic globalisation impact.

Gender participation in the global economy is one of the indicators of good governance in new urban politics. Turkey has been ranked 130th in the World Economic Forum (WEF) gender gap index out of 149 countries in 2018. Though the Turkish government made some successive progress in the recent past and formulated regulations to protect. Government developed women’s conditions and gender gap in labour force participation as well as minimising professional and technical roles but still Turkey ranked one of the lowest in the world. Therefore, more successive progress is needed for the involvement of women participation and providing equal opportunities in job and other activities in Turkish economy.

Even income equality is one of the governance indicators that can increase city values, for instance, Geneva ranks highest in governance where the quality of life ensures a sustainable global city. However, it has also been seen that the emergence of new and extreme forms of socio-economic inequality in global cities for instance income inequality in Turkey 0.40 (0-complete equality and 1-complete inequality) which means that Turkey still a faraway for increasing valuation of its cities through equality indicators.

According to the perspective of Cities in Motion Index (CIMI), governance is understood to have a strong correlation with the state of public finances of a city.

Table 5. Cities in Motion Index (CIMI)

Sl no.	City	Performance	CIMI
118	Istanbul	Medium (range between 45 and 60)	45,85
135	Ankara	Low (between 45 and 15)	39,61

Source: IESE, 2019

The table 5 represents that only two Turkish cities are listed in the Index out of 174 cities in the world. Identifying the values of governance dimensions, Istanbul and Ankara performance ranking are 118 and 135 respectively (IESE, 2019). Though Istanbul’s performance is medium and but Ankara represents low where public accounts decisively affect the population’s quality of life and the city’s sustainability.

Mercer’s 21st annual ‘Quality of Living’ survey shows that Istanbul ranks 130 under 231 cities in the world. Number, the world’s largest database of user-contributed data about cities and countries worldwide among them the following table 5 shows the cost of living index, local purchasing power and quality of life index in global competitive Turkish cities.

Table 6. Cost of Living in Turkish Cities

Sl no.	City	Cost of living index	Quality of life index	Local Purchasing power index
1	Istanbul	37.73	112.08	37.96
2	Ankara	34.71	131.46	43.69
3	Izmir	33.00	142.19	40.73
4	Kocaeli	33.85	106.45	-
5	Bursa	35.07	161.01	41.79

Source: Numbeo, 2020 (Access 09.01.2020)

From the above table 6, the cost of living index in Istanbul is high, even local purchasing power and quality of life index are lower than Ankara, Izmir and Bursa. Though Istanbul is one of the world’s hubs in terms of aspiration and expectations where opportunities are ripening gradually and offers high potential for entrepreneurs but there need to maintain and manage with good governance perspective where the cost of living and quality of life should be higher.

In the last 30 years, other Turkish Municipalities have taken on a lot of new and important functions contrary to be classical service-producing organizations in many places (Yıldırım, 2014). However, cities such as Ankara, Izmir, Antalya, Bursa are playing the major national role (Ministry of Industry and Technology, 2017) but still have not make room in international competition. Especially, Ankara enjoys its power to global politics. Mayors in these big cities make contracts with some multinational and international organizations to serve citizens in his/her city. With this relation, mayors get financial sources from the foreign and this also helps to increase the level of cities in the world. Therefore, reconstruction and development agreements between these city corporations and international banks or organizations are clearly visible. The following table indicates sustainable cities index by ARCADIS in 2018 covering 3 sub-indexes such as people sub-index, planet sub-index and profit sub-index. Only Istanbul city are indexed out of Turkish cities.

Table 7. Sustainable Cities Index 2018

City	People sub-index	Planet sub index	Profit sub-index
Istanbul	75	88	80

Source: ARCADIS, 2018

In the table 7, the people sub-index measures social sustainability - quality of life in the present and prospects for improvement for future generations where Istanbul ranks 75 out of 100 cities in the world these means that the quality of life of the people in Istanbul still needed to improve towards achieving a social sustainability, a reasonably equal distribution of income and low crime rate. In planet sub-index perspective sustainable attributes in Istanbul still weak. However, the profit pillar measures the economic health of Istanbul, the productive capacity, infrastructure and innovation are required.

The Ministry of Industry and Technology of Turkey has conducted Socio-Economic Development Ranking in 2017 focusing 52 variables in different monitoring and evaluation tools of regional development. As per ranking, Istanbul remained 1st position followed by Ankara, Izmir, Kocaeli, Antalya and Bursa. The following table 8 shows the socio-economic development ranking of provinces.

Table 8. Socio-economic Development Ranking of Provinces

Rank	Province	Score	Level
1	Istanbul	4,051	1
2	Ankara	2,718	1
3	Izmir	1,926	1
4	Kocaeli	1,787	1
6	Bursa	1,336	1

Source: Ministry of Industry and Technology, 2017

Furthermore, considering ranking of provinces by 8 sub-dimensions such as demographics, employment, education, health, competitive and innovative capacity, financial, accessibility and quality of life, it has seen that though Istanbul is the number 1 competitive province but the quality of life is ranked 5 and health is ranked 10 whereas Ankara is playing a robust role in different variables (see table 9). Though Bursa appears to lower rank in demographic, education, and health variables but it ranked 1st in quality of life. Again, the quality of life is very low in Kocaeli.

Table 9. Development Rankings by Sub-dimensions in the Competitive City Provinces

No	Province	Demographic variables	Employment	Education	Health	Competitive and innovative capacity	Finance	Accessibility	Life quality
1	Istanbul	1	3	5	10	1	1	1	5
2	Ankara	10	4	1	1	2	2	3	2
3	Izmir	7	11	4	5	3	4	4	3
4	Kocaeli	4	1	13	32	7	3	2	34
6	Bursa	11	6	14	26	5	7	9	1

Source: Ministry of Industry and Technology, 2017

DISCUSSION AND CONCLUSION

Adequate forms of urban governance with a globalized knowledge-driven economy may stabilize new urban policies. Urban governance re-establishes the nation's space (Brenner, 2004) highlighting its "good" indicators. Even, re-scaling urban governance can give a new flavour for new urban policies (Brenner, 1999). Decision-makers, while serving their rapidly expanding cities is often concerned about their political sustainability. During the decision-making process, policymakers are needed to approach

tentatively or conservatively against power-sharing with the citizen. In this direction, the sensitivity of politics can reach both side balances. Again, people oriented development can make Turkish cities in global competition level.

Good urban governance can lead to the right of the city but implementing institutions, the outputs, and the whole process should all be taken together in the process. Participatory indicators can support redistributive urban policies, capital realisation of the distinction between the interests of the city or the citizens of the city should be well understood. As a result, within the framework of the management understanding of the dominant neo-liberal policies, urban governance should serve as the basis for this. It is important to aware of the distinction between the interests of the capital in urban areas and the rights of the city's true owners. In the present world, competition is evident where urban space should play an independent role with a reasonable attitude in the maintenance and stabilization of space economy or within the periphery of new urban policy. Finally, to attain stronger and more sustained competition, Turkish cities are needed continuous learning for innovation and advancement within the framework of public participation otherwise urban space, daily life and reproduction of capitalist social relations will remain imbalanced and biased.

Turkey's global competition more specifically EU membership process should have a positive impact on the urban balanced economic growth, investment, equal participation and opportunities etc. by improving transparency and other urban governance indicators with adequate high standards and practices. A number of laws and regulations such as Law Number 5393 of Municipal Law, Law number 5302 on Special Provincial Administration, Law number 5216 of Metropolitan Municipal Law, and Law no 6360 about Metropolitan Municipality System have passed to make urban and local administrative actors in close bond in Istanbul, Ankara and other Turkish cities. As private sector involvement is increasing in property and gentrification based development in Turkish cities, therefore, the urban governance may influence by both local and global forces. The market value of such residential property or gentrification-based development must be determined in a transparent and participatory manner. In this respect, market value must be decided upon objectively, the collateral value must be harmonized and people-based policies should be formulated and regulated to better fight in the arena of new urban politics. Because people-based policy with a right to the city perspective will lead a number of mutual benefits (such as intrusions of new actors and stakeholders in the local to the international market, growth of channels and networks to make active participation, encouraging state policymaking processes) which make global competitive role. Again, bottom-up policies can be able to ensure the voice and right of the city in the competitive cities under new urban policy discourse in Turkey.

Finally, it can be stated here that specific "case-based" depth analysis could provide a solid result, but the compilation of these global indexes and discussion of these data provide guidelines to find Turkish global cities' positions and needed future action. Again, the relationship between right to city, urban spaces and globalization is a complex phenomenon based on the different global city perspective but this study tried to show how it could play role in Turkey's perspective. Again, the case-based impact assessment in enhancing competitiveness could investigate in further studies.

REFERENCES

- Ahsan, M. M., & Rahman, M.H. (2013). Environmental Impact of Rapid Urban Growth in Dhaka Megacity: A Case Study of Bhatara Union, in Sarwar Jahan and A K M Abul Kalam (Eds.), *Dhaka Metropolitan Development Area and its Planning Problems, Issues and Policies*, Bangladesh Institute of Planners, Dhaka, pp. 99-109.
- Albalooshia, S.A, Ahsan, M.M., & Rahman M.H. (2021). Deployment of 5G Technology in the United Arab Emirates: Perspectives and Insights. *Journal of Public Administration and Policy*, 2(1), 35-53
- ARCADIS. (2018). *Citizen Centric Cities: The Sustainable Cities Index 2018*, https://www.arcadis.com/media/1/D/5/%7B1D5AE7E2-A348-4B6E-B1D7-6D94FA7D7567%7DSustainable_Cities_Index_2018_Arcadis.pdf (Accessed 5 January 2020).
- Aslanoğlu, R. (1998). *Kent Kimlik Küreselleşme*, Asa Kitabevi.
- Atasoy, Y. (2016). Repossession, Re-informalization and Dispossession: The ‘Muddy Terrain’ of Land Commodification in Turkey. *Journal of Agrarian Change*, 2016, v. 17, pp. 657-79, <https://doi.org/10.1111/joac.12182>.
- Bahçeci, H. İ. (2006). Dependent Urbanization, The Right to The City And Urban Transformation, *Memleket Siyaset Yönetim*, 15 (34): 217 -242
- Brenner, N. (1999). Globalisation as Reterritoriakisation: The Re-Scaling of Urban Governance and Theodore. N. (2002) ‘Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe’, Blackwell Publishers, USA.
- Brenner, N. (2004). Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, *Review of International Political Economy*, Vol. 11 No. 3, pp. 447-488.
- Brenner, N., & Theodore, N. (2002). Cities and the Geographies of “Actually Existing Neoliberalism. *Antipode*, v. 34, pp. 349-379, 2002.
- Bouchet et al. (2018). Global Metro Monitor 2018. Metropolitan Policy Program at Brookings. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2018/06/Brookings-Metro_Global-Metro-Monitor-2018.pdf (Accessed 7 January 2020)
- Candan, A. B. & Kolluoğlu, B. (2015). Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and a Public Housing Project in Istanbul. Vol. 39, pp. 5-46.
- Council of Europe. (1992). Manifesto for a New Urbanity: European Urban Charter II. https://rm.coe.int/168071923d#P12_317 (Accessed 2 February 2019).
- De Bellaigue, C. (2013). Turkey: Surreal, Menacing...Pompous. *New York Review of Books*. <https://www.nybooks.com/articles/2013/12/19/turkey-surreal-menacing-pompous> (Accessed 19 January 2019).
- Economist Intelligence Unit. (2013). Hot spots 2025: Benchmarking the future competitiveness of cities. Citi. New York.
- Ezme, A, T. (2017). A Reading of Gecekondü as a Tool of Rapid Urbanization and Cheap Economic Development, in Sadullah Çelik, Osman Küçükahmetoğlu, Julia Dobрева (Eds.) *Contemporary Studies in Social Economic & Financial Analysis*. IJOPEC Publication, London, pp. 63-86
- Globalisation and World Cities Research Network. (2018). The World According to GaWC 2018, <https://www.lboro.ac.uk/gawc/world2018t.html> (Accessed January 3, 2020).

- Guan, Y. S. (2016). *The other Kuala Lumpur: Living in the shadows of a globalising Southeast Asian City*, Routledge Malaysian Studies Series.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, Vol 71 No. 1, pp. 3-17.
- Heinelt, H., & Kübler, D. (2005). *Metropolitan governance*, Routledge, London. DOI: 10.4324/9780203448083
- IESE. (2019). *Cities in Motion Index 2019*. DOI: <https://dx.doi.org/10.15581/018.ST-509>
- Jessop, B. (2002). Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective, *Antipode*, Vol. 34 No. 3, pp. 452-472.
- Jouve, B. (2003). *La Gouvernance Urbaine En Question*, Elsevier, Paris.
- Kearney, A. T. (2018). *Global Cities Report 2018*. Franklin Center, Chicago, United States.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Malden, MA: Blackwell, Original work published in 1974, pp. 31-34
- Lemanski, C. (2017). Unequal citizenship in unequal cities: participatory urban governance in contemporary South Africa, *Liverpool University Press*. <https://core.ac.uk/download/pdf/42340527.pdf> (Accessed 5 December 2021).
- McAdams, M. (2016). Global Cities as Centers of Cultural Influence: A Focus on Istanbul, Turkey, *Transtext(e)s Transcultures 跨文本跨文化*. <http://transtexts.revues.org/149>; DOI: 10.4000/transtexts.149/ (Accessed 12 March 2019).
- Ministry of Industry and Technology. (2017). *İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017*, General Directorate of Development Agencies, the Ministry of Industry and Technology of Turkey.
- Numbeo. (2019). *Cost of Living*. <https://www.numbeo.com/cost-of-living/> (Accessed 9 January 2020)
- Pamuk, S. (2015). *Globalization, Industrialization and Changing Politics in Turkey*, Vol. 38, pp. 267-273, DOI: <https://doi.org/10.1017/S0896634600005008>.
- Pierre, J. (1999). Models of Urban Governance: The Institutional Dimension of Urban Politics, *Urban Affairs Review*, Vol. 34 No. 3, pp. 372-396
- Plato. (1901). *The Republic*, Translation of Benjamin Jowett, <http://studymore.org.uk/xpla0.html> (Accessed 15 March, 2019)
- Sevinç, E. B., & Özdemir, Ş. (2016). Turkey’s Local Responses to Globalization: The Emergence of New Actors as State-Level Security Threats. *Adnan Menderes University Journal of Institute of Social Sciences*, Vol 2 No. 3, pp. 35-47.
- Shaw, A. (2012). *Indian Cities*, Oxford University Press, New Delhi.
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier. Gentrification and the Revanchist City*, London: Routledge.
- Smith, N. (2002). New Globalism, New Urbanism: Gentrification as Global Urban Strategy. *Antipode*, Vol. 34 No. 3, pp. 427-450
- Swyngedouw, E; Moulaert, F., & Rodriguez, A. (2002). *Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy*, Blackwell Publishers, UK

- Tansel, C. B. (2018). Reproducing authoritarian neoliberalism in Turkey: urban governance and state restructuring in the shadow of executive centralization. *Globalizations*, <https://doi.org/10.1080/14747731.2018.1502494>
- Tanrıvermiş, H., Ahsan, M.M., Güneş, S., Blengabs, A., & Mataracı, O. (2021). Development of Urban Cultural Center with Strategic Planning Approach: A Case of Ataturk Cultural Center in Ankara Province. ERES 2021, June 2 to June 5, 2021, Kaiserslautern, Germany. https://econpapers.repec.org/paper/arzwpaper/eres2021_5f179.htm
- UNDP. (2006). *Measuring Democratic Governance: A Framework for Selecting Pro-poor and Gender Sensitive Indicators*. <http://www.undp-aci.org/publications/other/undp/gender/pro-poor-indicators06.pdf> (Accessed 18 January 2018).
- URAK- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2018), *İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2018*. http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf (Accessed 2 January 2020).
- Yıldırım, A. (2014). Türkiye’de Yerel Yönetişimin Uygulanabilirliği ve Yerel Gündem 21 Örneği Üzerinden Bir İnceleme, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol 2 No 1, pp.75-96.
- Yüksel, M, (2000). Yönetişim Kavramı Üzerine, *Ankara Barosu Dergisi* Vol. 3
- World Bank. (1992). *Governance and Development*. The World Bank, Washington, p.3
- World Economic Forum. (2018). *The Global Competitiveness Report 2018*, Geneva, Switzerland
- Zibel, E. (2008). *Globalisation and the Role of the Turkish State: Case Study of Urban Policy in Istanbul*, Unpublished MPhil Thesis, London School of Economics and Political Science.
- Z/Yen. (2019). *The Global Financial Centres Index 25*. London.

A Multidisciplinary Assessment on the Dominance of Contemporary Western Culture and EU Civilization

Çağdaş Batı Kültürü ve AB Medeniyetinin Egemenliğı Üzerine Çok Disiplinli Bir Değerlendirme

Ahmet EFE¹

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 28-43
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1069323
Received: 13.08.2022
Accepted: 25.09.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Abstract

After the Cold War, the Clash of Civilizations thesis defended the conflict between the West and Muslims. Samuel Huntington was instrumental in legitimizing and supporting the conflict between Islam and the West. According to this theory, conflicts will arise from cultural and religious reasons, not between ideologies and states. They will be the scene of clashes, especially between Western and Islamic civilizations. Although nation-states continue to be the main actors in the global system, their traditional sovereignty structures will erode, continuing their essential functions under the umbrella of civilization. While this theory is being discussed, statistics reveal that social, cultural, economic discrimination and intolerance, called Islamophobia, is being developed against Muslims, whose members are constantly increasing in western countries after the Cold War. This article examines the relationship between Islamophobia, rising in Europe, and the Clash of Civilizations thesis, with a multidisciplinary approach of theology, history, economics, and politics of assertions done in the Risale-i Nur Collection writings by Said Nursi at the age of Cyber-capitalism.

Key Words: Clash of civilizations, Islamophobia, Western culture, Paradigm Shift.

Öz

Soğuk Savaş'tan sonra, Medeniyetler Çatışması tezi, Batı ile Müslümanlar arasındaki çatışmayı savunmuştur. Samuel Huntington, İslam ile Batı arasındaki çatışmayı meşrulaştırmada ve desteklemede etkili olmuştur. Bu teoriye göre çatışmalar ideolojiler ve devletler arasında değil, kültürel ve dini nedenlerden kaynaklanacaktır. Özellikle Batı ve İslam medeniyetleri arasında çatışmalara sahne olacaklardır. Ulus-devletler küresel sistemin ana aktörleri olmaya devam etseler de, geleneksel egemenlik yapıları aşınacak ve temel işlevlerini medeniyet çatısı altında sürdürecektir. Bu teori tartışılırken istatistikler, Soğuk Savaş sonrası batı ülkelerinde üyeleri sürekli artan Müslümanlara karşı İslamofobi adı verilen sosyal, kültürel, ekonomik ayrımcılık ve hoşgörüsüzlüğün geliştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu makale, Said Nursi'nin Risale-i Nur külliyyatında "Avrupa Medeniyeti" ile ilgili iddiaların teoloji, tarih, ekonomi ve siyaset alanlarında multidisipliner bir yaklaşımla Siber-kapitalizm çağında Avrupa'da yükselen İslamofobi ile Medeniyetler Çatışması tezi arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyetler çatışması, İslamofobi, Batı kültürü, Paradigma Değişimi.

¹ Dr., Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu, Kıdemli Saha Denetçisi, Ankara, Türkiye, e-mail: icsiacag@gmail.com ORCID: 0000-0002-2691-7517

INTRODUCTION

The history of humanity is the history of conflicts and disasters. Mere external and internal conflicts have not destroyed civilizations, empires representing civilizations, and political organizations. Pandemics, natural disasters, etc., are considered "chronic threats." Developments of some developing countries were also seen as potential threats or developments that could overturn dominant civilizations. In Huntington's thesis, he fixes the scale of conflict on the scale of civilization. Thus, it reduces the conflicts in the micro and macro levels of civilization. On the other hand, this reductive approach causes the conflicts that occur from micro to macro to be handled for only one reason. However, conflict is a phenomenon that can be dealt with a multidimensional approach. Trying to explain the conflicts that may arise from the individual to the global level with the concept of civilization can be seen as an obstacle to seeing other dimensions of reality. The idea of civilization presents a more static spatiality and temporality than the culture phenomenon which is a social phenomenon that manifests itself in different forms at the local, regional, national, and global levels. At its core are interaction and transformation of diverse elements of religions, history, and economic concerns.

Muslims and Islam seem to be the only power with a different identity and a holy book to prevent them from being enslaved by someone else. The West sees the Islamic World as a potential power and enemy that can rival it after Russia and China, declaring the Islamic World as a danger and enemy to the West despite its weakness, powerlessness, and helplessness. The realization of this view, which was put forward as the New World Order, is nothing but the desire to inhibit and hamper the inherent potential of the Islamic world for the second time by the West or the Christian world. Therefore, a western-based universal morality was developed to facilitate the realization of this neo-colonial plan that the West wants to block a new Islamic civilization before it is born under the leadership of the Turkish Muslim world, which has begun to sprout in Islamic countries or is in labour pains. Then there are two options before the Islamic world, either to become a part of such a system or to be conscious of its own identity and have to establish a new Qur'an-centered Islamic civilization. Therefore, the New World Order can be viewed as a new mask dressed up to make western colonialism look beautiful.

Considering Russian invasion of Ukraine, surpassing of economic and politics concerns over religion and western civilization came to be true. Therefore, it is possible to be friendly with the civilized world, which prioritizes human values, meets common values, appreciates their prowess, and provides the worldly bliss associated with it. Moreover, atheism and anarchy living in the twentieth century threatened the heavenly religions and posed a threat to all. Resisting this threat also required unity of power and action of celestial religions against the common enemy to come together at the point of human values today, unite against the occurrence of irreligion, and seek common knowledge in scientific and material issues.

In this research, it is assumed that intercultural cohesion, convergence, and tolerance will develop with the rapid development of extreme digitalization with innovative technologies, the interaction created by social media and means of transportation, and access to local information. In this context, while traditional capitalism left its place to cyber capitalism, the war of civilizations was mentioned. But unexpectedly, firstly, COVID-19 deeply affected the whole world with its private and public spaces, regardless of civilization and state structures. Then, the occupation of Ukraine, which is an extension of its civilization, by Christian Russia, which is an Asian civilization, on the pretext of getting too close to the west, revealed the need for a new discussion. In addition, it is thought that the need to re-analyze the war of civilizations in a different dimension has arisen since China threatened Taiwan, Greece harassed Turkey, and unexpected upheavals and upheavals occurred in Iran. In this context, it is claimed that the subject has brought about a paradigm shift. The paradigm crisis theory put forward by Thomas Kuhn is used and it is argued that there is a need for multidisciplinary analyzes in this field, since the subject concerns economics, sociology, politics, and theology.

1. METHOD AND THEORY

Social scientists radically understudied civilizations relative to their perceived importance in international and domestic politics (Hale, 2014). The idea of civilization has long engaged modern Islamic reformers. Impressed by the achievements of the West, they tried to sort out the causes of its success and ways to emulate it without losing their religion and identity (Weismann, 2014). Throughout human history, many local and universal civilizations were born, grew, peaked, and eventually collapsed, in the words of Ibn Khaldun. If we leave the local ones aside, it is possible to talk about three great civilizations among the universal ones: the Greek Civilization, the Islamic Civilization, and the Western Civilization, which dominates the era we live in, leaves marks on scientific and technological developments (Ahmed, 2002). With the collapse of Soviet Russia, a period of one-headed world domination started from two-headed world domination under the American presidency, which tends to handover to China soon. Some Western writers, accepting all these changes as a victory of western civilization, evaluate it as the end of the war of ideologies in the history of humanity and the universalization of Western liberal democracy, which is the last phase of the human form of government (Said, 1979). Hegel first put forward the thesis of the end of history in 1806. After the French Revolution, the understanding of the new national state, based on the principles of freedom and equality, had begun to be adopted in the World (Huntington, 1989). Some Western scholars wanted to see the industrial revolution as a triumph of Christianity. Many crucial questions are being discussed in the literature:

- Will the homogeneous state mentality be worldwide victorious?
- Is it impossible to discuss other ideologies that will compete with liberalism in solving the economic and political crisis, armament, environment, and similar problems that humanity is facing?
- If such an alternative is to be mentioned, can't it be said that it is Islam?

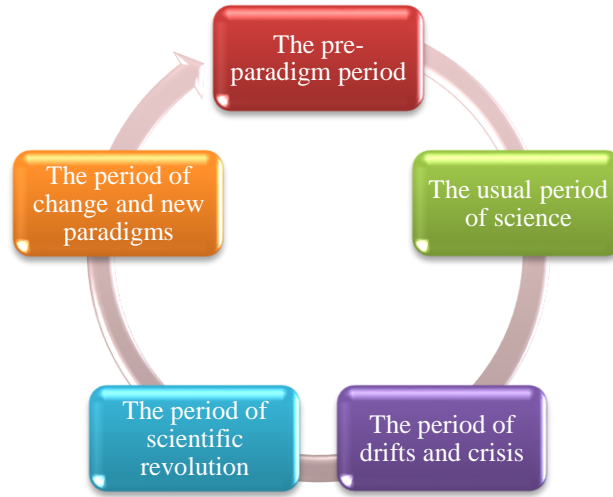
With the collapse of USSR, the concern that the Islamic world will emerge as a second superpower is one of the main reasons for the western world to put forward such an idea. However, it is another reason for them to introduce such a thing. The reason is that "Western civilization is built on a belligerent basis" (Huntington, 1989) rather than the fact that Muslims are now influential or the West's fears about Islam. In other words, western civilization cannot live without envying or excluding another.

To understand the interacting variables of the equilibrium in the new world order of cyber-capitalism, scientific reasoning, and paradigms that causes unique formations to need to be studied well. The late Thomas Kuhn had introduced in 1962 the concept of scientific crisis because of paradigm shifts. His account of the development of science held that science enjoys periods of stable growth punctuated by revisionary revolutions. Many books and articles have been published on his book called "The Structure of Scientific Revolutions," one of the most cited academic books of all time. The Stanford Encyclopaedia of Philosophy sees that Kuhn's contribution to the philosophy of science marked a break with several essential positivist doctrines and inaugurated a new style of philosophy of science that brought it closer to the history of science (Politi, 2021).

1.1. Application of Paradigm Shifts Theory

The basic idea of Enlightenment is that scientific knowledge is constant, progressing, and trending to self-accumulating. The main emphasis of the Enlightenment period is "relevance to reason and science," which has made efforts to assess what is "reasonable" in all areas of society and revise social institutions in the light of scientific knowledge. In this period, science argues that science is a product of human nature, affected by emotions. According to Kuhn, scientific knowledge progresses periodically with leaps rather than moving linearly and continuously, as in the classical thinking of the Enlightenment period. Kuhn calls these scientific leaps "paradigm shifts." These paradigm shifts lead to a new understanding of scientific hypotheses that scientists have not previously deemed valid. Therefore, scientifically correct concepts

cannot be completely objective, positive, and experimental. Kuhn argues that scientific knowledge is not the result of research and simple accumulation of facts but different intellectual environments and possibilities stirred by various needs, problems, and perspectives. According to Kuhn, scientific knowledge emerges mainly through three stages.

Figure 1. Depicting Phases of Paradigm Shifts

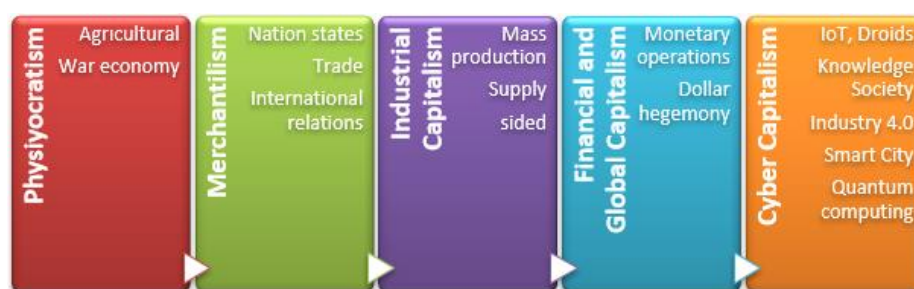
Therefore, knowledge is ever being renewed by new information that produces new paradigms. Paradigms are the pillars of a standard body of knowledge in every scientific domain, demonstrating its internal coherence with assumptions and central hypotheses. The integrity and coherence of paradigms are affected by new information requiring and indicating different aspects of existing definitions, beliefs, and theories. This is an innovation that causes scientific crises of dominant paradigms. While trying to be as objective as possible, sociological, religious, and cultural factors and thus subjective factors are influential in creating scientific knowledge. Again, in the development of scientific knowledge, trends of the era and the foresight of scientific authorities and schools are also the guiding determinants. Just as every spring has a winter and every day ends with a night, theories and paradigms are followed by new assumptions and hypotheses that end existing paradigms and precepts with newer ones. This process results from pervasive knowledge that human beings try to comprehend. Moreover, the perception of now is to be changed by tomorrow since ever-changing time, information, cutting-edge inventions, and innovation continuously trigger new solutions for new risks and opportunities in the business, government, and science daily.

The Emergence of Interdisciplinarity and Different Problems Especially II. Several different trends stand out in the period after World War II. First, especially after the 1960s, the intellectual boundaries between other disciplines in social sciences have become increasingly unclear, but a relative resistance to this ambiguity is observed in institutional terms (Wallerstein, 2004). Second, there is a gradual disappearance of the intellectual differences between the different areas that study the Western World and the non-Western World - or rather the separation of these areas. This distinction led to the formation of various disciplines and even faculties. We see that this distinction tends to fade.

In ancient times, we saw that fundamental knowledge could only be obtained by feeding on very different areas of expertise. For example, Aristotle (1952) stated that a well-educated person should not restrict himself to a particular field but must feed on all life resources and acquire skills (Değirmenci, 2017). Elements of a multidisciplinary approach can complement or intersect (Hanisch & Vollman, 1983). Kelley (1997) argues that we cannot escape disciplinary approaches because a set of disciplinary traditions shapes us. Interdisciplinarity, by definition, aims to unite different disciplines in coherent integrity rather than bringing them together. According to a standard definition, interdisciplinary studies refer to "a process

aimed at solving an issue or problem that is too complex or comprehensive to be adequately addressed by a single discipline or area of expertise" (Klein and Newell, 1998). Abbott (2001) speaks of an increasingly apocalyptic perspective in academia. Geertz (2005) makes a similar observation and states that there has been a kind of disciplinary disorganization in recent years, and everything is mixed in this mess. He says that the foundations have shifted in this mess and that cultural studies dominate the academic world. This point of view also says that it should not be forgotten that any attempt to preserve disciplinary fields as they are tends to decline the complex relationship between knowledge and power. (Değirmenci, 2017). The human being immersed as cyber capitalism acts with this limitless freedom. However, as the dangers, risks, and uncertainties contained like cyber capitalism become apparent, it is seen that the individual who is on the way to becoming addicted to this area is at risk of his privacy, security, and freedom. Cyber capitalism affects language, religion, race, country, nationality, and geography in this context.

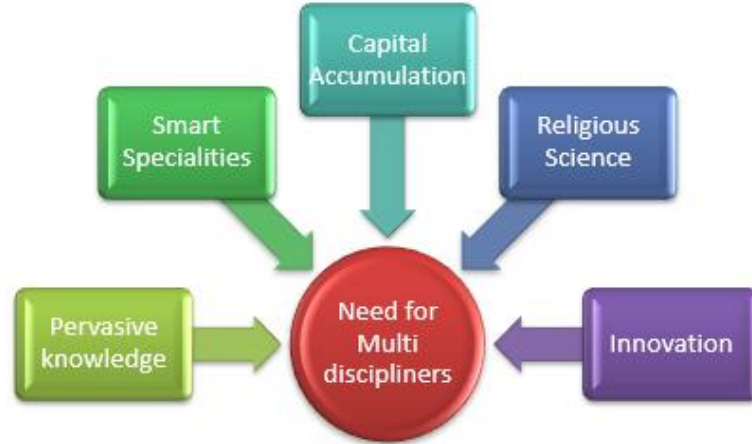

Figure 2. Phases of Capitalism

The anxiety caused by this anarchic nature of cyber capitalism has increased the uneasiness of all actors of both Western and Asian civilizations in cyberspace towards the future. In cyberspace, all the actors are experiencing this uneasiness. In other words, everyone is at risk in cyberspace under these conditions that provide new opportunities for investors, entrepreneurs, and governments. In a world where nobody can be trusted, no one can solely control how things go. These uncertainties and how things are in the opposite direction of anticipation will have to pay heavy prices. In other words, the anarchic structure of cyber capitalism also presents a significant threat to individuals, government agencies, and companies. Governments are fostering substantial concerns about their sovereignty and national security. It is a big problem that cyber capitalism is a new world and adapting it to the existing varieties of crime and leading to the emergence of new types of crime that are not easy to investigate and prosecute to satisfy the rule of law. It is necessary to draw attention to the gap between standardized decision-making and the ecosystem in which the resources needed to make and implement decisions are produced, distributed, acquired, and disseminated. The nature of cyber capitalism renders classical national law ineffective in combating these crimes. In this context, cyber capitalism has a debilitating effect on effective social relations to undermine national governments' decision-making capabilities. Moreover, it seems almost impossible to control a phenomenon with no borders in the cyber capitalist world. These paradigms are shifting in a multidisciplinary way according to the new cyber capitalist order. There should be an interdisciplinary approach to diagnose and analyze the situation and propose appropriate measures correctly. For this purpose, the reason behind this argument needs to be revealed on pervasive knowledge, smart specialties, capital accumulation, religious and scientific fusions, and innovation.

1.2. Need for Multidisciplinary Approaches

We try to flesh out the ins and outs of these new scientific crises affected and caused by the need for multi discipliners, innovative economies, behavioral economies, and the emerging cyber-capitalism as the new mode of production in separate areas of production our research reasoning and analysis below.

Figure 3. Triggers of Multi-Disciplined studies

Since the socio-economic environment and ecosystems became so complex and made up of many different sub-environments, including natural, social, technical, spiritual, constructed, and cultural backgrounds, scientific studies tend to be providing their values by the interdisciplinary examination of how biology, geology, politics, law, geology, religion, engineering, chemistry, and economics (Stember, 1998; Szostak, 2007; Moran, 2010). This combination informs humanity's effects on the natural world and civilization. The main dimensions of knowledge in a discipline can be seen in the figure below.

Figure 4. Key knowledge domains

Of course, the studies of these knowledge areas at the academic level have to be universal. Philosophy of science is comprehensive with a methodology of mental origin, rationale, and epistemological organization. Its purpose is to capture universal laws that determine objects and events and their meaning and aim to provide talismans of creation. The goal of an academician is to discover the design, operation, and utilization of universal laws, which are hidden in detail that can be found from different perspectives, methodology, tools, and techniques.

Throughout history, humankind has looked at objects and events with suspicion and developed methods to solve the secrets of life, to satisfy the sense of curiosity of such questions:

- *What is a human being?*
- *Where does the human come from?*
- *To where is it going?*
- *So, what is right and wrong?*

According to religious references, many questions and problems may be arising from disbelief or infidelity. The whole matter of humanity is hidden in these questions. However, those questions are related to many scientific disciplines since they have their perspectives. Those who are confident about their answers have shown better progress in their lives. For this reason, the response of these is the recipe for the salvation of humanity and long-term happiness. The answer for the questions like "*How is people deceived in the matters of faith and belief?*" can be given as such:

- a) Continuous engagement with material issues distances man from spirituality. It makes man incomprehensible against the truths of faith.
- b) To compare God to the creatures (creatures) he created is also a significant cause of errors, problems, distress, and denial. God is the Creator and sustainer of the universe, and everything is His creature. The master will not be like his work, nor will the Creator of the universe be like the universe.
- c) Not to think that the mind cannot fully comprehend their nature because of the greatness of the faithful issues knowing the existence of something is different from knowing it is the very nature. We do not know the nature of so many things, even though we know their presence in the universe. Therefore, it is not necessary to deny God, the angels, Heaven, and Hell, as failure to comprehend the natural structure of those things does not require us to deny the existence of those things.
- d) The sheer number of unbelief and their unification in denial of some faith issues is one reason that intrigued people. However, value and importance are not in the number. Human beings dominated all animal species, while animals had a large majority.
- e) Not to refer to those who have specialized in spirituality. In a matter that has been the subject of controversy of science, the words of those who do not know that science are not valid, no matter how extensive and mighty their knowledge in another science. For example, a great engineer does not have the authority to diagnose and treat disease as a medical student. The same applies to spiritual matters. The denial of those who have been distanced from spirituality, who have come to their senses, and narrowed their understanding of spiritual matters cannot be valid because they are too busy with matter and tangible visual things. In general, the 124 thousand prophets, saints, and great scholars who have been engaged for centuries are experts in religious and spiritual matters. One needs to listen to their words on matters of spirituality and faith.

Today, it is seen that there is a revival in the Islamic world and western world. The most crucial point here is to give everyone the freedom to express himself and discuss the opinions put forward in a civilized manner without fighting. All Islamic countries should consider themselves responsible and contribute to it. The motivation of a new religion in the Islamic world, in labor pains, should not be politics. All areas of it should be considered as a whole. Within this, Muslims "*Regaining the Reputation of Islamic Thought*" by renewing itself in every field and the plane of thought required (Arkun, 1989). Hamdi Yazır expressed how the nature of this renewal would be realized as follows: Renewal is not

metamorphosis and corruption. Since unity is the most significant motto in Islam, all other principles will effectively develop this principle of unity. This perspective is preserved throughout the renewal, and the identity of the ummah is kept.

"Finally, minds and emotions will be combined, and conscience will be given new vitality and joy of security that meets new needs. The principles determined by the code will be preserved, but innovations will occur in terms of details and practice." (Yazır, 1991:78) Renewal will not inspire us with hatred but love and safety, not fear. To write the history of every century well and investigate the practical value and social consequences of religious causes and causes in that date; in this way, we summarize the past period and the future. To determine the needs of the century. These are the duties of the religious scholars, the successors of the Prophet." (Yazır, 1991:79)

Therefore, respect for expertise is critical in seeking the truth and reality of different paradigms of civilization theory. A multidisciplinary approach becomes the essential element of discovering wisdom to fill the gap of different knowledge areas on intertwining issues.

2. RESEARCH PROBLEMS OF THE WESTERN CULTURE AND EUROPEAN CIVILIZATION

Culture is another determinant of the economic and social variables of a society. Culture comprises many behaviors, religion, traditions, historical development, and geographical and climate effects. Therefore, it also requires a multidisciplinary approach to have a comprehensive and clear perception of the cultural dynamics. Here are the questions that need to be investigated:

- Why do civilizations clash?
- What are western civilization and its core principles?
- Are there different aspects of European civilization?
- Could a dialogue of civilizations with reasonable control over militarization and demarcation of cultural-civilizational borders become a temporary solution? (Chebankova, 2021)
- Could this civilizational architecture manage the process of cultural transition and help prevent the world from sliding into chaos or, worse, a nuclear Armageddon? (Chebankova, 2021)
- How does Quranic civilization view western European culture?

2.1. The Clash of Civilizations

To summarize the core components of the Huntington thesis, the claims are threefold (Norris and Inglehart, 2002):

1. Societal values in contemporary societies are rooted in religious cultures;
2. The most crucial cultural division between the Western and Islamic world relates to differences over democratic values; and,
3. In the post- Cold War era, this 'culture clash' is the source of much international and domestic ethnic conflict.

According to Huntington's statement, his book "The Clash of Civilizations" aims to interpret the evolution of global politics after the Cold War. The direction of this evolution is formulated in the thesis that *"the most basic and dangerous dimension of emerging global politics"* will be *"conflicts between groups in different civilizations."* Evolution itself is found in the following expressions of Huntington:

"The years after the Cold War witnessed changes in the peoples' identity and the symbols of these identities."

"After the Cold War, other symbols of cultural identity, including flags, crosses, crescents, and even headscarves, have to be taken into consideration. Because culture is important and cultural

identity is the most meaningful thing for many people. People discover new but often old identities".

"Enemies are indispensable for peoples seeking their identity and reinventing their ethnic status. Potentially dangerous enemies are located on the fault line between the world's greatest civilizations."

Today's prominent "contemporary civilizations" are China, Japanese, Hindu, Islam, West, Latin America, and "possibly Africa."

After 1989/90, Huntington finds that we live in a "multi-polar, multi-civilized" world. According to him, the "core states" of civilizations replace the superpowers of the Cold War era:

"The most important differences between peoples in the post-Cold War world are not ideological, political or economic, but cultural. As a result, peoples and nations are trying to answer the most basic question human beings face: who are we?"

"Nation-states remain the main actors in world events."

"In this new world, local policy is based on ethnic status or at least linked to it. Global policy is also a policy of civilizations. The clash of cultures has replaced the competition of the superpowers."

"In this new world, the most widespread, important and dangerous conflicts will arise not between social classes, rich and poor or other economically defined groups, but among peoples of different cultural assets."

"If Muslims claim that the West is fighting a war against Islam, and Westerners are also suggesting that Islamic groups are fighting the West, it is plausible to conclude that something very similar to war is going on."

According to that argument, what happened in Somalia, Rwanda, Bosnia, the Caucasus, Rohingya, Central Asia, or Kashmir indicates that we face "bloody collisions of civilizations." These conflicts trigger "relative countries"; Russia to Serbs; The Saudis, Turkey, Iran, and Libya also argue that as evidence to support the Bosnians. The central axis of post-Cold War world policy is thus influencing Western power and culture and the power of non-Western civilizations. For Huntington, civilization is primarily values, religion, ideology, forms of political regime, etc. are superstructure elements. He identifies "Western civilization" with "singular civilization." From here, "non-Western civilizations" are necessarily confronted with singular civilization (general civilization). Instead, there is a conflict between "non-western civilizations" and "singular civilization." So, suppose we put Western civilization as European due to its origin. In that case, it is apt to analyze the inner dynamics of the European civilization that hosts the core of capitalism.

Along with the westernization movement, in the Tanzimat era of Ottoman enlightenment such as Mustafa Reşit Pasha, Sadik Rifat Pasha, Mustafa Sabri Efendi and Şinasi, there was a feeling of inferiority in the form of European civilization as the only civilization that comes to mind when "civilization" is mentioned, and it still continues. It is seen that this understanding has started to be used to express "pluralism" by including the concept of "Islamic civilization" since the 1870s, but fundamental differences are not taken into account (Koçak, 2014). Religion constitutes the element of morality in Islamic civilization and has undertaken the main task in the formation of this civilization. Knowledge, on the other hand, has turned into science, and since it conceptually includes the local, it has led to the collection of these under one umbrella. Thus, the total Islamic civilization did not belong to a single region, but brought "vahdet" (unity) and kesret, that is, multiculturalism, to the civilization in terms of its totality. In order to explain this situation, the Islamic civilization in the past and future dimensions by associating the "knowledge-ethics" factor with the "faith-deed" principle in Islamic civilization should be considered. This evaluation showed

us that the Islamic civilization has the feature of being a model for other civilizations in such studies (Açıkgeç, 2014).

European Civilization is classified in Risale-i Nur under two main headings: First; the cheerful face of the western civilization, where the fundamental foundation is based on heavenly religions, which provides people to pursue the faith of true revelation by offering them to science and industry services that are beneficial for their social life, at the same time, it is not the center of interest, but the benefit of the society. The second is; the opposing face of western civilization that drives people to evil, and selfishness puts "ego" in the forefront, resulting in conflicts and struggle instead of solidarity. According to Nursi, the first aspect of western civilization is the positive. It should be collaborated with for the sake of humanity, but the other is called "*the second corrupted Europe*," which is considered an evil civilization (Nursi, 2009).

2.2. Positive Aspects of European Civilization

The concept of civilization has a history of two centuries in the West, starting from 1800. In the West, civilizationism has become a nation-state ideology as the source of supra-national unity, and the ideal of "Christian ummah" has been replaced by the ideal of "Christian, European, world civilization" (Gencer, 2014). Civilization, which provides great benefits to humankind and enables significant progress to be achieved, is not only the property of Europe and Christianity. Bediuzzaman divided Europe into two and did not emphasize that it is "against the European development and the elusive part of civilization" and stated that the goodness of this civilization is also high. However, he noted that these favors are the typical accumulation of humanity. It is evident that the civilization, which is not the property of Europe and altered form of current Christianity, and the decline, which is the enemy of Islam, as a friend of Islam, is the reversal of the truths. Bediuzzaman, who embraces science and art coming from the West as the property of Islam, argues that these should be evaluated by monotheism, by the contemplation mentioned by the Qur'an, and by the laws that Allah Almighty imposes. Thus, further action will be taken through this new art. The new science of civilization is needed to develop the Islamic world. The Islamic world, which has sufficient resources for spiritual values, needs scientific development and techniques used in Europe, America, or another region. It should be ensured that science and religion are friendly to each other. He also comments on some verified Hadiths that "the Jesus who is live in the heavens will come and comply with Islam at the end of time before the doomsday," claiming that the true Christians will unite with Muslims under the leadership of Jesus and Mesaha.

2.3. The reason for the Development of Positive European Civilization

Bediuzzaman, who analyzes Europe's development, lists the reasons for this: Geographically narrow, beautiful, indented protruding structure, rich in terms of underground resources, sea and rivers, and a cold climate. Although it constitutes approximately 1/5 of the world as a surface area of Europe, it hosts 1/4 of the world population. Therefore, population density has led to an increase in needs. Europeans oriented towards education, art, and trade to meet the increasing demands. The Europeans, who met each other and their surroundings and focused on trade, started to establish business partnerships through the seas surrounding and the rivers circulating as a facilitating element of transportation and interaction in the continent. As a result of this, an exchange of ideas and a competitive environment emerged. The iron mine, which is the essential element of the industry, is abundant on this continent has provided an excellent opportunity for them. With the power they gained, they collected the accumulation of ancient civilizations in their sense and changed the world balances in their favor. The continent's cold climate has contributed significantly to its work; taking things late and leaving them late, their patience and fortitude contributed to the permanence of their civilization. These reasons, which are significantly influential in the development of Europe; Renaissance, reform, geographical discoveries, capital flow, etc., when reinforced by factors, the current paradigm of development emerged.

2.4. Negative Aspects of European (Corrupted) civilization

Bediuzzaman claimed that the western civilization, which justified the material defeat of the Ottoman Empire after the surrender of the Ottoman Empire due to the defeat of the alliance countries after the 1st World War, tried to create the perception that it was superior to the Islamic civilization in an unfair way. It is stated that the British, who was cruel at that time, tried to seduce the youth by distributing free drinks, showed the resistance in Anatolia as a rebellion movement, and tried to establish the impression that they were superior by putting forward their own civilizational fantasies. According to Bediuzzaman, if a cruel and unscrupulous man throws someone to the ground and acts in such a way as to crush his head with his foot, if the man on the ground kisses the foot of that savage cruelty, his heart will be crushed before his head by means of that humiliation, and his soul will die before his corpse. Both his head will be destroyed, and his honor and dignity will be destroyed. Besides, by showing weakness towards the unscrupulous oppressor, that monster tries to oppress himself. If the oppressed man under his feet spit in the face of that oppressor, he will save his heart and soul, and his body will become a martyr of the oppressed. Yes, spit on the indecent faces of the oppressors! Once, when the British state destroyed the cannons of the Bosphorus and invaded Istanbul, six religious questions were asked by the Chief Priest of the Anglican Church, the largest religious branch of that state, from the Islamic Meşihat. Since Bediuzzaman was a member of Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye at that time, they asked him: *"Give them an answer. They want answers to six questions in six hundred words."* Bediuzzaman said: *"I reply not with six hundred words, not with six words, not even with one word, maybe with a spit. Because, you see, that state, the minute it puts its foot in our throat, it is necessary to spit in its face against its priest, haughtily asking a question above us. Spit on that merciless face of the people of oppression!"* he said (Nursi, 2005).

Western civilization, whose superiority in technological and scientific knowledge cannot be denied, brought along problems and fears that could not be solved for years and prosperity to humanity. It made some existing problems more insoluble and even added new ones. Scientific activities carried out in genetic engineering, weapons, ecological issues, and similar fields have turned their backs on the guidance of the basic principles of morality, which is the most apparent condition of being human (Aydın, 1992:27). Today, our world is filled with nuclear weapons that can destroy itself several times, and it is polluted with industrial residues. Family life, which forms the core of society, has begun to dissolve. In the West, religion has chosen churches for its shelter, and it has not been of much importance for the younger generation in social life. Therefore, "European civilization is a fractured civilization whose mentality and sensitivity are separate from each other. This fissure between science and emotion is the biggest dilemma that deprives Europe of its superiority as a human being and will one day destroy its current structure." (Yazır, 1991:77)

As a result of the research, due to the continuous increase in the number of followers of Islam, the western powers, who were afraid of Islamic civilization, wanted to get a fear-phobia by developing various projects to associate it with terrorism. The westerns civilization has created Two different types of Islamophobias can be mentioned: The *first* is political Islamophobia which provides the basis for the Huntington's theory of the Clash of Civilizations. In other words, governments either try to adapt Islamic principles that do not fit their constitutional concepts or reject them altogether. From the perspective of hybrid consciousness, such political demands are pretty natural for those who want to live in Europe. From this perspective, it is necessary to understand those who see the diluted version of Islamic principles that our sharpened consciousness cannot easily accept as a necessity of living there. It is even more difficult for wounded consciousnesses, who live together with love and hatred towards Europe, to develop meaningful reactions. The *second* type of anti-Islamism is social Islamophobia. The source of social Islamophobia is the desire for hierarchy. In the face of the dominant nation-convicted nation code, the demand for an order that requires establishing a subordinate-superior relationship between communities, hybrid consciousnesses have already lost their claim. Efforts to overcome the dualities that started with "Islam and ..." and reach the universal are the most important goals of hybrid consciousness. "Beyond the Other" is the space of

universal brotherhood and solidarity. The rest is easy as long as they accept that we are civilized people, not barbarians.

Modern Europe saw the value system of renaissance, reform, humanism, rationalism, and Enlightenment as universal. For this reason, it does not make sense for non-European cultural basins to maintain their nervousness. Moreover, he is astounded when demands for equality come from different societies within him. It was not an expected phenomenon for the minorities in the European ghettos, whom they thought were no different from themselves in terms of their lifestyles, to take care of their core values. It was felt that modernity would naturally change them as well. Indeed, this change was visible.

However, discrimination in different places, from the education system to the working life in Europe, made the integration of minorities impossible. As minorities could not integrate, they began to be defined as a security problem. Being seen as a security problem alienated the diasporas from their society and increased criminalization. It is well-known that the perpetrators who participated in the DAESH attacks in Europe today are not imported but were born and raised in Europe. It can even be argued that, in terms of their lifestyles, most of these people are not different from the lifestyles of European youth. Moreover, it does not seem possible to keep the young people, who have deep grudges mixed with discrimination, loyal to the European values system.

However, the real problem is that the world no longer believes in the universality of the European system of values, particularly after the Brexit. This system of values, which we do not think makes us equal individuals in the world, needs to be updated again. Against Muslims who update their understanding (if not their religion) in the face of the innovation of every age, Europe should also review its value system. On the other hand, Europe is not about to give up on Eurocentric thinking. Europe is now modern law, culture, identity, and politics. Moreover, Europe is now the only center. There is no truth other than that.

The bliss he provided to the West of nations was based on the disasters of Muslims or other third-world countries that were inferior to them in science and industry. Western civilization is about to collapse, and the construction of Islamic culture will begin due to its collapse (Spengler, 1978). Western society has started to degenerate and cannot answer the spiritual problems of humanity. Therefore, humanity must build a new Islamic civilization to fulfill the mission of the caliph of Allah (Quran, 2:30).

As a result, the dominance of the evil of civilization, the atheism, nihilism, or agnosticism that began to prevail, confused the inner face of European culture, the separatist networks of mischiefs and conflicts, and the religious wars that lasted for years resulted in the deaths of thousands of people. This danger swept Europe and posed a significant threat to Muslims who needed to take refuge in the Islamic religion's truths to protect them. One of the reasons that the wrong side of civilization has prevailed in Europe so far is that this civilization was not built on absolute goodness and virtue. Instead, because it was built on enthusiasm, entertainment, heated competition, exploitation, and domination, its fern was cruelty, blood, and tears.

Based on the force in social life, it gives the opportunity of the powerful to rape the rights of the weak. Keeping personal interests above all else offers birth to pervasive selfishness. It is not considered much whether the method applied to obtain the benefit is appropriate or not; the existence of possible interests and services are thought to be enough. The notion that "*life is a clash*" gives a continuous struggle and a fight. Social balances take shape according to the state and proportions of powers. Racism feeds on blood and tries to prevail by ignoring another. All this did not bring social peace and solace of mind. Eighty percent of the society has been reduced to unhappiness and misery because they cannot meet their needs with their earnings. However, 20 percent of people have reached a prosperous life level.

In contrast to the understanding of a civilization that caused the unhappiness of ninety-five percent of people, the pillars of the Qur'anic civilization are different: In social life, "*right*" and "*righteousness*" are

essential rather than "power" and "powerful". The righteous one should win, not the strong one. This prepares the environment for the alliance. It is aimed to gain virtue and God's consent instead of benefit. Integrity requires solidarity and coherence, not struggle. Instead of racism, it prefers religious unity and national unity. It does not swallow each other but comes together and fuses shared values. Instead of satisfying their egoistic enthusiasm, they restrain emotions that can harm him and anyone else, thereby ensuring world happiness and saving the person's hereafter. Bediuzzaman thinks that while the civilization is serving the divine laws, expressing its expectation and desire, the current situation will not continue forever:

"O Europe corrupted with vice and misguidance and drawn far from the religion of Jesus! You have bestowed this hellish state on the human spirit with your blind genius, which, like the Dajjal, has only a single eye viewing materialistic ways. You afterward understood that this incurable disease casts man down from the highest of the high to the lowest of the low and reduces him to the basest level of animality. The only remedy you have found for it is the fantasies of entertainment and amusement and anodyne diversions which temporarily numb the senses. ...

O second corrupted Europe! A number of your rotten and baseless foundations are as follows. You say: "Every living being from the greatest angel to the tiniest fish owns itself and works for itself and struggles for its pleasure. It has the right to life. Its aim and purpose and all it endeavors to live and continue its life." And you declare idiotically: "Life is conflict," because you suppose the compassionate, generous manifestations of the universal law of the All-Generous Creator, which is manifested through plants hastening to the assistance of the principal beings of the universe to be conflict. How can particles of food hastening with total eagerness to nourish the body's cells – a manifestation of the principle of mutual assistance – be conflict? How can it be a clash and struggle? It is, instead, mutual help at the command of a Munificent Sustainer. Another of your rotten foundations is, as you say: "Everything owns itself." A clear proof that nothing owns itself is this: among causes, the man is the noblest and concerning choosing the one with the most extensive will. But out of the most apparent acts connected to man's will like thinking, speaking, and eating, only a hundredth single, doubtful, part is subject to his will and is within his power. So how can it be said that he owns himself?". (Nursi, 2009).

2.5. The Limits of European Relations

In time, especially in relations with Christians and Jews, a distant situation was generally considered. How relations with Europe or, more precisely, non-Muslim segments should have been and remains the subject of debate. Bediuzzaman touches on another critical point within the framework of the changing conditions of the time. A tremendous religious revolution occurred during the century of the Prophet and His companions. For this reason, friendship and hostility also took on a sacred color. Therefore, the conversation to be nurtured against non-Muslims was an essential indicator of separation. However, now a civilized reform is taking place in the world. Thus, the evil eye focuses on civilization and progress this time. In addition, there is no ancient religion in the Christian world today, no commitment to their faith compared to the previous centuries.

With the Russia-Ukraine war, the West's hypocritical, racist and islamophobic approaches were once again revealed. After the tragedy in Ukraine, around 5 million people left their country for neighboring European countries. According to UN sources, more than five million have left for neighboring countries, while seven million people are still thought to be displaced inside Ukraine itself. While this painful journey reminded the refugee dramas in Syria, Iraq and Afghanistan, the scandalous statements in the western media's two major TV channels, BBC and CBS News, drew the reaction of social media users. Emphasizing that the people in Ukraine should be embraced by emphasizing that they are 'blonde-haired, blue-eyed and

civilized', statements were made about the need to embrace them, while people living in Muslim countries who became refugees and were unwanted by western countries were compared as 'backward' (Gözübüyük, 2022).

Meanwhile, Europe continued to benefit from Islamic civilization. Civilization has been the subject of criticism has entered Islamic geography through various channels. Muslims, who live in Islam and are open to Europe, to the positive culture will be much higher as they reflect their religious values to their Islamic lives. The prominence of human values in Europe and the world is the intimacy and friendship to be formed in parallel with the real civilization being the ruler, to be included in their religion, to meet the typical values for the good of humanity, not to break the celestial limits and righteousness.

CONCLUSION

Particularly after the COVID19 pandemic, which has warned all humanity to fight against common enemies, it is evident that all nations will think of the common good of humankind staying at the limits of true humanistic civilization. The establishment of new states in the colonial Islamic lands, the withdrawal of Europe to its borders, leaving aside the conflicts between them, and creating economic and political forms such as the European Union led to new records globally, the bad aspects of the world mentioned civilization gradually decreased. The invasion of the Ukraine by Russia has also proved that it is not a question of civilizations but rather the values that are driven by materialistic and greedy desires of tyrants and powerful as repetitive actions of Pharaohs and Nimrods in the human history.

On the other hand, the concept of civilization presents a more static spatiality and temporality. The idea of civilization in Huntington's paradigm reflects a closer view of the concept of culture. Religiosity is at the center of this paradigm. This does not mean a world without civilization. In parallel with the "End of History" approach, Western civilization represents the end of civilizations in the sense of the extinction of multiple civilizations, representing a single civilization as the final destination of history. The debates around S. Huntington's "*Clash of Civilizations*" thesis have fueled an increasing anti-Islamism and conflict environment in EU countries. It is almost as if the world has been tried to be directed towards a bipolar polarization again. If we want to counter Islamophobia, the most basic goal is to raise individuals and citizens who have the habit and experience of living together. For this, a just society should be supported for everyone who values and protects each other by obeying their own faith sincerely. Therefore, first of all, distinctions such as "*we*" and "*they*" that permeate society should be eliminated. We must strive to understand the scope and nature of the phenomenon of Islamophobia which can have a share of misguided Muslims or malpractices that diverts people to stay aloof of real faith. Only after that societies that comply with the principle of knowledge-belief-deed will emerge, and the civilization they have established will be an alternative to the western culture. Muslims potentially have this power of the Qur'an, which is the cornerstone of their civilization to be established in line with historical experience, realities of time and socio-economic roots.

The most important factor that establishes a civilization is the worldview, historical ties and existence conception of a community. A consistent conception of existence that will establish a civilization that will bring peace and tranquility to humanity, on the other hand, can only provide real benefit and peace to all humanity after it is shaped by tawhid (unity) and the principles of real faith based on true revelation. Today, in order to re-establish a civilization worthy of the essence of man, the first and foremost duty to be done is to put the principles of true faith in society in a correct way and to prevent materialism, hedonism, selfishness and excessive passions at the disposal of the devil. For this reason, Bediüzaman said: "*I study the inner life, spiritual existence, conscience and faith of the community. I work only based on unity and faith established by the Qur'an, which is the main pillar of the Islamic community,*" and focused all his work on real faith. Now, western civilization has openly revealed its true selfish and brutal face with the

war between Russia and Ukraine after the first and second world wars in which around 100 Million people lost their life. The injustice and persecution of Muslims by materialistic China and naturalistic Hindus, on the other hand, still bleeds humanity. However, just as there is a spring after every winter and a morning after every night, even human beings will have a morning, a spring. With the sun of the truth of Islam, you can expect to see the real civilization in the circle of peace from the divine mercy if we reach and try to internalize and live its universal key principles.

It has been concluded that the evaluations made by Bediuzzaman is a different approach compared to the existing information in the literature, and that it is quite logical and consistent to divide the western civilization into two and evaluate it accordingly. It has been noted that many parameters, not only in the field of economic and policy, but also in health, social and psychological, have been affected especially after the COVID epidemic. Considering that the Ukrainian war is also a new door in the context of the clash of civilizations, it has been understood that the paradigm crisis theory is valid in the context of "clash of civilizations" in the evaluations made in the light of the literature. In addition, it has been understood that this issue should be handled with a multidisciplinary approach, since it concerns many fields such as politics, history, religion, sociology and economics.

REFERENCES

- Açıkgenç, A. (2014). Geçmiş ve Gelecek Boyutunda İslam Medeniyetinin Teşekkülündeki Âmiller: İlim-Ahlâk /İlim-Amel. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 95-108. <https://dergipark.org.tr/pub/mad/issue/35958/403528>
- Ahmed, A. (2002). Ibn Khaldun's Understanding of Civilizations and the Dilemmas of Islam and the West Today, *Middle East Journal*, Vol. 56, No. 1 (Winter, 2002), pp. 20-45 (26 pages)
- Said, E. (1979) *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Huntington, S. P. (1989). "The End of History? The Fukuyama Thesis". *Quadrant*, October.
- Huntington, S. P. (1991). *The Third Wave*, Norman: University of Oklahoma Press.
- Aydın M., (1992). *Manevi Değerler, Ahlak ve Bilim*", *Felsefe Dünyası*
- Yazır H. (1991). *Dibâce*, Sad. Recep Kılıç
- Spengler O. (1978). *Batının Çöküşü*, Nadir Kitap, İstanbul.
- Arkun M. (1989). "İslâm Düşüncesine İtibarını Yeniden Kazandırması I-II" *el-Kermil*, 34.
- Abbott, A. (2001). *"Chaos of Disciplines."* Chicago: University of Chicago Press.
- Aristotle (1952). "On the Parts of Animals." *Great Books of the Western World*. Robert Hutchins (der.) içinde. Chicago: Encyclopedia Britannica.
- Chebankova E. (2021). What is civilization? Problems and definitions in book *Civilizations and World Order*, DOI: 10.4324/9780367822378-2
- Değirmenci K. (2017). Revisiting the Issue of Interdisciplinarity and Disciplinary Distinctions in Social Sciences, *European Journal of Multidisciplinary Studies* September-December Volume 2, Issue 6
- Disciplinary Perspectives on Higher Education and Research (Report 37: Papers presented at an International Seminar)* içinde. Sweeden. Stockholm University.
- Geertz, C. J. (2005). "Rearticulating Anthropology". *Unwrapping the Sacred Bundle: Reconfiguring the discipline of Anthropolog*. Daniel Segal ve Sylvia Yanagisako (der.) içinde. Durham: Duke University Press.
- Gencer, B. (2014). *Modern Medeniyet Tasavvuruna Giriş* . *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 25-61. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/mad/issue/35958/403525>

- Gözübüyük O. E. (2022). Rusya-Ukrayna savaşı bir gerçeği yeniden ortaya çıkardı: Batının 'medeniyet' iki yüzölçüğü! Sabah newspaper, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/03/02/rusya-ukrayna-savasi-bir-gercegi-yeniden-ortaya- cikardi-batinin-medeniyet-iki-yuzlulugu>
- Hale, H. E. (2014). Civilizations Reframed Towards A Theoretical Upgrade For A Stalled Paradigm. Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 5-23. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/35958/403520>
- Hanisch, T. E. and Vollman W. (1983). "Interdisciplinarity in Higher Education." Bükreş: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization.
- Kelley, D. (1997). "The Problem of Knowledge and the Concept of Discipline." History and the Disciplines: Klein, J. T. (2000). "A Conceptual Vocabulary of Interdisciplinary Science." Practicing Interdisciplinarity. Peter Weingart ve Nico Stehr (der.) içinde. Toronto: University of Toronto Press.
- Klein, J. T. and Newell W. H. (1998). "Advancing Interdisciplinary Studies." Interdisciplinarity: Essays from the Literature. William H. Newell (der.) içinde. New York: College Entrance Examination Board.
- Koçak, A. (2014). "Medeniyet'i Bir Din Haline Getirmek Ya Da "Avrupa Medeniyetinden İbret Dersi Almak": Şinasi ve Namık Kemal'in Medeniyet Hakkındaki Düşünceleri . Medeniyet Araştırmaları Dergisi , 1 (2) , 85-96 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/35959/467791>
- Moran, J. (2010). "Interdisciplinarity". Londra: Routledge.
- Norris P., and Inglehart R. (2002). Islamic Culture and Democracy: Testing the 'Clash of Civilizations' Thesis, Comparative Sociology, Volume 1, issue 3-4
- Nursi, BS (2009). *The Words*, Sozler Publications, Istanbul
- Nursi BS (2005). *The Letters*, Sözlere Publications, Istanbul.
- Politi V. (2021). Taxonomies, Networks, and Lexicons: A Study of Kuhn's Post-'Linguistic Turn' Philosophy, International Studies in the Philosophy of Science 33 (2):87-103
- Stember, M. (1998). "Advancing the Social Sciences Through the Interdisciplinary Enterprise." Interdisciplinarity: Essays from the Literature. William H. Newell (der.) içinde. New York: College Entrance Examination Board.
- Szostak, R. (2007). "Modernism, Postmodernism and Interdisciplinarity." Issues in Integrative Studies. 25:32-83.
- Wallerstein, I. (2004). "The Three Meanings of 'Discipline'." Reinventing the Social Sciences (OECD Proceedings) içinde. Paris.
- Wallerstein, I. (1996). "Open the Social Sciences: Report of the Gulbenkian Commission on the Restructuring of the Social Sciences." Stanford: Stanford University Press.
- Weismann, L. (2014). Material Progress and Spiritual Superiority: Muslim Brotherhood Conceptualizations of Civilization. Medeniyet Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 25-41. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/35959/467494>

Hibrit, Asimetrik ve Vekâlet Savaşları: 2022 Rusya Ukrayna Savaşını Üçlü Sacayağı Üzerinde Bir İnceleme

Hybrid, Asymmetric and Proxy Wars: An Examination of 2022 Russia-Ukraine War on the Triple Trivet

Hasan Alpay KARASOY¹

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 44-56
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1119229
Received: 20.05.2022
Accepted: 16.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Savaşın değişen doğasını anlayabilmek için kullanılan kavramlar arasında hibrit savaş, asimetrik savaş ve vekâlet savaşları kavramları ön plana çıkmaktadır. Savaşın bu gibi farklı perspektiflerden analiz edilmesi, hem savaşın değişen doğasını ve savaş ortamını anlamlandırmada, hem de savunma mekanizmalarının şekillendirilmesinde önem taşımaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, 24 Şubat 2022 günü başlayan Rusya-Ukrayna savaşının Nisan 2022 itibarıyla yaklaşık iki aylık dilimini hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları perspektifinde incelemek ve bir savaş ortamında kamu güvenliğine yönelik tehditler konusunda çıkarımlarda bulunmaktır. Bu inceleme, savaş hakkında yerli ve yabancı basında yer alan haberlerin ve görüşlerin analiz edilmesi ile yapılmıştır. Sonuç olarak Rusya-Ukrayna Savaşı'nın hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşlarının özelliklerini yansıttığı görülmüştür. Ayrıca bu savaş ile birlikte uluslararası ilişkiler anlamında sert gücün öneminin yeniden anlaşıldığı; hibrit savaşa karşı etkili kalkanın devlet organları ve halk arasında etkili bir güven duygusunu tesis etmek olduğu ve savaşın, asimetrik savaş ve vekâlet savaşının özelliklerini yansıtmaması nedeniyle uzun sürebileceği de altı çizilmesi gereken noktalardandır.

Anahtar Kelimeler: Hibrit Savaş, Asimetrik Savaş, Vekâlet Savaşı, Rusya, Ukrayna

Abstract

Hybrid, asymmetric and proxy wars stand out among concepts which are used to understand changing nature of war. Analyzing of war from different like those perspectives are important to sense making of changing nature of war and to shape defense mechanism. Therefore, aim of this study is to examine two-month time frame of Russia-Ukraine war started on 24 February 2022 from hybrid, asymmetric and proxy wars and to make an inference for threats to public security in warfare environment. This examination was made by analyzing of news and views taking part in domestic and foreign press. As a result, it was understood that Russia-Ukraine war reflects features of hybrid, asymmetric and proxy wars. In addition, because of this war it was understood that hard power in international relations area is still important, that most important shield versus hybrid war is trust mechanism between governmental organs and society, and this war may take a long time because of it reflects features of asymmetric warfare.

Key Words: Hybrid Warfare, Asymmetric Warfare, Proxy War, Russia, Ukraine

¹ Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; e-mail: dr.alpaykarasoy@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3813-2960

GİRİŞ

Savaş, tarihin her döneminde en önemli inceleme konularından bir tanesi olmuştur (Thorton, 2013). Bunun nedenlerinden bir tanesi, savaş hakkındaki analizlerin savaşın nedenlerini, sonuçlarını, doğasını, gerçekleştiği zemini, savaşta kullanılan silahları anlamak ve savaşın önlenmesi amacıyla bazı teoriler ortaya koymak için büyük önem taşımasıdır. Çünkü teori, insan beklentilerini şekillendirmekte ve insan davranışını yönlendirebilmektedir (Frankel, 2021). Uzmanların, savaşın doğasını anlamada kullandığı teorilerden bazıları da hibrit savaş, asimetrik savaş ve vekâlet savaşıdır. Bu kavramların tartışmaya açık olması, çoğu kez moda sözcükler olarak kullanılması ve genel kabul gören tanımlardan yoksunluğu nedeniyle eleştirilmesine rağmen; yukarıda savaş analizinin öneminde de belirtildiği üzere, günümüzün ve geleceğin güvenlik ve savunma problemlerine ilişkin önemli bilgiler verebilmektedir (Bilal, 2021). Bu nedenle bu çalışmanın amacı, 24 Şubat 2022’de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı’nı hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları kapsamında incelemektir.

24 Şubat 2022’de Rus ordusunun saldırısı ile başlayan savaş, bir taraftan konvansiyonel yönü olan diğer taraftan ise siber saldırılar, ayrılıkçı güçlerin desteklenmesi ve dezenformasyon kampanyalarının olması ile hibrit savaşın; Ukrayna’nın kendisinden oldukça büyük bir askeri güce karşı, bu gücün zayıf noktalarından yararlanması ve böylelikle önemli başarılar da kazanması nedeniyle asimetrik savaşın; Batılı ülkelerin Ukrayna’ya silah, nakit, siber, askeri malzeme ve istihbarat desteği vermesi yönüyle de vekâlet savaşının özelliklerini yansıtmaktadır. Çalışma içerisinde Rusya-Ukrayna Savaşı bu üçlü sacayağı üzerinde konumlandırılacak ve bu savaştan alınabilecek dersler tartışılacaktır. Çalışmanın kapsamı, Şubat-Nisan 2022 arasında yaklaşık iki aylık bir zaman dilimini içeriyor olması nedeniyle kısıtlıdır. Ancak Marvin Kalb (2015)’in de ifadesiyle “ileriye bakmak için önce bir defa geriye bakmak gerekeceği” düşünüldüğü zaman, bu çalışmanın günümüz savaş ve uluslararası ilişkiler ortamının ve kamu güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin anlaşılması, ayrıca savaşın belirli bir döneminin resmini çekmesi açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

1. SAVAŞ ÖNCESİ VE SAVAŞIN BAŞLAMASI

24 Şubat 2022 tarihinde Rus askeri birlikleri Ukrayna’ya yönelik bir harekât başlatmıştır. Bu harekâtın hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşını ekseninde incelemesine geçmeden önce, savaş öncesinde Rusya’yı böyle bir harekâtı gerçekleştirmeye yönelik cesaretlendiren bir takım etkenleri ve Rusya’nın bu savaştaki amacını belirtmek yararlı olacaktır. Ukrayna toprakları üzerinde bir cephe savaşı yürütmesi konusunda Rusya’yı cesaretlendiren etkenlerden ilki, 2014 yılında Kırım’ı ilhak etmesi sonucunda Batı’nın yeterli tepkiyi verememesidir. Bunda kuşkusuz, Rusya’nın kullandığı ve o dönemde Batı’nın henüz yabancı olduğu hibrit savaş yöntemleri etkili olmuştur (Dempsey, 2022; Karasoy, 2021: 51; Little, 2022). Kırım’ın ilhaki konusunda kendi kamuoyunun da desteğini alan ve bunu bir kahramanlık hikâyesine dönüştüren (BBC, 2022) Rusya’nın bu tutumunun, Ukrayna’ya yönelik bir harekât başlatması konusunda da itici bir unsur olduğu söylenebilir.

Rusya’yı cesaretlendiren etkenlerden ikincisi olarak, Ukrayna savaşı öncesi Batı’nın içerisinde bulunduğu mevcut durum gösterilebilir. 2019 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Macron tarafından, Soğuk Savaş döneminin bir simgesi olan ve Sovyet tehdidine karşı kurulan NATO’nun “beyin ölümünün gerçekleştiği” ifade edilmiş (BBC Türkçe, 2019) ve böylece NATO’nun işlevsizleştiğine vurgu yapılmıştır. 2020 yılının Ocak ayında ise İngiltere’de Brexit kabul edilmiş ve böylece İngiltere resmen Avrupa Birliği’nden ayrılmıştır. Bunlara ek olarak 2021’in Ağustos ayına gelindiğinde ABD’nin, Afganistan’daki başarısızlığını kabul edip geri çekilme kararı alması da düşünüldüğünde Rusya’da, Batı’nın kendi iç problemleri ile uğraştığı, kendisine karşı etkin bir mukavemet ortaya koyamayacağı ve bir gerileme içerisinde olduğu şeklindeki intibanın güçlendiği söylenebilir.

Savaş öncesi Batı'ya hâkim olan bu genel havayı da değerlendiren Rusya, 24 Şubat 2022 tarihinde askeri harekâtı başlatmıştır. Birçok uzmanın en fazla sınırlı bir saldırı beklemesinin (Haring, 2022) aksine Rusya, 21.yüzyılın ilk çeyreği sona ererken, tankların manevra kabiliyetini temel alan ve kısaca Blitzkrieg (yıldırım savaşı) olarak adlandırılan muharebe yöntemini Avrupa'da yeniden kullanmıştır. Böylesi bir kara harekâtının etkisine ve Avrupa'daki akislerine geçmeden önce, savaşı bir bütün olarak görebilmek adına, 24 Şubat 2022 tarihine kadar olan sürecin özeti aşağıda Tablo 1'de ifade edilmiştir.

Tablo 1: Rusya-Ukrayna Savaşı'na Giden Süreç

Tarih	Olay
Kasım 2013-Şubat 2014	Maidan protestoları: Büyük ve çoğunlukla barışçıl halk toplulukları Ukrayna'nın Batı ile daha yakın bir bağ kurması konusunda eylemde bulundu.
Şubat 2014	Maidan protestocularına şiddetli baskı yapıldı. Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç Rusya'ya kaçtı ve Kiev'de iktidar değişti.
Şubat-Mart 2014	Rusya, Ukrayna'nın Kırım yarımadasını ilhak etti.
Mart-Mayıs 2014	Ukrayna'nın doğusundaki Rus yanlısı ayrılıkçılar, Donetsk ve Luhansk'ın kendini halk cumhuriyeti ilan etmesine yönelik çağrıda bulundu.
Eylül 2014	Belarus'un başkenti Minsk'te ateşkes görüşmeleri müzakere edildi. Ateşkes sadece birkaç gün sürdü.
Şubat 2015	Kırılğan ve zaman zaman bütün taraflarca ihlal edilse de büyük ölçüde günümüze kadar muhafaza edilen yeni ateşkes imzalandı.
Haziran 2017	Ukrayna parlamentosu NATO'ya katılma amacını oyladı.
Eylül 2020	Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski, NATO üyeliğini stratejik ulusal amaç olarak belirledi.
Mart-Nisan 2021	Kremlin, Ukrayna sınırı yakınlarına Rus birlikleri gönderdi.
Haziran 2021	Cenevre'de gerçekleştirilen ve Ukrayna'daki krizi sona erdirmeyi amaçlayan ABD-Rusya görüşmeleri başarısız oldu.
Aralık 2021	Rusya, Ukrayna'dan NATO üyeliğinin reddini de içeren güvenlik garantileri istedi.
Aralık 2021	Rusya, Ukrayna sınırı yakınlarındaki birliklerinin sayısını yaklaşık 100 bine yükseltti.
Ocak-Şubat 2022	Ukrayna krizinde tansiyonu düşürmeye yönelik üst düzey Batılı ve Rus diplomatlar arasındaki görüşmeler başarısız oldu.
2 Şubat 2022	ABD, Doğu Avrupa'daki NATO üyesi ülkelere ek birlikler gönderdi.
10 Şubat 2022	Rusya ve Belarus, Ukrayna sınırı yakınında ortak bir tatbikat yaptı.
21 Şubat 2022	Rusya, Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlığını tanıdı. Moskova, birliklerine ayrılıkçı bölgelere girmesi emrini verdi.
24 Şubat 2022	Rusya Ukrayna'ya saldırdı.

Kaynak: Noll, 2022'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1'de de görüleceği üzere 2021'in ilk çeyreğinden itibaren Ukrayna sınırına askeri olarak konuşlanmaya başlayan ve Şubat 2022'de bunu konvansiyonel bir savaşa dönüştüren Rusya'nın bu savaştaki amaçları; Ukrayna'da 2014 yılında başlayan Batılılaşma ve AB ile ortak bir sayfa açma hamlesine son vermek, Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği yönündeki isteğini sonlandırmak, böylece Ukrayna'nın tarafsız bir ülke olarak kalmasını sağlamak ve kendi gücü karşısında NATO ve ABD'nin etkisizliğini göstermek şeklinde ifade edilebilir (Haring, 2022; McEnchore ve Kroa, 2022; Reals ve Sundby, 2022). Rusya'nın Ukrayna'ya savaş açması, Fransız İhtilali'nden sonra Avrupa'da yaşanan en önemli tarihi olaylardan biri¹

¹ Bu olaylar; Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, 1991'deki SSCB'nin çöküşü ve son olarak da Rusya-Ukrayna Savaşı olarak sıralanabilir.

olarak değerlendirilmektedir (Little, 2022). Öyle ki Almanya Başbakanı Scholz bu olayı “dönüm noktası” olarak nitelemiştir (Little, 2022). Savaşın başlaması ile Almanya’nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmek amacıyla yürüttüğü “Ostpolitik” olarak da bilinen Doğu Politikasının iflas ettiği de anlaşılmıştır. Böylelikle Soğuk Savaş sonraki statükonun korunmasında diplomasi ve ekonomik iş birliğinin yeterli olacağını temel alan ve genelde yumuşak güç kullanmaktan yana olan Almanya’nın dış politika ve güvenlik algısı da önemli ölçüde değişmiştir (Dempsey, 2022).

Savaşın başlamasını İngiltere Dışişleri Bakanı Liz Truss, “paradigma değişimi” olarak yorumlamıştır (Little, 2022). Söz konusu değişimin güvenlik ve dış politika paradigmasında yaşanacağı söylenebilir. Çünkü Rusya’nın başlattığı savaş ile birlikte Avrupa’daki büyük kara savaşlarının sonlandığı yönündeki Soğuk Savaş sonrası dönemin de sona erdiği belirtilmektedir (Little, 2022; Sarotte, 2022; Vimont, 2022). Bu açıdan Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın yeni ve üstelik daha tehlikeli bir soğuk savaş dönemi başlattığı görüşünde olanlar vardır¹ (Little, 2022; Sarotte, 2022; Vimont, 2022).

Batılı ülkelerin dış politika ve güvenlik paradigmasını önemli ölçüde değiştiren Rusya-Ukrayna Savaşı, bir açıdan askeri personel ve zırlı birliklere dayanan konvansiyonel bir savaş iken; öte yandan tarafların savaş alanında kullandığı yöntemler, muharebe gücü, savaş alanı dışında da (örneğin siber uzayda) mücadelenin sürmesi ve dünya genelinde Rusya’ya uygulanan ekonomik yaptırımlar açısından bakıldığında savaşın akademik anlamda incelendiği farklı türlerini de bünyesinde barındırmaktadır. Aşağıda, bu farklı türler arasında yer alan hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları ekseninde Rusya Ukrayna Savaşı ele alınacaktır.

2. HİBRİT SAVAş EKSENİNDE İNCELEME

Genel olarak hibrit savaş, konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan (siber savaş, bilgi savaşı, ekonomik savaş gibi) savaş yöntemlerinin bir arada kullanılmasını ifade eden bir kavramdır. Bu kavram hakkında yapılan birçoğ tanımı olsa da (Karasoy, 2021: 43) bu tanımlar içerisinde hibrit savaş ile alakalı bazı ortak noktalar bulunmaktadır (Karasoy, 2021: 44):

- Konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan kuvvetlerin stratejik, taktik ve operasyonel düzeyde müşterek kullanımı,
- Hedefe ulaşmak için savaş kapsamındaki tüm yeteneklerin (siber saldırılar, bilgi dezenformasyon kampanyaları, ekonomik araçlar vb.) kullanılması.

İlgili literatüre bakıldığında zaman hibrit savaş kavramını kullanmanın “moda” olduğu şeklinde bir düşünce akla gelse de 21.yüzyıl için bakıldığında zaman aslında her savaş bir hibrit savaştır. Çünkü günümüzdeki bir savaşın askeri ayağının yanı sıra; propaganda ve siber saldırılar gibi askeri olmayan ayağı da vardır (The Economist, 2022). Hem konvansiyonel hem de konvansiyonel olmayan unsurların kullanılma nedeni, rakibe mümkün olan en fazla zararı vermektir (Bilal, 2021). Hibrit savaş 21.yüzyılın doğasında var olmasına rağmen, bu kavramı pratikte uygulayan ve akademik anlamda üzerinde durulmasına neden olan başat aktör ise Rusya olmuştur. Rusya’nın 2008 Gürcistan ve özellikle 2014 yılındaki Ukrayna ile mücadelesi ve Kırım’ın ilhakı ile sonuçlanan süreç sonrasında, hibrit savaş ile ilgili akademik çalışmaların sayısında ciddi artış yaşanmıştır (Karasoy, 2021: 38).

2022 Rusya-Ukrayna Savaşı’nın, hem Ukrayna’yı üç koldan kuşatan yaklaşık 150 bin Rus askerinin varlığı (konvansiyonel savaş boyutu) hem de arkasında Rus desteğinin olduğu düşünölen siber saldırılar ve ayrılıkçı grupların desteklenmesi (konvansiyonel olmayan savaş boyutu) gibi hususlar göz önüne alındığında (Business Standard, 2022) bir hibrit savaş olduğu görölecektir. Bu hibrit savaşın

¹ Bu görüşün aksine, söz konusu savaşın yeni bir soğuk savaş başlatmayacağını söyleyen tarihçiler de bulunmaktadır (Smith, 2022a).

konvansiyonel boyutu dikkate alındığında, Fransız siyaset bilimci Oliver Roy, Rusya'nın 21.yüzyılda bir 19.yüzyıl savaşı yapmasını "çılgnlık" olarak nitelemiş ve bu hareketiyle Rusya'nın kendine zarar verdiğini belirtmiştir (Bayrı, 2022). Savaşın hâlen devam ettiği Nisan 2022 penceresinden bakıldığında, Roy'un bu görüşünde halkı olduğu söylenebilir. Bunun nedenini ise Rusya'nın işgalini öngören az sayıdaki uzmandan bir tanesi olan Jan Kofron, "Rusya'nın Ukrayna'nın savaşma isteğini yok edeceği ve ülkeyi birkaç gün içinde ele geçirebileceği" şeklindeki, aslında gerçeği yansıtmayan, anlatıya kendisini fazlaca inandırmasına bağlamaktadır. Kofron, Rusya'nın bu gerçek dışı anlatıya fazlaca itimat ettiğini ve bu yönüyle de kendi hibrit savaşının kurbanı olduğunu belirtmiştir (McEnchore ve Kroa, 2022). Yine Nisan 2022 penceresinden bakıldığı zaman, Rusya'nın verdiği önemli askeri kayıplar (BBC Türkçe, 2022a; Rohrllich, 2022) da göz önüne alındığında, Kırım'ın ilhakından bugüne süren ve Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik ekonomik baskıları, siber saldırıları ve Ukrayna'nın doğusunda bulunan ayrılıkçıları desteklemesi (Zarembo ve Solodkyy, 2021) ve nihayetinde konvansiyonel bir saldırı ile devam eden hibrit savaşın, Rusya açısından ekonomik, askeri ve siyasi önemli kayıplara gebe olduğu söylenebilir.

Hibrit savaşta konvansiyonel yöntemlerin yanı sıra konvansiyonel olmayan yöntemler de önemli rol oynamaktadır (Hofmann, 2022). Rusya-Ukrayna hibrit savaşında kullanılan konvansiyonel olmayan yöntemler arasında ilk olarak ekonomik yöntemlere değinilecektir. Rusya ve Ukrayna arasında 2014 yılından bugüne devam eden hibrit savaşın ekonomik boyutu dikkate alındığında öne çıkan noktalar şu şekilde özetlenebilir (Business Standard, 2022):

- Rusya ile çatışmanın 2014-2020 yılları arasında Ukrayna'ya yaklaşık 280 milyar dolara mal olduğu tahmin edilmektedir. 2020 yılında Ukrayna'nın gayrisafi yurtiçi hâsılasının yaklaşık 155 milyar dolar (O'Neill, 2021) olduğu göz önüne alındığında bu rakamın Ukrayna için büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır.
- İki ülke arasındaki krizin tırmandığı Ocak 2022 itibarıyla Ukrayna para birimi Grivna hızla değer kaybetmeye başlamıştır. Ülkedeki istikrarsızlık ortamı vatandaşları da etkilemiş ve hesaplardan yaklaşık 12,5 milyar dolar çekilmiştir.

Bu gibi unsurlar dikkate alındığında Rus hibrit savaşının temelinde, ekonomik anlamda belirsizliğin tohumlarını atma ve böylelikle ülkeye gelebilecek potansiyel yatırımcıları engelleme, ekonomik anlamda dikkatleri ve kaynakları başka yöne çekerek hükümete olan güveni sarsma gibi unsurların yer aldığı görülmektedir (Business Standard, 2022; Hofmann, 2022). Hibrit savaşta kullanılan konvansiyonel olmayan yöntemlerden ikincisi siber saldırılardır. Tıpkı Rusya'nın kullandığı ekonomik yöntemler gibi siber saldırılar da Ukrayna hükümetini ve özel sektör kuruluşlarını hedef alan kötü amaçlı yazılımlar, Ukrayna seçimlerine müdahale ve ülkenin kritik altyapılarını hedef alan saldırılar şeklinde 2014'ten günümüze devam etmekteydi (Alperovitch, 2022). Savaş başlamadan önce ve başladıktan sonra da Ukrayna hükümetinin internet sitelerini tahrip eden ve devletin elinde tuttuğu verileri hedef alan siber saldırılar Rusya destekli olarak yürütülmüştür (Alperovitch, 2022). Ancak beklenenin aksine Rusya destekli siber saldırılar Ukrayna'da geniş çaplı bir etkiye (kritik altyapıların bozulması, ordunun koordinasyonunun tamamen kaybolması gibi) yol açmamıştır (Schneider, 2022b). Siber saldırıların hibrit savaşta kullanılmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi, devlet kurumları ve halk arasındaki bilgiye güvensizlik ekebilmesi, nefreti ve yanlış bilgiyi destekleyebilmesi, böylelikle halkta bir kafa karışıklığı ve korku hissine neden olabilmesidir (Alperovitch, 2022; Bilal, 2021; Schneider, 2022a). Sayılan bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik hibrit savaş cephaneliğinde bir başka yöntem daha vardır ki o da manipülasyon ve dezenformasyon gibi stratejiler içeren bilgi savaşıdır.

Rusya, Sovyetler Birliği'nden manipülasyon ve dezenformasyon konusunda kendisine miras kalan önemli yeteneklere sahiptir ve bu yetenekleri 2022 yılında gerçekleştirdiği savaşta da kullanmıştır. Nitekim bu yetenekler sayesinde Rusya bu savaştaki amacını, ordunun savaş konusundaki isteksizliğini ve savaşta verdiği kayıpları kendi halkından –kısmen- gizleyebilmiştir (McEnchore ve Kroa, 2022). Bu kapsamda

Rusya'nın televizyon kanallarında etkin bir faaliyet yürütülmüş (Kralova ve Vetsko, 2022); hatta öyle ki, ebeveynleri Rusya'da yaşayan Ukraynalı vatandaşlar dahi yaşadıkları şehrin Rusya tarafından bombalandığına ebeveynlerini ikna edememişlerdir (Korenyuk ve Goodman, 2022).

Rusya'nın kullandığı manipülasyon ve dezenformasyon kampanyalarının ülke sınırları içerisinde belirli ölçüde etkili olduğu söylenebilir de, günümüzde Rus halkının geçmişin Sovyet halkından daha iyi bilgilendiği ve böylelikle kendi ülkelerinin söylemlerinin daha az etkili olduğu, altının çizilmesi gereken bir başka önemli noktadır (Bayrı, 2022). Günümüzde halkların daha geniş bilgi alabilmesini sağlayan unsur ise internet ve sosyal medya olmuştur. Nitekim internet ve sosyal medya sayesinde savaş hakkında daha geniş bilgi yelpazesine ulaşabildikleri ve bu durumun da ordunun moralini bozabildiği gerekçesiyle Rus ordusunda sosyal medya kullanımı yasaklanmıştır (Hürriyet, 2022). Savaş boyunca Ukrayna, internet ve sosyal medyayı daha etkin bir biçimde kullanmış ve bu araçlar sayesinde dünya genelinde savaş konusunda bir farkındalık oluşturabilmiştir. Buradan hareketle, günümüzde elinde akıllı telefon olan ve internet ve sosyal medyayı etkin kullanabilen küçük bir grubun hatta bir kişinin dahi, bilgi savaşı konusunda muazzam bir geçmişi ve yeteneği olan büyük bir ülkeyi bile mağlup edebileceği sonucu çıkarılabilir.

Bilgi savaşı konusunda son olarak iki ülke liderinin de deepfake¹ videolarının yaygın bir biçimde kullanıldığına değinmek yararlı olacaktır. Örneğin, bir deepfake videoda Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski, halkını silah bırakmaya çağırılmış, başka bir deepfake videoda ise Rusya lideri Putin savaşın sona erdiğini duyurmuştur. Bu videoların sahte olduğu kısa bir süre sonra anlaşılrsa da gelecekte böyle deepfake videolarının gerçeklik düzeyinin daha da artacağı, bunun orijinal içeriğe olan güveni sarsacağı ve dezenformasyon konusunda yeni bir tür silah olabileceği belirtilmektedir (Wakefield, 2022). Rusya ve Ukrayna arasındaki mücadelenin hibrit savaş boyutunun ifade edilmesinin ardından, ikinci olarak da asimetrik savaş boyutu incelenecektir.

3. ASİMETRİK SAVAŞ EKSENİNDE İNCELEME

Asimetrik savaş, “rakibinin büyüklüğünü dikkate alan görece daha zayıf tarafın, rakibinin zayıf yönlerinden yararlanmak ve daha fazla hareket özgürlüğü kazanmak için rakibinden farklı davranması, organize olması ve düşünmesi” şeklinde tanımlanabilir (Karasoy, 2021: 65). Asimetrik savaş, kısaca aşağıda sayılacak olan unsurların bir birleşimidir (Karasoy, 2021: 65-66):

- Birbiriyle mücadele halinde olan ve bir tanesinin rakibine göre daha zayıf olduğu (bu zayıf taraf devlet dışı bir unsur² da olabilir) iki taraf,
- Kuvvetçe zayıf olan tarafın, güçlü olan tarafın zayıf noktalarından ve boşluklarından yararlanma girişimi.
- Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşın asimetrik boyutu askeri, ekonomik ve enerji (hammadde) başlıkları altında incelenecektir. İlk olarak iki ülkenin askeri gücünün mukayesesi aşağıda Şekil 1 yardımıyla ele alınacaktır.

¹ Yapay zekâ yardımıyla bir kişinin fotoğraf veya videosunun başka bir kişi ile değiştirilebilmesine olanak veren teknoloji.

² Gerilla birlikleri, terörist gruplar, isyancılar gibi.

Şekil 1: Rusya ve Ukrayna'nın Askeri Güçlerinin Karşılaştırması.

	Ukrayna	Rusya
Asker sayısı	1.100.000	2.900.000
Aktif 	200.000	900.000
Yedek asker 	900.000	2.000.000
Savaş uçağı 	98	1.511
Savaş helikopteri 	34	544
Tank 	2.596	12.240
Zırhlı araç 	12.303	30.122
Top 	2.040	7.571

Kaynak: BBC Türkçe, 2022c

Yukarıda Şekil 1’de iki ülke arasındaki bariz güç asimetrisi görülmektedir. Bu asimetrik güç farkı kapsamında, iki ülke arasındaki savaşta, savaşın zayıf aktörünün (Ukrayna’nın) güçlü aktörün (Rusya’nın) zayıflıklarından yararlanmak istemesi ve terör eylemleri, gerilla faaliyetleri ve isyan gibi asimetrik savaşın değişik türlerine (Karasoy, 2021: 73-79) başvurması olasıdır. Konvansiyonel bir savaşın zaman içerisinde gerilla savaşı ve isyan gibi asimetrik savaş türlerine evrilmesi ise savaşı uzatan bir faktördür. Nitekim NATO Genel Sekreteri tarafından yapılan “dünyanın Ukrayna’da uzun süreli bir savaşa hazır olması” yönündeki beyanı da bu durumu yansıtmaktadır (BBC Türkçe, 2022b).

Savaşın ilk ayı içerisinde ABD Savunma Bakanlığı, Ukraynalıların ülkelerinin bazı bölümlerini “akıllıca, çevik ve yaratıcı bir şekilde” savunduklarından bahsetmiştir (Gardner, 2022). Ukraynalıların bu başarısının arkasında asimetrik savaşı benimsemiş olmaları gösterilebilir. Çünkü Ukraynalılar, yaklaşık sekiz yıldır Rusya’nın olası bir işgaline direnmek için planlar yapmak, kendilerini eğitmek ve donatmakla geçirmişlerdir (London, 2022). Savaşın başından itibaren Ukraynalılar, birbirlerine yakın ve yavaş ilerleyen Rus birliklerine vur-kaç saldırıları yapmış ve özellikle tedarik kamyonları gibi Rusların zayıf olduğu noktaları belirleyip bu noktalara yoğunlaşmışlardır (Gardner, 2022). Ukrayna ordusunun yanında halk da direnişe katılmış ve ellerinde molotof kokteylleri ile Rus tanklarının zayıf noktalarını hedef almışlardır (NTV, 2022).

Asimetrik savaş ortamında savaşın meşruiyeti de ön plana çıkmaktadır (Karasoy, 2021: 70). Rusya-Ukrayna Savaşı’na bakıldığında, Ukraynalılar kendi ülkelerini savunan ve bunun için seferber olan bir halk görüntüsü vermekte iken; Rusya kendisi ile askeri açıdan mukayese dahi yapılamayacak bir devleti, üstelik yok sayarak, işgal etmiştir. Dünya kamuoyunda ve kısmen kendi ülkesinde de Rusya’nın müdahalesinin meşruiyeti tartışılırken; Ukraynalıların direnişinin meşruiyeti ise tanınmıştır.¹ Bu durumu göz önüne alan ve Vietnam’daki Fransa ve ABD’nin savaşını anlatan eseriyle Pulitzer Ödülü’nü kazanan F. Logevall, “Rusya’nın Ukrayna halkı ile siyasi ve ahlaki savaşı çoktan kaybettiğini” belirtmiştir (Smith, 2022a).

İki ülke arasındaki asimetrik savaşın askeri boyutunun yanı sıra enerji ve ekonomi boyutları üzerinde de kısaca durmakta yarar vardır. Rusya, Ukrayna’ya yönelik savaşını 24 Şubat’ta yani henüz kış aylarının içerisinde başlatmıştır. Bunun nedeni, Rusya’nın Ukrayna’yı destekleyen ve Ukrayna’nın da katılmak istediği AB’nin üye ülkeleri karşısındaki sahip olduğu enerji kaynakları ile açıklanabilir. Doğalgaz

¹ Benzer bir durum ABD-Vietnam savaşında (ki bu savaş da asimetrik bir savaştır) da yaşanmış ve ABD, hem kendi kamuoyundan hem de dışarıdan yoğun muhalefetle karşılaşmıştır (Karasoy, 2021: 69).

açısından bakıldığında Almanya, kullandığı doğal gazın %49'unu, Fransa %24'ünü, Finlandiya %94'ünü ve İtalya %56'sını Rusya'dan ithal etmektedir (Buchholz, 2022). AB'nin 2021 yılında Rusya'dan ithal ettiği gaz miktarı, toplam ithalatının %45'idir (Clifford, 2022). Bu perspektiften bakıldığı zaman Rusya, AB karşısında sahip olduğu doğalgaz rezervleri konusunda asimetrik üstünlüğünü kullandığı, enerji kaynağı olarak AB'nin kendisine olan bağımlılığını değerlendirmek istediği ve bu yüzden hem sanayinin hem de konutların doğalgaza en fazla bağımlı olduğu kış aylarında bir savaş başlattığı söylenebilir. Dolayısıyla Rusya da rakibi Ukrayna'nın destekçisi olarak gördüğü¹ AB'nin zayıf noktalarından yararlanmak istemekle, aslında kendisi de bir asimetrik savaş yöntemi kullanmıştır.

Rusya her ne kadar doğal enerji kaynakları konusunda, Ukrayna'nın destekçisi olan AB karşısında bir üstünlüğe sahip olsa da bu üstünlükten tam olarak yararlanabilmesi güçtür. Bunun nedeni olarak AB'nin ve genel olarak Batı'nın Rusya karşısında sahip olduğu ekonomik üstünlük gösterilebilir (Grauwe, 2022). Yani Ukrayna'yı destekleyen Batı bloğu, Rusya karşısında ekonomik anlamda bir güç asimetrisine sahiptir ve savaşın başlamasının hemen ardından, bu asimetrik üstünlüğünü kullanmak ve Rusya ekonomisini sakat bırakmak (Cohen, 2022) amacıyla ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.

Dolayısıyla Rusya Ukrayna Savaşı, iki ülkenin askeri gücü ve Ukraynalıların rakibinin zayıf noktalarını hedef alması; Rusya'nın Ukrayna'yı destekleyen AB karşısında, sahip olduğu doğal kaynakları merkeze alarak bir politika yürütmesi; Ukrayna'yı destekleyen Batı bloğunun ise Rusya karşısında sahip olduğu asimetrik ekonomik güç, iki ülke arasındaki savaşın aynı zamanda bir asimetrik savaş olduğunu göstermektedir. "Ukrayna'yı destekleyen Batı bloğu" ifadesinin üzerinde durmak önemlidir. Çünkü gerek AB ülkeleri gerekse ABD, Ukrayna topraklarında fiili bir savaşa girmemesine rağmen bu ülkeye silah, gıda, para ve istihbarat yardımları yaptıkları bilinmektedir (Debusmann, 2022). Batılı ülkelerin asker göndermeyip silah, gıda ve nakdi yardımlar yapması "vekâlet savaşı" kapsamında incelenecek hususlardır.

4. VEKÂLET SAVAŞI EKSENİNDE İNCELEME

Fiili olarak çatışma içerisinde yer almayan bir (veya birden fazla) devletin, çatışmanın içerisinde bulunan bir aktörü, bu aktörün kazanması durumunda elde edilecek çıkarlardan yararlanabilmek için desteklemesi suretiyle yapılan savaşa "vekâlet savaşı" denmektedir. Vekâlet savaşının iki aktörü vardır: Asil ve vekil aktör. Vekâlet savaşının asil aktörü genelde büyük bir (veya birden fazla) devlettir ve fiilen çatışma içerisinde bulunan tarafa silah, askeri malzeme, gıda veya istihbarat yardımları yapmaktadır. Vekil aktör ise asilden aldığı yardımlar ile fiilen savaşan taraftır. Vekil aktör bir devlet olabileceği gibi, bir terör örgütü veya bir gerilla gücü de olabilir (Karasoy, 2021: 83).

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından 2015 yılında dönemin ABD yönetimi, CIA personelinden oluşan bir grubu Ukrayna'ya göndermiş ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı olası bir saldırısı için askeri ve istihbarat konularında eğitim vermeye başlamışlardır (London, 2022). Savaşın başlamasının hemen ardından ise ABD ve AB üyesi birçok ülke başta anti tank silahları olmak üzere uzun namlulu silah, mermi, Stinger füzesi, iletişim teknolojileri ve taşınabilir hava savunma sistemlerinden oluşan askeri ve istihbarat malzemelerini Ukrayna'ya göndermişlerdir (Debusmann, 2022; Cohen, 2022). Yapılan bu yardımlar ile Batılı ülkelerin Rusya karşısında Ukrayna'ya modern ve çeşitli savunma araçları gönderdikleri ve Ukrayna'yı iyi silahlandırdıkları anlaşılmaktadır. Bu noktada akıllara, ABD'nin Afganistan'da yürüttüğü vekâlet savaşının² önemli isimlerinden olan Michael Vickers'in "iyi silahlanmış ve kararlı bir halk, acımasız bir süper gücü dahi mağlup edebilir" (Cohen, 2022) sözleri gelmektedir. Nisan 2022 itibarıyla Ukrayna'nın Rusya'ya yönelik kazandığı başarılar dikkate alınırsa, Vickers'in tecrübesini konuşturduğu anlaşılacaktır.

¹ Vekâlet savaşı kısmında da ele alınacağı gibi bu destek silah ve nakdi yardım şeklinde hayata geçmiştir.

² Bu savaş hakkında detaylı bilgi için bkz. Karasoy, 2021: 169-171.

Sadece ülkeler bazında değil ittifaklar bazında da Batı, Ukrayna'ya yardım etmektedir. Örneği NATO, Ukrayna ordusuna askeri eğitim ve mühimmat vermekte, ayrıca siber güvenlik alanında da Ukrayna'yı desteklemektedir (BBC Türkçe, 2022b). Bu nedenle Ukrayna Savaşı'nın aynı zamanda bir vekâlet savaşı olduğu görülmektedir. Bu savaşın asil aktörleri, fiili anlamda savaşmasalar da Ukrayna'yı destekleyen Batılı ülkeler ve NATO iken; vekil aktörü ise Ukrayna'dır. Savaşta vekil aktörün başarılı olması halinde asil aktörlerin kazançları arasında Rusya karşısında önemli bir prestij kazanabilmek ve Ukrayna'dan Batı'ya giden mültecilerin yeniden ülkelerine dönebilmelerini sağlayabilmek sayılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşı, hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları ekseninde incelemeyi amaçlayan bu çalışma sonucunda ulaşılan bulgular ve bu bulgular ekseninde bazı öneriler genel hatları ile şu şekilde ifade edilebilir:

- Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesinden sonra da zaman zaman devam eden Ukrayna'nın doğusundaki çatışmalar, 2022 yılının 24 Şubat gününe gelindiğinde Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi ile konvansiyonel bir savaşa evrilmiştir. Rusya'nın bu şekilde topyekûn bir işgal hareketi başlatmasında Batılı ülkelerin zayıfladığını ve yeterli tepkiyi veremeyeceğini düşünmesi önemli bir yanlış olmuştur. Çünkü ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa gibi önde gelen Batılı ülkeler Ukrayna'ya askeri malzeme, istihbarat ve nakdi destek vermişler (ki bunlar vekâlet savaşı kapsamındaki olaylardır) ve bu işgal sonrasında “beyin ölümü gerçekleşti” denilen NATO yeniden canlanmıştır (McEnchore ve Kroa, 2022; Beckley ve Brands, 2022). Yani NATO'yu ve Batı'yı frenlemeye çalışan Rusya, aslında bu unsurlara yeniden ivme kazandırmıştır.
- Rusya-Ukrayna savaşı, büyük güçlerin birbirlerine karşı savaşmayacağı şeklindeki algıyı da önemli ölçüde değiştirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren, küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik anlamda devletler birbirleriyle daha da yakınlaşmış ve bu durum yumuşak güç kullanımını öne çıkarmıştı. Ancak Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte özellikle Avrupa ülkeleri sert gücün dünya siyasetinde hâlâ önemli bir rol oynadığını fark etmişlerdir (Smith, 2022b). Almanya ve Japonya gibi ülkelerin yeniden silahlanması (Beckley ve Brands, 2022) bu kapsamda değerlendirilebilir.
- Rusya-Ukrayna savaşı, hem Ukrayna'yı istilaya gelen 150 bin kadar konvansiyonel Rus askeri kuvvetinin varlığı hem de kullanılan dezenformasyon kampanyaları, siber saldırılar, ekonomik araçlar ve propaganda gibi unsurların olması nedeniyle bir hibrit savaştır. Hibrit savaşın dünyadaki önde gelen aktörlerinden bir tanesi olan Rusya, 2022 yılındaki savaşta, 2014 yılındaki başarıyı gösteremediği görülmüştür. Bundaki en önemli faktörlerden bir tanesi Ukrayna halkında olan moral üstünlük, yüksek güven duygusu ve vekâlet savaşı kısmında incelenen, Batılı ülkelerin de desteğiyle istihbarat alanındaki üstünlüğü olmuştur. Hibrit savaşın özünde halk ve kamu otoriteleri arasında belirsizlik ve güven duygusunu zedeleme gibi faktörlerin olduğu düşünüldüğünde, bu savaşa karşı gösterilebilecek en etkili reaksiyon da kamu otoriteleri ve halk arasındaki güven duygusunu güçlendirmek ve halkta kafa karışıklığına sebep olabilecek unsurlara karşı mücadele etmektir.

Daha önceden Rusya'nın Estonya üzerinde de denediği hibrit savaş yöntemleri, Estonya halkının yöneticilerine ve güvenlik personeline olan yüksek güveni ve Estonya'nın ekonomik özgürlük anlamında dünyada üst sıralarda yer alması nedeniyle başarısız olmuştur (Karasoy, 2021: 49). Bu kapsamda vatandaşların devlet organlarına güvenmesi, hem hibrit tehditlere karşı en önemli kalkan görevi görecek hem de demokratik devletleri ve yönetimleri zayıflatmaya yönelik girişimleri akamete uğratacaktır (Bilal, 2021). Unutulmamalıdır ki, geçmişte olduğu gibi günümüzde de savaş alanına hâkim olan unsur, bir saldırıyı önlemekten ziyade saldırı karşısında dayanıklı olmaktır (Schneider, 2022a).

Hibrit savaşın en önemli silahlarından olan halkta belirsizlik ve güven duygusunu zedelemeye yönelik faaliyetler ve bunlara karşı faaliyetlerin günümüzde en çok siber alanın kullanımı ile yapıldığı Rusya-Ukrayna savaşı ile bir kez daha görölmüştür. Vekâlet savaşı kapsamında bahsedildiği gibi, NATO ve ABD'nin Ukrayna'ya verdiği destek sayesinde Rusya, Ukrayna karşısında geniş çaplı bir siber saldırı düzenleyememiştir. Buna karşın Ukraynalıların örgütlenmesinde, doğru haberlere ulaşabilmesinde, savaşa yönelik koordineli bir şekilde hareket edebilmesinde internetin hayati bir rol oynadığı görölmüştür (Turak, 2022). Buradan hareketle günümüzde internet altyapısı ve güvenliğinin, hibrit savaşın önemli araçlarından bir tanesi olan dezenformasyon ve manipölasyona karşı mücadelede etkili birer silah olabileceği anlaşılmaktadır.

Rusya ve Ukrayna arasındaki savaş, tarafların askeri (ve belli ölçüde siyasi, ekonomik) güçleri karşılaştırıldığında aynı zamanda bir asimetrik savaştır. Bu kapsamda Ukrayna, Rus ordusunun zayıflıklarından ve boşluklarından yararlanma yoluna gitmiştir. Ayrıca, halka silah kullanımının ve molotof kokteyli hazırlanmasının öğretilmesi, savaşın gerilla savaşına (asimetrik savaşın bir türü) doğru evrilebileceğini ve uzayabileceğini de göstermektedir. Ukrayna her ne kadar rakibi karşısında daha zayıf olsa da vekâlet savaşı kapsamında ele alınan ABD ve Avrupalı ölkelerin silah, anti tank füzeleri, nakdi destek, istihbarat ve gıda yardımları sayesinde, Nisan 2022 itibarıyla, birkaç günde biteceği tahmin edilen savaşı hâlen sürdürmekte ve başarılar da kazanmaktadır. Asimetrik savaş, doğası gereği uzun soluklu bir çatışma türüdür ve asimetrik savaşta ordunun yetenekleri kadar, sahip olduğu kaynak (asker, silah, para, hammadde, lojistik gibi) miktarı da önem taşımaktadır. Bu kapsamda asil aktörlerin de desteğiyle Ukrayna'ya önemli kaynak girdisi sağlanmaktadır. Rusya'nın ise Batı'nın uyguladığı ekonomik yaptırımlarla ordusu için kaynak bulma kapasitesi daha da küçölmüştür. Üstelik savaşın uzaması, ordusu için yıllık yaklaşık 62 milyar dolar harcayan Rusya'nın halkını daha da fakirleştirecektir (Grauwe, 2022). Bu nedenle, Rusya bir yolunu bulup savaşı sürdürse ve sonunda zafer de kazansa da, bu zaferin Rusya için bir Pirus Zaferi¹ olacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alperovitch, D. (2022, Ocak 28). *How Russia Has Turned Ukraine Into a Cyber-Battlefield*. Mart 20, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2022-01-28/how-russia-has-turned-ukraine-cyber-battlefield> adresinden alındı
- Bayrı, H. (2022, Mart 18). *Olivier Roy: "Ukrayna, 'medeniyetler çatışması' nı geçersizleştiriyor"*. Mart 25, 2022 tarihinde <https://medyascope.tv/2022/03/18/olivier-roy-ukrayna-medeniyetler-catismasini-gecersizlestiriyor/> adresinden alındı
- BBC. (2022, Mart 18). *Putin Hails Crimea Annexation and War with Lessons on Heroism*. Nisan 4 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-europe-60793319> adresinden alındı
- BBC Türkçe. (2019, Kasım 8). *Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölüümü gerçekteşti*. Mart 15, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428> adresinden alındı
- BBC Türkçe. (2022a, Nisan 8). *Ukrayna Savaşı: Kremlin Sözcüsü Peskov, savaşta 'ciddi' askeri kayıplar verdiklerini söyledi*. Nisan 15, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61035948> adresinden alındı

¹ Savaşta verilen ağır kayıplardan sonra kazanılan zaferin anlamsız olması

- BBC Türkçe. (2022b, Nisan 8). *Johnson: İngiltere, Ukrayna'ya 100 milyon sterlin değerinde ilave askeri mühimmat gönderecek*. Nisan 15, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-dunya-60472680> adresinden alındı
- BBC Türkçe. (2022c, Şubat 24). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: Ukrayna'nın askeri gücü Rusya ordusuna karşı koymak için yeterli mi?* Mart 15, 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60508021> adresinden alındı
- Beckley, M., & Brans, H. (2022, Mart 14). *The Return of Pax Americana? Putin's War Is Fortifying the Democratic Alliance*. Mart 26, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2022-03-14/return-pax-americana> adresinden alındı
- Bilal, A. (2021, Kasım 30). *Hibrid Savaş – Yeni Tehditler, Karmaşıklık ve Bunlara Çaresi olan 'Güven Duygusu'*. Mart 25, 2022 tarihinde Nato Review: <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2021/11/30/hibrid-savas-yeni-tehditler-karmasiklik-ve-bunlara-caresi-olan-gueven-duygusu/index.html> adresinden alındı
- Buchholz, K. (2022, Şubat 24). *Which European Countries Depend on Russian Gas?* Mart 15, 2022 tarihinde Statista: <https://www.statista.com/chart/26768/dependence-on-russian-gas-by-european-country/> adresinden alındı
- Business Standard. (2022, Şubat 23). *Ukraine's economy is another victim of Russia's "hybrid war"*. Nisan 10, 2022 tarihinde https://www.business-standard.com/article/international/ukraine-s-economy-is-another-victim-of-russia-s-hybrid-war-122022300680_1.html adresinden alındı
- Clifford, C. (2022, Şubat 24). *How Europe can reduce its dependence on Russian natural gas*. Mart 15, 2022 tarihinde CNBC: <https://www.cnn.com/2022/03/07/how-europe-can-reduce-dependence-on-russian-gas-according-to-iea.html> adresinden alındı
- Cohen, E. (2022, Mart 7). *The Strategy That Can Defeat Putin*. Mart 26, 2022 tarihinde The Atlantic: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/03/strategy-west-needs-beat-russia/626962/> adresinden alındı
- Debusmann, B. (2022, Mart 19). *ABD Ukrayna'ya hangi silahları gönderecek, askeri uzmanlar ne diyor?* Mart 26, 2022 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60792911> adresinden alındı
- Dempsey, J. (2022, Şubat 25). *The End of the German Delusion*. Mart 20, 2022 tarihinde Carnegie Europe: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86525> adresinden alındı
- Frankel, J. (2021). *War*. Mart 21, 2022 tarihinde Britannica: <https://www.britannica.com/topic/war> adresinden alındı
- Gardner, F. (2022, Mart 26). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: Ukrayna neleri başardı, hangi konularda doğru davrandı?* Nisan 15, 2022 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60872707> adresinden alındı
- Grauwe, P. D. (2022, Mart 2). *Russia cannot win the war*. Mart 15, 2022 tarihinde LSE: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/03/02/russia-cannot-win-the-war/> adresinden alındı
- Haring, M. (2022, Şubat 25). *Putin's Blunder Ukraine Will Make Russia Regret This War*. Mart 25, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-25/putins-blunder> adresinden alındı
- Hofmann, F. (2022, Şubat 18). *Russia's hybrid war against Ukraine*. Mart 25, 2022 tarihinde DW: <https://www.dw.com/en/russias-hybrid-war-against-ukraine/a-60829873> adresinden alındı

- Hürriyet. (2022, Nisan 8). *Rusya'dan flaş karar: Askerlere sosyal medyayı yasakladılar!* Nisan 18, 2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rusyadan-flas-karar-askerlere-sosyal-medyayi-yasakladilar-42039198> adresinden alındı
- Kalb, M. (2015). *Imperial Gamble Putin, Ukraine, and the New Cold War*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Karasoy, H. A. (2021). *Kamu Güvenliğinde Yeni Paradigmalar: Hibrit Savaş, Aimetrik Savaş, Vekâlet Savaşı, İstihbarat ve Terörle Mücadele*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Korenyuk, M., ve Goodman, J. (2022, Mart 4). *Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: 'Yaşadığım kent bombalanıyor ama Moskova'da yaşayan annem bana inanmıyor'*. Mart 25, 2022 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60612797> adresinden alındı
- Kralova, S., ve Vetsko, S. (2022b, Mart 2). *Ukraine: Watching the war on Russian TV - a whole different story*. Mart 15, 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60571737> adresinden alındı
- Little, A. (2022, Mart 21). *Putin'in Ukrayna'yı işgal etme kararıyla Soğuk Savaş sonrası dönemin bitmesi ne anlama geliyor?* Nisan 2, 2022 tarihinde BBC Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60787110?at_campaign=64&at_custom1=%5Bpost%20type%5D&at_custom2=twitter&at_custom3=BBC%20Turkce&at_custom4=8EFD617E-A929-11EC-97EB-2FD6BD475E&at_medium=custom7 adresinden alındı
- London, D. (2022, Şubat 5). *The Coming Ukrainian Insurgency Russia's Invasion Could Unleash Forces the Kremlin Can't Control*. Mart 15, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-25/coming-ukrainian-insurgency> adresinden alındı
- McEnchore, T., ve Kroa, M. (2022, Mart 3). *"Russians Became First Victim of their Own Hybrid War"*, says expert who predicted Ukraine invasion. Mart 25, 2022 tarihinde Czech Radio: <https://english.radio.cz/russians-became-first-victim-their-own-hybrid-war-says-expert-who-predicted-8743818> adresinden alındı
- Noll, A. (2022, Şubat 2). *How the Ukraine-Russia crisis reached a tipping point*. Mart 20, 2022 tarihinde DW: <https://www.dw.com/en/how-the-ukraine-russia-crisis-reached-a-tipping-point/a-60802626> adresinden alındı
- NTV. (2022, Mart 2). *Ukrayna Savunma Bakanlığı'ndan molotof kokteyli rehberi: Tankların zayıf noktalarını gösterdiler*. Mart 25, 2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/dunya/ukrayna-savunma-bakanligindan-molotof-kokteyli-rehberi-tanklarin-zayif-noktalarini-gosterdiler,QSQETQ7sfU-vwzIirvCXdw> adresinden alındı
- O'Neill, A. (2021, Kasım 23). *Ukraine: Gross domestic product (GDP) from 1996 to 2026*. Mart 25, 2022 tarihinde Statista: <https://www.statista.com/statistics/296140/ukraine-gross-domestic-product/> adresinden alındı
- Reals, T., ve Sundby, A. (2022, Mart 23). *Russia's war in Ukraine: How it came to this*. Nisan 4, 2022 tarihinde CBS News: <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-news-russia-war-how-we-got-here/> adresinden alındı
- Rohrlich, J. (2022, Mart 30). *U.K. Spy Chief Says Russian Military Is a Bloody Mess, Shot Down Own Plane*. Nisan 10, 2022 tarihinde Daily Beast: <https://www.thedailybeast.com/gchq-chief-sir-jeremy-fleming-says-russian-military-is-bloody-mess-shot-down-own-plane> adresinden alındı

- Sarotte, E. (2022, Mart 1). *I'm a Cold War Historian. We're in a Frightening New Era*. Mart 19, 2022 tarihinde The New York Times: <https://www.nytimes.com/2022/03/01/opinion/russia-ukraine-cold-war.html> adresinden alındı
- Schneider, J. (2022a, Ocak/Şubat). *A World Without Trust The Insidious Cyberthreat*. Mart 15, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2021-12-14/world-without-trust> adresinden alındı
- Schneider, J. (2022b, Mart 7). *The Biggest Cyber Risk in Ukraine? How Russian Hacking Could Threaten Nuclear Stability*. Mart 25, 2022 tarihinde Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-03-07/biggest-cyber-risk-ukraine> adresinden alındı
- Smith, F. J. (2022a, Mart 8). *Are we entering another Cold War? Probably not—but it could be even worse*. Mart 26, 2022 tarihinde Harvard Kennedy School: <https://www.hks.harvard.edu/faculty-research/policy-topics/international-relations-security/are-we-entering-another-cold-war> adresinden alındı
- Smith, J. F. (2022b, Mart 4). *Ukraine war prompts surprising unity in Europe on need for bolstered defense*. Mart 25, 2022 tarihinde Harvard Kennedy School: <https://www.hks.harvard.edu/faculty-research/policy-topics/international-relations-security/ukraine-war-prompts-surprising> adresinden alındı
- The Economist. (2022, Şubat 22). *What is hybrid war, and is Russia waging it in Ukraine?* Mart 10, 2022 tarihinde <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/02/22/what-is-hybrid-war-and-is-russia-waging-it-in-ukraine> adresinden alındı
- Thorton, B. (2013). *Why Should We Study War?* Mart 26, 2022 tarihinde Hoover Institution: <https://www.hoover.org/research/why-should-we-study-war> adresinden alındı
- Turak, N. (2022). *Molotov cocktails and spy-catching: War transforms ordinary Ukrainians into civilian defenders*. Nisan 15, 2022 tarihinde CNBC: <https://www.cnbc.com/2022/03/02/russia-ukraine-war-citizens-adapt-by-making-molotov-cocktails-spy-catching.html> adresinden alındı
- Vimont, P. (2022, Şubat 25). *The View From France: Back to the Cold War*. Mart 5, 2022 tarihinde Carnegie Europe: <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/86525> adresinden alındı
- Wakefield, J. (2022, Mart 18). *Rusya-Ukrayna savaşında Zelenskiy ve Putin'in 'deepfake videoları' kullanılıyor*. Mart 25, 2022 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60793392> adresinden alındı
- Zarembo, K., ve Solodkyy, S. (2022, Ocak 29). *The Evolution of Russian Hybrid Warfare: The Case of Ukraine*. Mart 15, 2022 tarihinde CEPA: <https://cepa.org/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/> adresinden alındı

Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Kurumsal Yapı

Institutional Structure in Combating Child Labor in Turkey

Öznur KARAGÖZOĞLU¹
Pelin BABAOĞLU²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 57-75
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1121373
Received: 25.05.2022
Accepted: 16.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Öz

Çocuk emeğinden ekonomik fayda sağlamanın çok eski zamanlara dayandığını söylemek mümkündür. Ancak çocuk emeğinin ucuz işgücü olarak sistematik biçimde istismarı Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün pek çok farklı ve iç içe geçmiş nedene bağlı bir olgu olarak çocuk işçiliği, dünya çapında 200 milyondan fazla çocuğu etkilediği düşünülen uluslararası bir sorundur.

Çocuk işçiliği bir taraftan çocukları ruhsal, bedensel ve zihinsel yönden olumsuz etkileyen bireysel bir sorunken diğer taraftan çocukların gelecek için taşıdığı potansiyel açısından toplumsal bir sorundur. Bu sebeple, sağlıklı bir toplumun inşası için çocuk işçiliğiyle mücadele konusu büyük bir önem teşkil etmektedir. Konunun öneminden hareketle bu çalışmanın amacı, Türkiye’de çocuk işçiliğinin geldiği seviyeden yola çıkarak, çocuk işçiliğine sebep olan faktörleri belirleyip çözüme yönelik öneriler oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İşçiliği, Politika, İstihdam, Yoksulluk.

Abstract

It is possible to say that providing economic benefits from child labor dates to ancient times. However, the systematic exploitation of child labor as cheap labor emerges because of the Industrial Revolution. As a phenomenon due to many different and intertwined causes, child labor is an international problem that is thought to affect more than 200 million children worldwide.

While child labor is an individual problem that negatively affects children spiritually, physically and mentally, on the other hand, it is a social problem in terms of the potential of children for the future. For this reason, the issue of combating child labor is of great importance for the construction of a healthy society. Based on the importance of the subject, this study aims to determine the factors that cause child labor and to create suggestions for solutions based on the level of child labor in Turkey.

Key Words: Child, Child Labor, Policy, Employment, Poverty.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, e-mail: oznurr.karagozoglu@gmail.com ORCID: 0000-0001-8524-8547

² Öğretim Görevlisi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, e-mail: pelinbabaoglu@isparta.edu.tr ORCID: 0000-0002-2935-0579

GİRİŞ

Çocuk kavramı insanlık tarihi boyunca farklı tanımlamalarla karşılık bulmuş, çocuklara yönelik beklenti, işlev ve anlamlar kültüre, zamana ve ekonomik şartlara göre değişkenlik göstermiştir. Buna bağlı olarak çocuk emeği aileye, ekonomik üretime veya yaşadığı topluma katkısı bakımından değerlendirilmiştir. Günümüzün modern toplumları içinse çocuk işçiliği evrensel bir sorun olarak ele alınmaktadır. Yetişkinliğe geçişteki bir hazırlık dönemi olarak çocukluk gerek kendi potansiyelinin gerçekleştirilebilmesi gerekse de gelecekte içinde bulunduğu topluma katkı sunabilmesi açısından hassas bir dönem olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden toplumun gelişimi ancak çocukların gelişimiyle mümkün kılınabilir. Eğitimini tamamlamamış, erken yaşta istihdam edilmiş çocuklar, içerisinde buldukları toplumu olumsuz etkileyerek sosyo-ekonomik istikrarsızlığın ana aktörü haline gelmektedir. Diğer taraftan yapılan araştırmalar çocukların erken yaşta çalışma hayatında bulunmalarının onları ruhsal, fiziksel ve cinsel yönden istismara uğrama oranlarının daha yüksek olduğunu, bedensel sağlıkları açısından ise büyük tehdit altında olduklarını ortaya koymaktadır (International Labour Organization [ILO], 2020: 19; Kamal, vd., 2021:2).

Dünya çapında hızla artan çocuk işçiliği 1991 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından acil önlem alınması gereken sorunlar içinde tanımlanmış ve bu kapsamda hem belirlenen ülkelerdeki çocuk işçiliğine ilişkin sağlıklı verilerin elde edilebilmesi hem de acil bir eylem planı hazırlanarak çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir dizi projeyi hayata geçirmiştir. ILO tarafından 2020 yılında yayımlanan Dünya Çocuk İşçiliği Raporu, uluslararası ölçekteki çocuk işliğini gözler önüne sermektedir. Raporda, dünya çapında 160 milyon çocuk işçinin bulunduğu ve bu rakamın 2022 sonuna kadar 200 milyonun üstüne çıkacağı tahmin edildiği belirtilmektedir. 17 yaşın altındaki her bireyin çocuk olarak kabul edildiği bu raporda, dünyadaki her 10 çocuktan birinin çocuk işçi olarak çalıştırıldığı, 79 milyon çocuğun ise tehlikeli, ahlaki açıdan uygunsuz ve sağlıksız işlerde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Aynı raporda 2016'dan beri çocuk işçiliğinin artmasına ilişkin yapılan çalışmalarda bir gerileme olduğu ve toplam işgücü rakamlarının çok değişmemesine rağmen bu rakamlar içinde çocuk işçilere ait sayısının giderek arttığı vurgulanmaktadır. Covid-19 pandemisine bağlı olarak artan yoksulluğun da etkisiyle bu sayısının artmasından endişe edildiği belirtilmektedir. Raporda, çocuk işçilere ilişkin genel bir görünümde ortaya konmaktadır. Buna göre erkek çocukların kız çocuklardan daha fazla çocuk işçi olarak çalıştırıldığı görülmekle beraber, Çalışan çocukların %70'inin tarım sektöründe aile işçisi olarak çalıştığı belirtilmektedir. Çocuk işçiliğinin en önemli sebeplerinden biri olan yoksulluğun pandemiye bağlı olarak dünya genelinde artış göstermesiyle 8 milyon çocuğun daha çocuk işçi olarak çalışmasına neden olduğuna dikkat çekilmektedir. Çocuk işçiliği olgusu küresel bir sorun olmakla beraber raporda da yer verildiği şekilde Asya, Afrika, Latin Amerika gibi yoksulluğun yoğun şekilde yaşanmakta olduğu ülkelerde çok daha ciddi boyutlara ulaşmış durumdadır (ILO, 2020: 8-13). Bu ülkelerde çalışan çocukların sayısı, küresel çocuk işçi sayısının yarısından fazlasına tekabül etmektedir (U.S. The Department of Labor's, 2020: 5).

Uluslararası birçok örgütün çocuk işçiliğini önlemeye yönelik önemli çalışmalar bulunmakla beraber birçok ülkenin de bu sorunun çözümüne ilişkin yasal alt yapıların oluşturulmasına yönelik yoğun bir çaba içerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda çocukların erken yaşta çalıştırılmasının önlenmesine ilişkin en etkili çözümün ise onların eğitim olanaklarına erişimlerinin sağlanması olduğu ifade edilmektedir (Osment, 2014: 6).

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye için de önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkan çocuk işçiliği konusunda yapılacak çalışmalar daha sağlıklı politikaların hayata geçirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, bir kamu politikası olarak çocuk işçiliğini Türkiye özelinde inceleyerek bu konu kapsamında çözüm önerileri sunmaya çalışmaktır. Çalışmada çocuk işçiliği konusu ele alınırken genelden özele doğru bir gidişat benimsenmiş olup, ilk kısımda çocuk işçiliği kavramı ele alınırken sonraki kısımlarda çocuk işçiliğinin tarihsel gelişimi ve çocuk işçiliğinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Takip eden kısımlarda çocuk işçiliği konusunda uluslararası örgütlere ilişkin gelişmelere yer

verildikten sonra daha yerel bir perspektiften Türkiye’deki çocuk işliğinin genel görünümüne ilişkin bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye’deki kurumların çocuk işçiliği ile mücadelede görev tanımları açıklanmıştır. Son kısımda ise bir kamu politikası olarak çocuk işçiliği üzerine kısa bir değerlendirme yapılmış ve bu konudaki çözüm önerileri sıralanmıştır.

1. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

1. 1. Çocuk İşçiliği Kavramı ve Çocuk İşçiliğinin Tarihsel Gelişimi

Çocuk işçiliği konusundaki en önemli açmazlardan biri, kavramın net bir sınırının çizilebilmesinin çok zor oluşudur. Bhat (2010), çocuk işçiliği kavramının tanımlanması hususunda üç temel zorluktan bahseder. Bunlar “çocuk”, “emek” ve “iş” kavramlarının tanımlanmasının zorluğundan ileri gelmektedir. Örneğin bir insanın hangi yaş aralığında çocuk olarak kabul edileceği gibi basit bir sorunun bile kültürlere göre farklılık gösterebileceğini öne sürer (Bhat, 2010: 323). Çocuk olgusunun farklı kıstaslar üzerinden tanımlanması, devletlerin hukuksal aranjmanlarını da buna bağlı olarak oluşturmasına neden olmaktadır. Bir çocuğun çocuk ya da yetişkin olarak sınıflandırılması gereken yaş konusunda değişik görüşler bulunmaktadır (ILO, 2004: 21). Türkiye’nin de taraf olduğu ve BM Genel Kurulu tarafından onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin birinci maddesinde yer alan tanımlamaya göre erken yaşta reşit sayılma hali dışında 18 yaşına kadar tüm bireylerin çocuk olarak kabul edildiği görülmektedir (United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2004: 5). Tanımların nicelikler sınırlamaları farklılık gösterse de genel olarak çocukluk dönemi, insanoğlunu yetişkinlik dönemine hazırlayan, korunma, barınma, eğitim gibi ihtiyaçlarının önemli ölçüde hissedildiği ve yetişkinlik döneminin kalitesini tespit eden mühim bir dönemi ifade etmektedir (Çöpoğlu, 2018: 361).

Çocuğu tanımlamanın kıstaslarını belirlemenin yanı sıra diğer bir sorun da çocuğun hangi şartlar altında çocuk işçi olarak kabul edileceğidir. ILO (2002) raporunda yer alan tanımlamada bir çocuğun çocuk işçi olarak sayılabilmesi için çocuğun yaptığı işin ekonomik bir değer üretiyor olması, yaptığı iş neticesinde eğitim süreçlerinden alıkonması, işi yaparken fiziksel, duygusal veya ruhsal olarak olumsuz yönde etkileniyor olması, bir kıstas olarak belirlenmektedir (ILO, 2004: 16). Dolayısıyla bir işin çocuk açısından istismar edici, sömürücü veya ruhsal ya da bedensel sağlığını tehdit edip etmemesi açısından değerlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle örneğin çocuğun ev içi sorumlukları paylaşması, kendi isteğine bağlı olarak okul dışında kalan zamanında bir meslek öğrenmeye ilişkin çabası, çocuk işçiliği kapsamında değerlendirilmemektedir. Bu açıdan çalışan bir çocuğun “çocuk işçi” olarak adlandırılabilmesi için işin temelde “ekonomik bir değer üretimine” dayanması gerekmektedir.

Çocuk işçiliğinin toplumların tarihsel ve sosyal yapılarından kaynaklanan yaklaşımlardan etkilenmemesi ve evrensel bir tanımlamasının yapılabilmesi için uluslararası belgelerde yapılan tanımlamalar yol gösterici olmaktadır. Bunlardan biri olan ILO çocuk işçiliğini; çocukların erken yaşta yetişkinleşmesine neden olan, itibarlarını azaltan, gelişimlerini engelleyici yerlerde çalışması şeklinde açıklamaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2017: 13). ILO tanımlamasında dikkat çekilen nokta çocukların yerine getirdiği tüm faaliyetlerin çocuk işçiliği kapsamında olmamasıdır. Çocuk işçiliği kapsamına alınabilmesi için işin; zihni, fiziki, sosyal veya ahlaksal açıdan tehlike arz etmesi ve zararlı olması; okula devam etmeyi engelleyici ya da okuldan erken ayrılmalarına neden olması gibi ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Bu açıdan Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) de çocukların ilerlemesine faydası bulunan, onlara maharet kazandıran faaliyetlerin çocuk işçiliği kapsamının dışında tutulduğunu belirtmektedir (Yılmaz, 2018: 1).

Kültürel anlamda bakıldığında ise toplumların farklı gelişmişlik seviyeleri içinde çocuğa ilişkin anlayış, tanımlama ve beklentilerinin değiştiğini söylemek mümkündür. Örneğin kırsal kesimlerde çocuk duygusal bir değer olmaktan öte bir işgücü olarak görülmektedir. Emeğe dayalı tarımsal aile işletmelerinin fazla olduğu Türkiye’nin kırsal kesimlerinde, doğan her çocuk ucuz işgücü olarak görülmektedir. Göç

sebebiyle kente taşınarak tarımsal üretim faaliyetleri çevresinde teşkilatlanan kırsal aile düzeni çözülmeye uğramakta, bilhassa çocuklar ucuz istihdam kaynağı şeklinde kentlerin gayri resmi emek piyasalarında yer edinmektedirler (Taş ve Karakaya, 1997: 1).

Çocuk emeğinin ekonomik ve toplumsal hayata katkısı geçmişten günümüze ait bir olgu değildir. İnsanlık tarihi boyunca çocukların avcılık, toplayıcılık yaparak ya da hayvanların bakımına yardımcı olarak, tarımsal faaliyetlerde çalışarak ekonomik ve toplumsal hayata katkı sağladıkları görülmektedir. Ancak çocuk emeğinin güvencesiz şartlarda, düşük ücretler, kötü çalışma koşulları altında yaygın olarak kullanımı Sanayi Devrimi'nin olumsuz sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Cunningham ve Viazzo, 1996: 14). Çocukların zihinsel, bedensel ve entelektüel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen, bu nedenle vasıfsız birer işçi haline getirerek yoksulluk sarmalına içine sürükleyen bireysel ve toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Bhat, 2011: 15). Sanayi devriminin ilk yıllarında hızla çözülmeye başlayan geleneksel tarımsal üretim ve kentlerdeki zanaata dayalı üretim biçimi kırdan kente doğru yoğun bir işgücü akınının başlamasına neden olmuştur. Bu durum kentlerdeki işgücü arzını attırarak işgücünün hızla ucuzlamasına neden olmuş, azalan ücretler ve artan yoksulluk karşısında çocuk işgücünün yoğun bir şekilde sanayi üretiminde değerlendirilmesine neden olmuştur. Süreç içinde yaşanan ekonomik kriz ve savaş dönemlerinde de çocuk işçiliğinin yaygınlaştığı görülmektedir (Aydın, 2018: 72, Coşan, 2019: 289).

Sanayi Devrimi ile belirginleşen yaşam ve çalışma şartlarının giderek kötüleşmesi tepkilere yol açmış ve 19. Yüzyıldan itibaren çalışma saatlerine, çalışma yaşına, ücret ve çalışma şartlarının düzenlenmesine ilişkin bir takım yasal düzenlemelerin hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Böylece ilk kez, İngiltere'de çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin yasal çalışmalar başlatılmıştır. Sorunun çözümüne ilişkin bu ilk adımla beraber 1802 yılında İngiltere'de "Çırakların Sağlığı ve Ahlakı" adlı yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yasayla beraber çocuk işçilerin günlük çalışma süreleri azami 12 saat olarak belirlenmiş ve gece işe gitmeleri yasaklanmıştır. Ancak denetim yetersizliğinden yasa uygulanamamıştır (Akyüz, 2000: 525). Bu yasanın kabulünden sonra çocuk işçilerin haklarına ilişkin birçok yasa teklifi hazırlanmasına karşın siyasi baskılar sonucu büyük kısmı ya yürürlüğe girememiş ya da uygulama aşamasında çeşitli engellerle karşılaşmıştır. Ancak takip eden yıllarda Robert Owen'in girişimleriyle İngiltere'de 1833 tarihli Lord Althorp Yasası olarak da bilinen "Fabrika Yasası" çıkarılarak 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. 9-16 yaş arası çocukların çalışma süresi de günde 12 saat ile sınırlandırılmıştır. Sadece dokuma sanayinde çalışan çocuklara yönelik olan bu yasanın kapsamı 1878 "Fabrika ve Atölyeler" yasasıyla genişletilmiştir (Akyüz, 2000: 525; Şihaliyev, 2020: 36-37). İngiliz Parlamentosunun çıkardığı ilk köklü yasalarından biri olan bu yasayla beraber asgari çalışma yaşı 10 olarak belirlenmiş ve cumartesi günü yarım gün tatil ilan edilmiştir (Oy, 2001: 8).

Benzer bir zaman aralığında göze çarpan diğer bir yasal gelişme ise İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda 1815 yılında çıkarılan kararnamedir. Bu kararnameye göre 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Fransa'da ilk kez 1841 yılında çıkarılan yasa uyarınca da çocuk işçiliğine ilişkin düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Bu yasaya göre asgari çalışma yaşı 8 olarak belirlenmiş, 8-12 yaş aralığının günlük azami çalışma süresi 8, 12-16 yaş aralığının ise 12 olarak düzenlenmiştir. İkinci kanunun ise 1874'te kadınları ve çocukları koruma maksadıyla çıkarıldığı görülmektedir (Yıldırım, 2008: 11).

Çocuk işçiliğinin küresel bağlamda ilk ele alınışı 1890 Berlin Konferansı ile beraber olmuş ve ardından 1913'te Bern Konferansı düzenlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Versay Barış Anlaşması 1919'da ILO'nun kurulmasına vesile olmuştur. Daha sonrasında 1959'da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1961'de ise Avrupa Sosyal Haklar Anlaşması ile çocuk işçiliği konusunda önemli adımlar atılmıştır (Akyüz, 2000: 527).

Çocuk işçiliğinin evrensel bir sorun olarak kabul edilmesi ve uluslararası girişimler sonucunda dikkatleri bu soruna odaklanmış ve çocuk işçiliğinin nedenleri, ulusal ve uluslararası sağlıklı verilerin elde edilmesi ve bu veriler ışığında kalıcı ve etkili çözüm önerilerinin üretilmesine ilişkin birçok çalışma

yapılmıştır. Sonraki bölümde de oldukça karmaşık etkileşimleri bulunan çocuk işçiliğinin nedenlerine değinilmektedir.

2. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN NEDENLERİ

ILO (2004) raporunda çocuk işçiliğine ilişkin bilgilerimizin henüz soruna ilişkin tüm bağlamların ortaya konması konusunda yeterli olmadığını belirtmekle beraber bu olgunun özelliklerine ilişkin genel bir çerçevenin çizilebileceği ifade edilmiştir. Buna göre çocuk işçiler yaygın olarak düşük ve güvencesiz işlerde çalışmakta, genellikle yasal yaptırımların dışında kalan kayıt dışı sektörler ya da aile işçisi olarak çalıştırılmaktadır. Diğer bir önemli nokta ise çocuk işçiliğinin farklı kültürel ve ekonomik bağlamlar içinde farklı çözüm yöntemleri gerektiriyor oluşudur. Bu durum aynı zamanda yoksullukla çocuk işçiliği arasındaki bağlantıların da karmaşıklaşmasına neden olmaktadır (ILO, 2004: 31-32). Çocuk işçiliği, birbiriyle iç içe geçmiş birçok farklı nedenle ilişkilidir. Uluslararası boyutta yoksulluk ve eğitim olanaklarına yeterli erişimin olmaması öne çıkan nedenler olmasına karşılık yerel düzlemde kültürel veya ülkelerin gelişmişlik farklılıklarına bağlı olarak nedenlerin farklılaşabildiği gözlemlenmektedir. Örneğin Boyden ve Myers (1995) geliştirmekte olan ülkelerde çocuk işçiliğinin izlenmesi ve kontrol altına alınmasıyla ilgili üç temel zorluktan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, geliştirmekte olan ülkelere yaşanan yoksulluğun bir sonucu olarak çocukların, ailelerin varlığı için önemli bir ekonomik kaynak olarak görülmesine neden olması ve buna bağlı olarak çocukların bilinçli şekilde çalışma hayatına itilmesidir. Kontrol edilemeyen yoksulluk, çocuk işçiliğinin yeniden üretimi için önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir zorluk ise işçi çocukların başta tarım, ücretsiz aile işçisi olarak veya yasa dışı sektörler olmak üzere dağınık birçok alanda çalışıyor olmasıdır. Bu durum hem çocuk işçiliğinin takibini hem de denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Gelişmiş ülkelere çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik sert tedbirler ise özellikle tekstil gibi çocukların ağırlıklı olarak çalıştırıldığı sektörlerin geliştirmekte olan ülkelere doğru kaymasına neden olmaktadır (Boyden ve Myers, 1995: 2-3).

Çocuk işçiliği sorunu, hem gelişmiş hem de geliştirmekte olan ülkeler için ortak bir sorundur. Yapılan araştırmalar ise bu sorunun ortak nedeninin yoksulluk olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk da göreceli bir kavram olmakla beraber işsizlik, düzensiz gelir dağılımı, ekonomik bunalım, devlet kaynaklarının etkin değerlendirilememesi, artan nüfus, kırdan kente göç, düzensiz kentleşme, kayıt dışı ekonomi gibi birçok nedenle ilişkilidir (ÇSGB, 2017: 14).

Az gelişmiş ülkelere yetersiz istihdam olanakları kentlerdeki işsizliğin en önemli nedenidir. İşsizliğin en yaygın şekilde yapılan tanımı “çalışma ehliyetine sahip, çalışma arzusu bulunan ve çalışmaya hazır bir vaziyette bulunmasına karşın cari ücret seviyesinde bir işe sahip olamama durumu” olarak ifade edilmektedir. İşsizlik, gelir seviyesi düşük ailelerde yetişkin bireylerin düzenli iş bulamamasına neden olmaktadır. Düşük gelir seviyesindeki ailelerde yetişkinlerin işsiz olması, hanedeki küçük çocukları ailenin ihtiyaçlarını giderebilmek adına kayıt dışı sektörlerde çalışmaya itmektir (Günöz, 2007: 13). Ailelerin ekonomik sıkıntı içinde olması, çocukların da yetişkin olarak görülüp aile ekonomisine katkıda bulunmakla yükümlü olmalarına neden olmuştur. Bu sebeple çocuklar ya kendi istekleriyle ya da ailelerinin baskıları sonucu çalışma hayatına itilmişlerdir (Günöz, 2007: 7).

Buna ek olarak geçim sıkıntısı yaşayan ebeveynlerin çocuklarını okula göndermemeleri ve yine ebeveynlerin eğitimsiz oluşu da çocuk işçiliği problemine neden olan bir diğer faktördür. Ekonomik sebeplere bağlı olarak ailelerin, çocukların eğitim giderlerini karşılayamaması ya da çocuğun işten ayrılması sebebiyle uğranacak kazanç kaybı çocuğun eğitimden uzaklaştırılmasında mühim bir etkidir (ÇSGB, 2017: 14). Zorunlu eğitim süresinin artırılması, kısa dönem için çocuk işçi sayısının azalmasını sağlamıştır. Ancak genele bakıldığında yoksul ailelerin eğitime ayıracak gelirlerinin kısıtlı olması, eğitime karşı duydukları güvensizlik, eğitim imkanlarına ulaşabilmenin zorluğu, eğitimden bir kazanç sağlayamayacaklarına olan inanç, ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması, eğitimin yetersizliği,

başarısızlık gibi sorunlar sebebiyle çocuklar okuldan uzaklaşıp çalışma hayatına atılmaktadır (Örnek, vd., 2021: 186).

Çocuk İşgücü Anketi verileri, çalışan çocuklar ile ailelerinin eğitim seviyesi arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre ailedeki eğitim seviyesi düştükçe, ailede çalışan çocuk sayısının artmaktadır. Çocuk işçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı (IPEC) çerçevesinde ILO ve ÇSGB'nin iş birliğiyle gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, çocuk işçilerin ailelerinde babaların %89,2'sinin, annelerin ise %94,3'ünün eğitim düzeyinin ilkökul ve daha düşük olduğu görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] ve Uluslararası Çalışma Örgütü [UÇÖ], 2006: 70). Düşük eğitim seviyesinde olan ebeveynlerin çocuklarını çalışmaya teşvik etmeleri, sadece gelir düzeyleri ile ilgili bir durum değildir. Bunun yanı sıra eğitimsiz kişiler, eğitim konusunda yeterince bilinç sahibi olmadıkları ve eğitimin getireceği yararları kavrayamadıkları için çocuklarını erken yaşlarda bir meslek edindirmek gerekçesiyle çalışma hayatına yönlendirmektedirler. Bu sebeple düşük eğitim seviyesine sahip aileler için çocukların eğitimi yalnızca uyulması gereken bir zorunluluk olarak kalmaktadır. Bunun yerine, aile gelirine katkı sağlamak amacıyla çocukların çalışması daha büyük önem arz etmektedir (Şahin, 2009: 33). Paradoksal olarak çocukların eğitim olanaklarına erişiminden geri kalması, çocukların çalışmaya itilmesine neden olurken diğer taraftan da çocukların işgücü olarak değerlendirilmesi eğitim alamamalarına neden olmaktadır (U.S. The Department of Labor's, 2020: 6). Dolayısıyla eğitimsizlik ve yoksulluk, çocuk işçiliğinin hem sebebi hem de sonucu olan toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş esaslarla oluşturulan ve toplumların geleceğinin yalnızca eğitimle kazanılabileceği anlayışından hareketle eğitim, çocuk işçiliğinin nedenleri arasında değil çocuk işçiliği ile mücadele araçları arasında yer almalıdır.

Yoksulluğun diğer bir boyutu olan göç olgusu da çocuk işçiliğinin önemli bir aktörü olarak karşımıza çıkar. Kırdan kente veya savaş, kıtlık, doğal afet gibi nedenlere bağlı olarak yaşanan yerleşimler arası hareketler, çocukları olduğundan daha savunmasız bırakan bir süreç haline gelmektedir. Bu göç etme biçimlerinin en yaygın olan kırdan kente göçün etkisiyle, kentsel alanlarda yoksulluk hızla artmakta ve buna bağlı olarak çocuk işçiliğinin de arttığı görülmektedir. Kentsel alanlardaki çocuk işçilerin büyük kısmı kayıt dışı sektörlerde güvencesiz şekilde istihdam edilirken, genellikle kentlerin düşük sosyo-ekonomik kesimlerinde sağlıksız çevre koşullarında yaşadığı görülmektedir (ILO, 2004: 23-24). Çocuk işçiliğinin önemli sebeplerinden biri olan göç, kırsal hayattan kente yerleşmiş aile bireylerinden yalnızca erkeklerin değil, diğer bireylerinin de çalışmasına neden olmaktadır. Göçle beraber artan işsizlik, giderek artan yoksullaşma, adaletsiz gelir dağılımı ve eğitimin maddi getirisinin düşmesi çocuk işçi sayısının yükselmesine sebebiyet vermektedir (Öztürk, 2007: 261).

Kırdan kente göçün yanı sıra çocuk işçiliğine sebep olan göç türlerinden biri de zorunlu göçtür. Savaşların oluşturduğu güvensizlik ortamı, özellikle 2011'den sonra Suriye, Afganistan, Irak gibi ülkelerden Türkiye'ye büyük göçlerin yaşanmasına neden olmuştur (Beyazova, 2017: 25). 2011 senesinde Suriye'den Türkiye'ye yönelen göç dalgası, Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen en büyük göç dalgası olarak ifade edilmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 2021 yılı itibariyle 0-18 yaş arası çocukların sayısı 1 milyon 771 bin 666 olarak paylaşılmıştır. Suriyeli göçmenlerden 10-18 yaş aralığında bulunan çocukların, çocuk işçi olma potansiyelleri fazlasıyla yüksektir (Gül ve Öztürk, 2020: 136).

Kırsal kesimlerde çocuklar, erken yaşlardan itibaren yetişkin olarak görülmektedir. Kız çocukları ev işleri ya da ailedeki küçük çocukların bakımını yaparken, erkek çocuklar ise yetişkinlere tarlada yardım etme görevini üstlenmektedir. Çocuk, aile işlerini ücretsiz işçi şeklinde yerine getirmekte, toplum ise alışageldiği bu yapıya devam etmekte ve kültürün bir parçası olarak dayatmaktadır. Kırdan kente yapılan göçlerin ardından kırsal kültürün bir getirisi olarak çocuğun aile işlerini ücretsiz işçi olarak yapmasıyla, başka bir iş kolunda ücretli olarak çalışması aynı görülmektedir. Hatta ücretli bir şekilde istihdam edilmesi aile bütçesine yardım ettiği için daha çok tercih edilmektedir (Günöz, 2007: 19).

Yoksulluğun diğer bir etkisi de toplum, demokrasi ve yasal d¼zen ¼zerindeki yozlaştırıcı etkisidir. Yozlaşma bir yandan mevcut toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirirken diğer taraftan demokratik s¼reçlerin uygulanmasının ¼n¼nde de engel teşkil etmektedir. ¼zellikle temel ve insani haklarına erişimde sıkıntı yaşayan çocukların bu haklarına erişimlerini daha da zorlaştırarak çocuk işçiliğine neden olan s¼reçleri desteklemektedir. Aynı zamanda çocuk işçiliğinin ¼nlenmesine ilişkin y¼r¼t¼len yasal s¼reçlerin ve denetim mekanizmalarının da işlevsiz hale gelmesine neden olmaktadır (Osment, 2014: 21).

Yoksulluk gibi temel nedenlerle doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olan başka nedenlerde bulunmaktadır. Bunlar arasında k¼lt¼rel ¼zellikler içinde çocuğun nasıl konumlandığı ya da aile b¼y¼kl¼kleri gibi etkenler de sayılabilir. ¼rneđin bazı k¼lt¼rel fakt¼rler erkek çocuklarının daha erken yaşta çalışama hayatına girmesini kolaylaştırırken bazı k¼lt¼rel ¼zelliklere bağlı cinsiyet rolleri sebebiyle kız çocuklarının eğitilmemesine bağlı olarak çocuk işçiliği artabilmektedir. Bununla birlikte aile b¼y¼kl¼đine bağlı yoksullaşma da çocukların çok erken yaşlarda aile b¼tesine katkı için iş hayatına girmeye zorlanmalarına neden olmaktadır. G¼n¼m¼zde ekonomik k¼reselleřmenin etkilerine bağlı olarak da gelişmiş ¼lkelerden az gelişmiş ¼lkelere ucuz iřg¼c¼ temini amacıyla yaşanan hareketlilik az gelişmiş ¼lkelerdeki çocuk işçiliğinin artmasına neden olmaktadır (Osment, 2014: 22; şahin, 2012: 106). ¼nk¼ çocuk işçiliği hem kırsal kesimde hem de kentlerde kolay erişilebilir, d¼ř¼ř ¼cretli, g¼vencesiz ve ¼rg¼ts¼z bir iřg¼c¼ t¼r¼d¼r. Kayıt altında tutulması zordur ve çoğunlukla yasal yaptırımların menziline girmeleri g¼ olduğu için işverenler için cazip bir tercihtirler (Avşar ve ¼đ¼tođulları, 2012: 12).

Piyasa koşulları, rekabet gibi etmenler ucuz iřg¼c¼ talebini doğurmaktadır. Bazı işverenlerce çocukların ucuz ve denetimi kolay istihdam kaynağı şeklinde algılanması ve bu hususta yeterince bilinlenmemesi, k¼¼k işletmelerin maddi ve teknik olanaklarının yeterli olmaması, bazı ebeveynlerin ise çocuklarının meslek sahibi olması konusunda işverenlerden istekleri gibi etmenler piyasada çocuk iřg¼c¼n¼n tercih edilmesine sebebiyet vermektedir. İşverenler, yetişkin işçilere oranla daha d¼ř¼k ¼cretlerle alıştırabildikleri, emirlerini kolayca uygulatabildikleri için çocuk işçi çalıştırmayı tercih etmektedirler. Ekonomi k¼t¼leřtiđinde ise çocuk işçileri işten çıkarma konusunda problem yaşamamaktadır. T¼m bu sebepler işverenlerin çocukları çalıştırmada etkili olmaktadır (G¼n¼z, 2007: 22). Dolayısıyla piyasada çocuk işliği kolay ve ucuz yoldan temin edilen, g¼vencesiz ve ¼rg¼ts¼z bir yedek iřg¼c¼ olarak işlev g¼rmektedir.

3. ÇOCUK İŐİLİĐİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI D¼ZENLEMELER

T¼m olumsuzluklara ve sorunun öz¼m¼ne ilişkin karmaşıklığa rağmen çocuk işçiliğinin ¼nlenmesine y¼nelik çabalar sonucunda birçok uluslararası d¼zenlemenin hayata geçirildiği g¼r¼lmektedir. Buna y¼nelik olarak 1920 yılında Cenevre’de kadımlar ve çocuklarla ilgili yapılması gereken d¼zenlemelerin saptanması adına ‘‘Uluslararası ocuklara Yardım Birliği’’ isminde ¼zel bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilat, diğer çalışmalarının dışında çocukların ihmal ve istismardan korunmaları ve daha ¼zel bir biçimde incelenmeleri gerektiği anlayışıyla ocuk Hakları Bildirgesi’ni hazırlayan ilk uluslararası kuruluş ¼zelliđini taşımaktadır. 26 Eyl¼l 1924’te Milletler Cemiyeti’nce onaylanan bu bildirge çocukların korunması konusunu uluslararası anlamda ilk kez temel ilke olarak belirlemiştir. Çocukların beslenme, tedavi, eğitim, korunma gibi ihtiyaçları bildirmede yer almıştır. Fakat İkinci D¼nya Savaşı’ndan sonra geçerliliğini kaybeden Milletler Cemiyeti’yle beraber ocuk Hakları Bildirgesi de işlevsiz h¼le gelmiştir (ÇSGB, 2017: 22).

Cenevre ocuk Hakları Bildirgesi esas alınarak, 20 Kasım 1959’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca onaylanmıştır. Bu bildirmede ocuk istismarına, çocuğun herhangi bir ticarete konu edilmesine ve belli bir yaştan ¼nce alıştırılmasına veya çalışmaya mecbur bırakılmasına izin verilmemesi gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca bildirgenin ilk maddesinde, kimlerin ocuk kabul edildiği belirtilmiş ve daha erken

yaşta reşit sayılma durumu dışında on sekiz yaşından küçük bireylerin çocuk olarak kabul edileceği vurgulanmıştır. Bildirgede çocuk işçiliğine dair düzenlemeler yapılmış ve çocuk işçiliğinin en kötü şekilleri sayılan alanlarda çalışmalarının yasaklandığı kanunlaşmıştır (ÇSGB, 2017: 23).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na onaylanmış ve 2 Eylül 1990'da ise yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 17 Ocak 1995'te yürürlüğe koymuştur. Sözleşmenin çocuk işçiliği konusunu düzenleyen 32. maddesinde; “sözleşmeyi onaylayan her ülke, çocuk için zarar teşkil eden nitelikteki işlerde çalıştırılmasına karşı korunma hakkını onaylamakta ve bu maddenin uygulanmasında her türlü önlemi almak zorundadır” ibaresine yer verilmiştir (Şihaliyev, 2020: 45).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi ise 3 Ocak 1976'da Birleşmiş Milletler tarafından yürürlüğe konmuştur. Türkiye bu sözleşmeyi 2000 yılında New York'ta imzalamıştır. Sözleşme, taraf olan devletlere karşı hukuksal olarak bağlayıcıdır. Çocukların ve gençlerin toplumsal ve iktisadi istismarlara karşı korunması, hayatlarını zora sokacak işlerde istihdam edilmelerinin yasaklanması veya standart gelişimlerine zarar verecek işlerde çalışmaları hususunda işverenlerin kanunlarla cezalandırılması gerekliliğinin altı çizilmiştir (Talas, 1997: 224).

Avrupa Sosyal Şartı, 18 Ekim 1961'de Avrupa Konseyi'nce imzalanmış ve 26 Şubat 1965 tarihinde faaliyete geçmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 16 Haziran 1989'da onaylamış ve 7 Ağustos 1989 tarihinde faaliyete geçirmiştir. “Çocukların ve Gençlerin Korunma Hakkı” isimli maddesi, anlaşmanın tarafı olan devletlere, çocuklara zararı dokunmayacağı öngörülen işlerde çalıştırılmaları dışında, en düşük çalışma yaşının on beş olması, daha ağır işlerde ise bu yaşın daha fazla olması gerektiği, zorunlu eğitim gören çocukların bunu aksatacak işlerde çalışmalarının önlenmesi, gençlerin belirli birkaç iş haricinde gece çalıştırılmalarına izin verilmemesi, bu bireylerin muntazam sağlık kontrollerinin yapılması ve çalışma koşullarından dolayı meydana gelen tehlikeler ilk sırada olacak şekilde maruz kaldıkları zihinsel ve fiziksel tehlikelere karşı ayrıca korunmaları hükmü yer almaktadır (Eyrenci, 2011: 229).

Avrupa Birliği'nce çocuk işçiliğinin önlenmesi, gençlerin ve çocukların haklarının üye ülkeler tarafından korunması konusunda bir dizi çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında yer alan Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi, 7 Aralık 2000 tarihinde Avrupa Parlamentosu Konsey ve Komisyon başkanlarınca Nice zirvesinde imzalanmıştır. Şart'ın 24 ve 32. Maddeleri yani, “Çocukların Hakları” ve “Çocuk İşçi Çalıştırmanın Yasaklanması ve Çalışan Gençlerin Korunması” isimli maddeleri ile çocuklar koruma kapsamında değerlendirilmiştir. Bu maddeler esasınca çocuk işçi çalıştırılması yasaklanmıştır. Çalıştırılmak için mecburi eğitimin tamamlanması ile belirlenen yaş en küçük yaş olarak belirlenmiştir ve daha küçük yaşta işçi çalıştırılmaz hükümlerine yer verilmiştir. Aynı zamanda işe alınan kişiler için uygun çalışma koşulları sağlanması, gelişim ve eğitimlerine zararı dokunacak her türlü işe karşı korunmaları hükmüne yer verilmiştir (Şahin, 2009: 101).

Birlik içinde yapılan diğer bir çalışma ise 22 Haziran 1994 tarihinde kabul edilen 94/33/EC Sayılı Çalışan Gençlerin İşyerinde Korunması Hakkında Konsey Direktifi'dir. Bu Direktif üye ülkelerin çocukların çalışmalarını engelleyici önlemler almalarına yönelik olarak çıkarılmıştır. Bu Direktif uyarınca üye ülkeler çalışma yaşının on beş yaşın altında olmamasını sağlayacaklardır. Bununla birlikte üye ülkelere çocuk işçiliği hususunda bazı istisnalar sağlanmıştır. Bu Direktif'te çocukların çalışma sürelerinin sınırlandırılmasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu kapsamda çocukların gece iş yapması, istirahat ve yıllık izinlerine ait düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemelerde asıl vurgulanan şey, çocuklar ve gençlerin istismar durumlarına karşı korunmasıdır (Şahin, 2009: 94).

Avrupa Birliği'nin istihdamda yer alan çocuklara ilişkin gerçekleştirdiği başka bir düzenleme de 15 Eylül 2000 tarihinde yayınlanan Avrupa Birliği Komisyonu 2000/581/AT Sayılı Tavsiye Kararı'dır. Bu tavsiye kararında; ILO tarafından kabul edilen En Kötü Biçimdeki Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik 182 Sayılı Sözleşmesi'nin üye devletlerce kabul edilmesi tavsiye edilmiştir (Şahin, 2009: 97).

Uluslararası Çalışma Örgütü 6 Haziran 1973 tarihinde gerçekleştirdiği 58. oturumunda 138 Sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi’ni onaylamıştır. Bu sözleşmeyi yürürlüğe koyan her ülkeye çocuk işçiliğini engellemek maksadıyla çocukların fiziksel ve zihinsel açıdan tam manasıyla gelişimlerine olanak sağlayacak şekilde asgari çalışma yaşının gerekirse yükseltilmesi yükümlülüğü getirilmiştir. Buna ek olarak çalışma yaşı temel eğitimle ilgili olarak çocukların mecburi eğitimini bitirdikleri yaş ile sınırlandırılmış ve hiçbir şekilde 15 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmayacağı hükmü getirilmiştir. Bu maddeye istinaden eğitim ve ekonomi imkanları yeteri ölçüde gelişmemiş her ülke ilgililerin görüşü alındıktan sonra asgari yaşı 14’e düşürebilmektedir. Ancak çalışanların sağlığını ya da güvenliğini tehlikeye atacak her türlü işe alım için asgari yaş 18’in altına düşmeyecektir hükmüne yer verilmiştir. Ancak sözleşmede asgari çalışma yaşı konusunda birkaç nadir durum yer almaktadır. Bu sözleşme Türkiye’de 21 Haziran 1998’de yürürlüğe girmiştir (Şihaliyev, 2020: 64).

ILO, 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’ni 17 Haziran 1999’da onaylamıştır. Türkiye’de ise adı geçen sözleşme 27 Haziran 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan her devlet acil bir biçimde en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin engellenmesini sağlayacak hızlı ve etkili tedbirleri uygulamakla yükümlüdür. Sözleşmeye göre 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak kabul edilmiştir. Eğitimin önemine dikkat çekilmiş ve ülkelerin alacağı önlemler belirlenmiştir. Bu önlemler çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine katılımlarının engellenmesi, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzak tutulmaları, toplumsal uyum ve mental sağlıkları için icap eden ve uygun aracısız yardımların gerçekleştirilmesi, çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzak tutulmaları için ücretsiz temel eğitim ve gerekli olması halinde mesleki eğitim verilmesi, riskli sayılabilecek hallerde olan çocuklara vasıl olunması ve kız çocuklarının özel hallerinin dikkate alınması olarak açıklanmıştır (ÇSGB, 2017: 28).

4. TÜRKİYE’DE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

ILO’nun 1991 yılından başlayarak çocuk işçiliğinin uluslararası ölçekte incelenmesi gereken önemli konular arasına almış ve “Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programını (IPEC)” başlatmıştır. 6 ülkenin aralarında bulunduğu, uzun vadeli hedefleri arasında çocuk işçiliğine son vermek olan bu projede Türkiye’de 1992 yılından itibaren yer almıştır. Adı geçen program çerçevesinde Türkiye, 138 ve 182 sayılı ILO sözleşmeleri kapsamında çalışmalara başlamıştır. 1994 yılında ILO ve TÜİK ortak çalışması sonucunda Türkiye’nin de önemli sorun başlıklarından biri olan çocuk istihdamına ilişkin verilerin toplanmasına ilişkin faaliyetler başlamıştır. Bu veriler günümüzde Türkiye’deki çocuk istihdamına yönelik genel bir çerçeve sunması açısından oldukça önemlidir. Bununla beraber, 1999 yılında gerçekleşen Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin Avrupa Birliği aday ülke konumuna gelmesiyle beraber Türkiye için bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye’nin çocuk işçiliğini önleme amaçlı politikaları Avrupa Birliği İlerleme Raporları’nda da yer edinmiştir. Avrupa Birliği’ne girmeyi amaçlayan Türkiye, bu hedefine ulaşmak için belirlenen koşulları yerine getirirken çocuk işçiliği konusunu da hükümet gündemine almıştır (Kırca Kurt, 2021: 37).

Türk Medeni Kanunu’nca bir kişinin reşit kabul edilmesi için bazı durumlar hariç on sekiz yaşını doldurması gereklidir. Çalışma hayatının çerçevesini oluşturan 4857 sayılı İş Kanunu’nda ise çocuk kavramı net bir şekilde tanımlanmamakla beraber hangi bireylerin çocuk kabul edileceğine dair yapılan düzenlemelerle on sekiz yaşını tamamlamamış kişilerin çocuk olarak kabul edildiği görülmektedir (Günöz, 2007: 4). TÜİK tarafından IPEC kapsamında gerçekleştirilen çocuk işgücüne ilişkin verilen toplanmasında da bu tanıma uygun olarak 18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir. 2019 TÜİK Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre 5-17 yaş grubunda ekonomik faaliyette çalışan çocuk sayısı 720 bin kişidir. Çalışan çocukların %79,7’si 15-17 yaş grubundan meydana gelirken, %15,9’u 12-14 yaş grubundan, %4,4’ü ise 5-11 yaş grubundaki çocuklardan meydana gelmektedir.

Cinsiyete perspektifinden bakıldığında çalışan çocukların %70,6'sı erkek çocuklardan, %29,4'ü ise kız çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Çalışan çocukların %65,7'si bir eğitime devam ederken, cinsiyete göre ayrıldığında bu oranın %65,6'sını erkekler, %66,1'ini kızlar oluşturmaktadır. Yaş aralıklarına göre incelendiğinde 5-14 yaş aralığında çalışan çocukların %72,0'ı, 15-17 yaş aralığında çalışan çocukların ise %64,1'i aynı zamanda bir eğitime devam etmiştir. Çalışan çocukların %34,3'ü eğitime devam edemediği görülmektedir. Çalışan çocukların çalışma sebeplerinde ilk sırayı %35,9 ile "hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak" almış ve bunu sırasıyla %34,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak" , %23,2 ile "hane halkı gelirine katkıda bulunmak" nedenleri takip etmiştir. Çocukların %6,4'ü ise "kendi ihtiyaçlarını karşılamak" maksadıyla çalıştığı görülmektedir. Çocuk işçilerin %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi %45,5'i ise hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Yaş grubuna göre ayrıştırıldığında 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların %64,1'nin tarım sektöründe, 15-17 yaş aralığında çalışan çocukların ise %51,0'nın hizmet sektöründe yer aldığı ortaya konmuştur (TÜİK, 2020).

Türkiye genelinde 15 ve üzeri yaştaki kişilerde işsiz sayısı 2021 yılı ocak ayında 3 milyon 861 bin kişi olarak tespit edilmiştir. İşsizlik oranı ise %12,2 oranında seyretmiştir (TÜİK, 2021). ÇSGB İş Teftiş İstanbul Grup Başkanlığı'nın çocuk işçilerle ilgili yaptığı araştırmada, çalışan çocukların %44'ünün babasının, %91'inin ise annesinin çalışmadığı tespit edilmiştir. Araştırma sonucundan da anlaşılacağı üzere hane halkında bulunan yetişkinlerin işsiz olması veya düzenli bir gelire sahip olmamaları çocuk işçiliğine sebep olmaktadır (Şimşek ve diğerleri, 2016: 168).

Çocuk İşgücü Anketi verilerine göre, Türkiye'de 6-17 yaş aralığında istihdam edilen çocukların eğitime devam etmemelerinin en yaygın sebebi yaklaşık %25 ile eğitim giderlerini karşılayamamaları, %18'inin de okulda başarılı olmamaları sebebiyle okula ilgi duymadıkları için çalışma yaşamını seçtiğini gözler önüne sermektedir (TÜİK ve UÇO, 2006: 16).

Çocuk işçiliği kapsamında yerel ve küresel pek çok düzenlemeye gidilmiştir. Ülkemizin yaptığı tüm uluslararası sözleşmeler, AB yönergeleri ve tavsiye kararları ulusal düzenlemelerimize yansımış ve küresel ölçekte diğer devletlerle uyum halinde çalışmalara başlanmıştır. Fakat çocukların yoğun şekilde çalıştırıldığı 50 ve daha az işçi bulunduran tarıma dayalı işlerin gerçekleştirildiği işletmelerde, ev işlerinde ve 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu'nun 2. maddesinde belirtilen tasvirle uyumlu şekilde üç kişinin yer aldığı işyerlerinin İş Kanunu'nun alanı haricinde olması sebebiyle bahsi geçen işyerlerinin denetime dahil olmaması çocuk işçiliğiyle mücadelede bir noksanlıktır (ÇSGB, 2017: 16). Mevzuat eksikliklerinin dışında, mevzuatın etkili bir biçimde hayata geçirilememesi de çocuk işçiliğinin engellenmesini zorlaştıran başka bir sebeptir. İş Kanunu çerçevesinde yer alan işyerlerinin denetiminin çocuk işçiliği tekelinde uygulanmaması, denetimde bulunan kurum ve şahısların bu konudaki hassasiyeti ile farkındalık seviyelerinin istenilen düzeyde seyretmemesi bu alandaki önemli problemlerdir (ÇSGB, 2017: 16).

Verilerin de gösterdiği gibi Türkiye'deki çocuk işçiliği sorunu da yoksulluk ve eğitim olanaklarına erişememe gibi diğer ülkelerle benzer nedenleri paylaşmaktadır. Buna karşılık çocukların işgücü olarak kullanımını önlemeye yönelik ulusal düzenlemelerin yapılarak en azından yasal olarak çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin çabalar göze çarpmaktadır. Sonraki bölümde ulusal ölçekteki yasal düzenlemeler ele alınmaktadır.

5. ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE İLGİLİ ULUSAL DÜZENLEMELER

Türkiye'de işçilerin çalışma şartlarının, sürelerinin ve haklarının koruma altına alındığı birçok yasal düzenleme bulunmaktadır. Çıkarılan bu yasalar içinde çocuk işçiliğinin önlenmesine ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır. T.C. Anayasası'nın 50. maddesi uyarınca kimsenin yaş, cinsiyet ya da gücüne aykırı işlerde çalıştırılmayacağı ve çocuklar ve kadınlarla birlikte bedeni ve ruhi yeterliliğe sahip olmayanların çalışma koşulları hususunda özel bir şekilde korunacakları hükmedilmiştir (Günöz, 2007: 60)

10.06.2003'te yürürlüğe koyulan 4857 Sayılı İş Kanunu'nda, 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı İş Kanunu'nda çocukların en düşük çalışma yaşı, izin konusu, çalışma süreleri, sağlık kontrolleri, çalışma hayatında korunması ve belirtilen hükümlerin etkin bir biçimde uygulanması adına cezai yaptırımlar yer almaktadır. Bu yönüyle ILO'nun Uluslararası Sözleşmeleri, bilhassa 138 Sayılı En Az Yaş Sözleşmesi ile yapılan düzenlemelerle birlik sağlamaktadır (ÇSGB, 2017: 29).

4857 Sayılı İş Kanunu'nda 15 yaşının altındaki çocukların çalıştırılmayacağı ibaresi yer almaktadır. Ancak 14 yaşında olup da ilköğretim eğitimini tamamlamış olan çocuklar gelişimlerine zarar vermeyecek biçimde hafif işlerde istihdam edilebilirler. Bununla birlikte 14 yaşını tamamlamış olup temel eğitimine devam eden çocuklar da eğitimlerini aksatmayacak biçimde hafif işlerde istihdam edilebilirler. Yer altı veya su altı gibi ağır işlerde 18 yaşının altında olan erkekler ve hangi yaşta olursa olsun kadınlar çalıştırılmazlar (Günöz, 2007: 60). Aynı zamanda ilgili düzenlemeye göre çalışan ve aynı zamanda eğitimine ara vermemiş çocuklar, okul saatleri haricinde günlük azami iki, haftalık da on saat çalıştırılabilirler. Ancak temel eğitimine devam etmemiş çocuklar ise günlük yedi ve haftalık otuz beş saatten fazla çalıştırılmazlar. Sanayi iş kolundaki işlerde on sekiz yaşından küçük çocuklar gece çalıştırılmazlar (Dervişoğlu, 2012: 72).

4857 Sayılı Kanun kapsamında Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin ana hedefi çocuklar ve gençlerin çalışma hayatında sağlık ve güvenlikleri başta olmak üzere gelişim ve eğitimlerini tehlikeye atmayacak şekilde çalışma koşullarının belirlenmesini sağlamaktır. Yönetmeliğe göre 15 yaşını tamamlamış fakat 18 yaşına girmemiş kişiler genç işçi kabul edilirken, 14 yaşını doldurmuş fakat 15 yaşını doldurmamış ve temel eğitimini bitirmemiş kişiler çocuk işçi kabul edilmiştir. 15 yaşını tamamlamamış olsa dahi hafif işlerde çocuk işçilerin çalıştırılabileceği hükmü yer almıştır (Günöz, 2007: 62). İş Kanunu'nu çerçevesinde yer almayan çocukların iş ilişkilerini düzenleme hususu Borçlar Kanunu'nun Hizmet Sözleşmeleri hükümleri ile gerçekleştirilir. Bu kanunda 18 yaş altı çocuk işçilerin yıllık izin sürelerinden bahsedilir. Kanunun 422. maddesi "Yıllık İzin" başlığını taşımaktadır. Bu maddeye göre bir iş yerinde asgari bir yıl çalışmış olma şartıyla çalışanlara yılda asgari 2 hafta, 18 yaşından küçük olan çalışanlara ise asgari 3 hafta ücretli yıllık izin verilmelidir (Şahin, 2009: 153).

1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu 06.05.1930 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çocuk işçiliği ile ilgili konu için "İşçiler Hıfzısıhhası" başlıklı bölüm ayrılmıştır. Bu kanuna göre 12 yaş altında bulunan çocukların fabrika veya maden ocaklarında istihdam edilmesi yasaktır. 12-16 yaş aralığında olan kız ve erkek çocuklar ise günlük en fazla 8 saat çalıştırılabilecekler ve akşam saat 8'den sonra da gece vardiyasına bırakılmayacaklardır. Buna ek olarak 18 yaş altındaki çocukların kahve, bar, gazino vb. gibi yerlerde çalıştırılması yasaklanmıştır (Dervişoğlu, 2012: 73).

2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu 14.07.1934 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunun 12. maddesine göre; yasal bazı durumlar hariç eğlence, oyun, alkol vb. maksatlı umuma açık ve açılması izin gerektiren alanlarda 18 yaş altı çalıştırılmaz hükmü yer almıştır (Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 1934).

05.06.1986 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile mesleki-egitim sisteminde düzenlemeye gidilmiştir. 2001 yılında 4702 Sayılı Kanun ile 3308 Sayılı Kanun'da tadillere gidilmiştir. Kanunun ana hedefi çırak, kalfa ve ustaların eğitiminin sağlanması, okullarda ve iş yerlerinde gerçekleştirilecek mesleki eğitime dair usulleri düzenlemektir. Kanunun 10. maddesinde çırak olma koşullarından bahsedilmiş ve 14 yaşını tamamlayıp 19'a girmemiş, ilköğretimini tamamlamış ve sağlık durumu edineceği mesleğin çalışma koşullarına uygun olan kimseler şeklinde belirtilmiştir. Aday çırak ve çırakların ise henüz öğrenci statüsünde kabul edildikleri için çalışan işçi kategorisinde bulunmayacakları Kanunun 11. maddesinde hüküm altına alınmıştır (Kepenekçi, 2007: 276).

Bu kanun çerçevesinde yer alan şehir ve meslek kollarında faaliyette bulunan iş merkezlerinde Bakanlık tarafından belirlenecek şehirlerde ve meslek kollarında 19 yaşına girmemiş kimselerin çıraklık sözleşmesi olmadan çalıştırılmayacağı hükmü yer almıştır. Kanununun 18. maddesi gereğince on ve daha fazla işçisi bulunan işyerleri bünyesinde bulundurdukları işçilerin %5'inden az olmamak kaydıyla zorunlu mesleki eğitimi bulunan öğrencilere staj imkânı sunar. Bu maddeden hareketle çocuk işgücünün yalnızca mesleki eğitim kazandırılması şartıyla kullanılabilmesi mümkün kılınmıştır (ÇSGB, 2017: 31).

Aday çırak ve çıraklar iş kolunun yapısına göre haftada asgari 8 saat olmak kaydıyla genel ve mesleki eğitime tabi tutulurlar. Tabi tutuldukları bu eğitim için de ücretli izin hakkına sahip olurlar. Ayrıca bu öğrencilere işletmeler tarafından her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin imkânı kazandırılır (Akpınar, 1996: 30).

05.01.1961'de yürürlüğe giren 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu farklı tarihlerde pek çok kez değişiklik yapılmıştır. İlköğretim çağına olmasına karşın zorunlu eğitimini bırakan çocuklar, resmi ya da özel hiçbir iş kurumunda ücret karşılığı ya da ücretsiz çalıştırılmazlar. Zorunlu eğitime devam edenler ise çalışan çocuklar konusunu düzenleyen kanun hükümlerini uygulamak koşuluyla ve ders saatleri haricinde çalıştırılabilirler. Kanuna aykırı biçimde çocuk işçi çalıştıran kişilere idari para cezası uygulanacağı hükmü yer almaktadır (Şahin, 2009: 157).

6. KURUMLARIN ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELEDE GÖREV TANIMLARI

6.1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Çalışan Çocuklar Bölümü'nde çocuk işçiliği hususunda; faaliyette bulunan kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak ve iletişimi sağlamak, projeler ve politikalar belirleyerek bunların etkinliğini ve kontrolünü sağlamak, uluslararası kuruluşlarla ortak faaliyetlerde bulunmak, halkın bilinçlendirilmesini sağlamak gibi görevleri bulunmaktadır (Koç, 2020: 5).

6.2. Çalışma Genel Müdürlüğü

Mevsimlik tarım işleri, Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinden biri olarak kabul edildiği için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ana hizmet birimi olan Çalışma Genel Müdürlüğü, Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması Projesi'ni başlatmıştır (ILO, 2020).

6.3. İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili hususlarda gerekli incelemeler ve faaliyetler yürütmek, mevzuatın uygulanmasını sağlamak ve çalışan çocukların iş hayatında korunmasına yönelik faaliyetleri yerine getirmek gibi görevleri vardır (Günöz, 2007: 75).

6.4. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı

Çocuk işçiliği kapsamında yer alan hükümlerin etkili bir biçimde uygulanmasının denetimi, denetim politikalarının belirlenmesi, mevzuattaki eksiklerin tespiti ve enformel sektörün kaydını tutmak gibi görevleri vardır (Koç, 2020: 5).

6.5. Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı

Avrupa Birliği ve Mali Yardımlar Dairesi Başkanlığı Avrupa Birliği'nin aday ülkelere verdiği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) adındaki fonların etkin şekilde kullanımını sağlamak adına Program Otoritesi olarak belirlenmiştir. Başkanlık, ÇSGB'nin görevi kapsamına dahil olan tüm alanlarda hem AB seviyesinde hem de birlik üyesi ve aday ülkelerin yakaladıkları gelişimleri gözlemlemek ve bunların Türk mevzuat ve uygulamalarına uygun seviyede aktarılmasına yarar sağlamaktadır (ÇSGB, 2017: 38).

6.6. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nün çocuk işçiliği kapsamında kendi işini kurabilecek olanları tespit ederek bunlara yönelik kurslar açmak, çalışan veya çalışma riski altında bulunan çocukların ailelerine iş garantili kurslar vermek, bu konuda faaliyette bulunan diğer kurum ve kuruluşlarla ortak paydada buluşmak ve iş birliği yapmak gibi görevleri vardır (Koç, 2020: 5).

6.7. Sosyal Güvenlik Kurumu

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun çocuk işçiliği kapsamında çocuk işçilerin sosyal güvenliklerini sağlamak adına faaliyetlerde bulunmak, kurumdan hizmet gören kişilerin bu konuda bilinçlenmesini sağlamak, çocukların dahil olduğu iş kazanlarının istatistiklerini oluşturup yayımlamak gibi görevleri vardır (ÇSGB,2017: 39).

6.8. Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığı, çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında yapılan çalışmalara doğrudan katılmasa dahi çocuklara karşı işlenen suçlarla doğrudan alakalıdır. Çocuk suçluluğunu önlenmesi kapsamında çalışmalar yapmak ve bu konuda ulusal veya uluslararası kurumlarla iş birliği içerisinde olmak, çocukların istihdama zorlanmalarını engellemek, Çocuk mahkemelerinin il ve ilçelerde yaygınlaştırılmasını sağlamak gibi görevleri bulunur (ÇSGB, 2017: 40).

6.9. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)

Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair faaliyetler Bakanlığın Sosyal Hizmet Merkezleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bakanlık bünyesinde kurulan İl Çocuk Hakları Komiteleri tarafından çocuk işçiliği konusunda kamuoyunun hassasiyetini artırıcı faaliyetler yürütülmektedir. Bu hususta 12 Haziran Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Günü doğrultusunda şehirlerde çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Çocuk işçiliğinin en kötü hallerinden biri şeklinde tespit edilen çocukların sokakta çalıştırılmasının önlenmesi amacıyla alan taramaları yapılmakta ve belirlenen çocuklara ve ailelerine yönelik sosyal hizmet faaliyetleri uygulanmaktadır. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri çerçevesinde ekonomik ve sosyal hizmet desteği sağlanmaktadır (ASHB, 2017: 16).

Bakanlığa bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile diğer paydaş kurumlar arasında Türkiye'de bulunan geçici korumaya malik Suriyeliler adına çalışmalar yapılmış, bunun sonucunda “Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı” ortaya çıkmıştır. Bu program kapsamında Suriyeli çocukların çalıştırılmasının önlenmesi amaçlanmaktadır (ÇSGB, 2017: 42).

6.10. Gençlik ve Spor Bakanlığı

Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın bünyesinde hazırlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politika Belgesi'nin geliştirdiği politika planları içinde çocuk işçiliği konusundan bahsedilmektedir. Çalışan gençlerin eğitim olanaklarının kolaylaştırılması, eğitimine devam eden gençler için yarı zamanlı iş fırsatlarının geliştirilmesi, gençlere yönelik istismarın engellenmesi, kırdan kente göç eden gençlerin sosyal uyumlarına destek verilmesi gibi çalışmalar yapmaktadır (ÇSGB, 2017: 43).

6.11. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

Türkiye'de çocuk işçilerin geniş bir kesimi kırsal alanda yaşamakta ve tarım faaliyetlerinde yer almaktadır. Bu kapsamda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın kırsal alanda istihdamı yükseltmek, kırsal alanda yaşayan çocukların eğitime devamını sağlamak amacıyla MEB ile ortaklaşa çalışmalar yürütmek, kırsal alanlarda yaşayan nüfusun ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak, yaşam kalitesini yükseltmek gibi görevleri vardır (ÇSGB, 2017: 44).

6.12. İçişleri Bakanlığı

İşçileri Bakanlığı Valilikler, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı aracılığıyla çocuk işçiliği, bilhassa 182 sayılı ILO sözleşmesinde bahsedilen çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine müdahale yetkisi bulunan bakanlıktır (Günöz, 2007:78).

6.13. Valilikler

Valiliklerin çalışan çocuklarla mücadele konusu hususunda yetki kapsamı illerde yapılan çalışan çocuklarla ilgili yürütülen faaliyetleri koordine etmek, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesine dair ulusal programın şehirlerde faaliyete geçmesini sağlamak, İl Eylem Komitelerinin faaliyetlerinde koordinasyonu sağlamak, çocukların 182 sayılı sözleşmede yer alan koşullarda çalıştırıldığının belirlenmesi halinde müdahalede bulunulmasını sağlamaktır (Günöz, 2007:78)

6.14. Emniyet Genel Müdürlüğü

Çocuk işçiliğinin engellenmesini hususunda, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yasaklanmış çocuk istihdamının belirlenmesi ve bu konuda gelen şikayetleri ilgili kurumlara aktarmak, çocukların umuma açık alanlarda çalıştırılıp çalıştırılmadığını denetlemek, sorumlulukları dahilinde hareket etmeyen veya velayetini kötüye kullanan ebeveynler ya da vasiler konusunda Cumhuriyet Savcılığını bilgilendirmek, çocuk işçiliği hususunda ilgili personelin eğitimini gerçekleştirmek ve ilgili kurum ve kuruluşlarla ortaklaşa çalışmalarda bulunmak gibi görevleri vardır (Günöz, 2017: 79).

6.15. Jandarma Genel Komutanlığı

2012 yılında Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde “Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü” oluşturulmuştur. Bu bağlamda ailesi çocuk suçları ve çocuk işçiliğini önleyici tedbirleri olarak ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanmasını sağlamak, önleyici önlemleri almak, ilgili kuruluşlarla ortak faaliyetlerde bulunmak ve koordinasyonu sağlamak gibi görevleri vardır (Jandarma Genel Komutanlığı, 2019).

6.16. Kalkınma Bakanlığı

Kalkınma Bakanlığı'nın çocuk işçiliği ile mücadele kapsamında çalışmaları bu konuda gerçekleştirilecek projelere finansman desteğinde bulunmak, uluslararası kuruluşlara bu konuda ülkemizde yapacakları çalışmaları için teknik destek ve gerekli finansmanı vermektir. Çocuklarla alakalı hazırlanan projeler Kalkınma Bakanlığı tarafından incelenir (ASHB, 2017: 22).

6.17. Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı çalışan çocuklarla mücadele konusunda etkin görev alan kurumların başında gelmektedir. Çünkü eğitim, çocuk istihdamının engellenmesinde en önemli araçtır. Bu bağlamda Bakanlığın bilhassa okullaşma oranının yükseltilmesi ve mesleki eğitim kapsamında pek çok faaliyeti bulunmaktadır (Kalkan ve Kayagil, 2020: 124).

6.18. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü

6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında mecburi eğitim süresi 12 yıl olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik, çocuk işçiliğinin azaltılmasına büyük katkı sağlamıştır. Aynı zamanda yatılı okul ve taşınmalı eğitim faaliyetleri de çocukların eğitime ulaşımını kolaylaştıran bazı uygulamalardır. Yapılan araştırmalar sonucu çocuk işçiliğinin büyük bir kısmı mevsimlik tarım alanlarında kendisini göstermektedir. Bu kapsamda “Mevsimlik Tarım İşçisi ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Kazandırılması” 2016/5 numaralı genelge yayımlanmıştır (ÇSGB, 2017: 47).

6.19. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü

Eğitim ve öğretim ömür boyu devam etmesi hususunda politikalar geliştirmek ve bunların uygulanmasını sağlamak, vatandaşları yaygın eğitim yoluyla eğitim ve öğretime kazandırmak, aday ıracak, ıracak, kalfa ve ustaların mesleki eğitimlerini gerçekleştirmek gibi vazifeleri vardır (Resmî Gazete, 2011).

6.20. Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı lke genelinde koruyucu ve tedaviye yönelik sağlık hizmetleri uygulamaktadır. ocuk işçiliği kapsamında ise toplumsal hassasiyeti artırmaya yönelik faaliyetler uygulama, ocuk işçilerin tedavi ve kontrollerini sağlama, kuruma bağlı meslek hastalıkları hastaneleri tarafından, çocuklar adına, iş koşullarının çocukların sağlığı üzerindeki etkilerinin incelenmesine ve bu konudaki bilgilerin analiz edilmesine olanak sağlayacak biçimde kontrolüne yönelik faaliyetlerin yürütülmesi gibi görevleri vardır (Günöz, 2007: 80).

6.21. Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumu, ocuk işçiliği kapsamında saha araştırmaları yaparak 1994, 1999, 2006, 2012 ve 2019 senelerinde beş kez ocuk İşgücü Anketi yapmış ve sonuçlarını paylaşmıştır (ÇSGB, 2017: 49).

6.22. Diyanet İşleri Başkanlığı

ocuk işçiliği kapsamında toplumsal duyarlılığın artırılması için en etkili kurumlardan biri Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Bilhassa kız çocuklarının eğitime kazandırılması konusunda farkındalık çalışmaları yapmakta ve en kötü biçimdeki ocuk işçiliği hususunda hassasiyetin artırılması açısından çalışmalar yürütmektedir (ÇSGB, 2017: 49).

6.23. Belediyeler

Belediyelerin ocuk işçiliği ile mücadele kapsamında zabıtalara aracılığıyla çocukların sokakta çalıştırılmasını engelleyici faaliyetlerde bulunmak, çalışan çocuklara rehabilitasyon merkezleri kurmak, mesleki eğitim kazandırmak amacıyla kurslar düzenlemek, 50 binin üzerinde nüfusa sahip ve büyükşehir belediyesi olan her ilde kadın ve ocuk koruma evleri açmak, devlet okullarına ve spor kulüplerine gerekli imkanları sağlamak gibi görevleri vardır (ÇSGB, 2017: 50).

SONUÇ VE ÖNERİLER

ocuk işçiliği sorunu diğer tüm ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Dünyadaki ocuk işçiliğindeki benzer karakteristik zelliklerin Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Çocuklar, başta tarımda ve ücretsiz aile işçisi olmak üzere kayıt dışı pek çok farklı sektörde istihdam edilmektedir. Son yıllarda yaşanan yoğun göç hareketleri, ekonomik koşulların kötüleşmesine bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik ve derinleşen yoksulluk ocuk işçiliğinin gün geçtikçe önem kazanan bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye, taraf olduğu uluslararası düzenlemeler ve ulusal mevzuat çalışmalarıyla ocuk işçiliğinin nlenmesine ilişkin standartların belirlenmesi, yasal alt yapının oluşturularak uygulanması ve yrtlen çalışmaların uluslararası mevzuatla uyumlu hale getirilmesine ilişkin düzenlemeleri hızla hayata geçirmektedir. ocuk işçiliği ile mücadelede ön plana çıkan çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, ILO ile ocuk İşçiliğinin nlenmesi Uluslararası Programı'na (IPEC) dahil olmak adına 1992 senesinde n sözleşmeyi kabul ederek Türkiye'nin programa dahil olan 6 devletten biri olmasını sağlamıştır ve bu hususta pek çok projeye imza atmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yanı sıra daha birçok kurum ilgili sivil toplum kuruluşları iş birliği halinde ocuk işçiliği ile mücadele kapsamında projeler hazırlanmış ve bu konudaki farkındalığın artırılması için çalışmalarda bulunmuşlardır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu gibi sivil toplum

unsurları da çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında katkı sunan sivil unsurlar olarak sıralanabilir (Kalkan ve Kayagil, 2020: 126-127; Şahin, 2009: 74).

Tüm bu çabalara ek olarak Türkiye’de çocuk işçiliği sorununun çözümüne yönelik önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Çocuk işçiliğinin engellenmesine ilişkin mevcut olan mevzuat tekrar değerlendirilerek gerekli görüldüğü hallerde düzenlemeler yapılmalı ve mevcut mevzuatın uygulanabilirliği denetlenmelidir. Bu hususta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde yeni bir denetim organı oluşturulmalıdır.
- Çocuk işçiliğinin engellenmesi hususunda görev yapan kurumların yetki alanları genişletilmeli ve gerekli görülmesi halinde bu hususta çalışma yapmak üzere farklı kurumlara da yetki verilmelidir. Bununla beraber mevcut kuruluşlar dışında bu konu üzerine uzmanlaşmış yeni kuruluşlar da oluşturulmalıdır.
- Çocuk işçiliğinin engellenmesi kapsamında sosyal sorumluluk ve toplumsal farkındalığın artırılması hedefiyle yeni projeler geliştirilerek toplumsal katılım sağlanmalıdır. Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının sayısının artmasının da etkili çözümlerin üretilmesi noktasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- Çocuk işçiliği probleminin çözümünde en etkili alanın eğitim olduğu göz önünde bulundurularak çocuklar ve aileleri eğitime yönlendirilmeli, verilen eğitimin kalitesi artırılmalı ve aileler çocuklarının eğitimi konusunda bilinçlendirilerek desteklenmelidir. Eğitimsiz çocuk işçiliği konusunda bilinçlendirilmeli ve çocuk işçiliği konusu müfredata eklenmelidir.
- Çocuk işçiliği probleminin temel unsuru olan yoksulluğun giderilmesi amacıyla adımlar atılmalı, ailedeki işsiz yetişkinler için yeni istihdam alanı oluşturulmalı ve yoksul çocukların da eğitime devam edebilmeleri adına eğitim maliyetleri düşürülmelidir. Çocukların eğitime ulaşabilmeleri için ücretsiz taşınmalı eğitim uygulanmalı ve yoksul ailelere sağlanan eğitim destekleri artırılmalıdır.
- Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda yasal düzenlemelerde gösterilen kararlılık yasaların uygulanması ve işverenlerin denetlenmesi konusunda da gösterilmelidir. İşverenlere yönelik cezaların uygulanmasında herhangi bir ihmale yer verilmeyecek şekilde sürecin sağlıklı işlemesi sağlanmalıdır. Yasal düzenlemelerde yoruma yer verecek muğlak ifadelerden kaçınılmalı, çocukların hangi yaş aralığında ne tür işlerde çalıştırılmayacağına ilişkin daha net ifadeler yer verilmelidir.
- Ülkelerindeki savaş sebebiyle Türkiye’ye sığınmacı olarak gelen yabancı uyruklu çocukların eğitimi yakından takip edilmeli ve göçmen çocukların ucuz işgücü olarak kullanımını önlemeye yönelik denetimler ve cezai yaptırımlar artırılmalıdır. Aynı zamanda göçmen çocukların eğitimlerinin aksamamasına yönelik çabalar güçlendirilmeli ve toplumsal uyum süreçleri hızlandırılarak göçmen yoksulluğunun kronik hale gelmesi önlenmelidir. Yapılan araştırmalar göçmen çocukların başta insan ticareti olmak üzere pek çok insanlık suçuna karşı en savunmasız gruplardan biri olduğunu göstermektedir. Bu hassasiyetler uygulanacak politikaların belirlenmesinde dikkate alınmalıdır.
- Çocukların en fazla istihdam edildiği sektörlerin başında tarım sektörü gelmektedir. Bu gerçek Türkiye için de geçerlidir. Tarımsal teknolojilere yönelik desteklerle tarım sektöründeki insan gücüne olan ihtiyacın azaltılması, bu alanda ücretsiz aile işçisi olarak çalışmak zorunda kalan çocukların eğitim süreçlerinden mahrum kalmayacak projelerin hayata geçirilmesi sorunun çözümüne ilişkin önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, çocuk işçiliği sorununun çözümüne yönelik politikaların çok düzlemliliğine dikkat edilmelidir. Çocuk işçiliği olgusu yoksullukla derin bir bağ ile bağlıdır ve bu sorunun çözümüne ilişkin politikaların aynı zamanda yoksullukla mücadele politikalarıyla beraber ele alınması gerekliliği gözden kaçırılmamalıdır. Oluşturulacak politikalar pek çok paydaşın taraf olduğu, çok düzlemlili ve gerçekçi hedefleri olan bir süreç olarak ele alınmalıdır. Belirlenen politikaların gerçekleştirilmesinin ancak uzun vadede sağlanabileceği gerçeğinden yola çıkarak kısa ve orta vadede çalışan çocukların çalışma koşulları iyileştirilmesine ve çalışan çocukların çalışma hayatında korunmasına yönelik çalışmaların yapılmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Taner (1996). “Çocuk Emeği Sorununa Çağdaş Bir Yaklaşım: KİT’lerin Çıracak Okulları (1938-1986)”, Ankara: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı.
- Akyüz, Emine (2000). “Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması”, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- ASHB (2017). “Türkiye’de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştayı Raporu”, Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/2498/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-ve-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 09.01.2022.
- Aydın, İnci (2018). “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Çocuk İşçiliği”, *İş ve Hayat Dergisi*, 4(7), s. 65-81.
- Avşar, Zakir ve Öğütoğulları, Eren (2012). “Çocuk İşçiliği ve Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Stratejileri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), s. 9-40.
- Barışık, Salih; Ege, Tarık ve şimşek, Türker (2016). “Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), s. 161-179.
- Beyazova, Ayşe. (2019). *Kapsayıcı ve Katılımcı Okullar İçin Eğitimcilere Yönelik Çocuk İşçiliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Rehberi*, Erişim Adresi: http://cocukisciligineson.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2019/06/COCA_%C3%87ocukIsciligiEIKitabi.11.06.19.pdf, Erişim Tarihi: 08.12.2021.
- Boyden, J. Ve Myers, W. (1995). “Exploring Alternative Approaches to Combating Child Labour: Case Studies from Developing Countries”, UNICEF, Italy, ISSN: 1014-7837, <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/crs8.pdf>, Erişim Tarihi: 22.05.2022.
- ÇSGB (2017). *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı*, Erişim Adresi: https://www.cs.gb.gov.tr/media/1322/cocukisciligimucadele_2017_2023_tr.pdf, Erişim Tarihi: 06.12.2021.
- Cunningham, Hugh ve Viazzo, Pier Paolo (1996). “Child Labour in Historical Perspective 1800-1985 Case Studies from Europe, Japan and Colombia”, UNICEF, https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/hisper_childlabour.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.
- Çöpoğlu, Mustafa (2018). “Türkiye’de Çocuk İşçiliği”, *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, s. 357-398.
- Dervişoğlu, Suat (2012). *Çocuk İstismarı ve İhmali Açısından Sokakta Çalışan Çocuklar ve Avrupa Birliği Uygulamaları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eyrenci, Ömer (2011). “Avrupa Sosyal Şartı Karşısında Türk Mevzuatı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 53(1-4), s. 225-234.
- Gül, Tolga ve Öztürk, Mustafa (2020). “Çocuk İşçiliğinin Nedenleri Üzerine Kavramsal Bir Çalışma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(38), s. 130-148.
- Günöz, Mustafa (2007). *Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri*, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

- ILO, (2004). Child Labour: a Textbook for University Students. Geneva. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_norm/documents/publication/wcms_067258.pdf, Erişim Tarihi: 23.05.2022.
- ILO (2014). *Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Anayasası*, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_412382.pdf, Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- ILO (2020). *Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılması*, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_761283/lang--tr/index.htm, Erişim Tarihi: 08.01.2022.
- ILO, (2020). *Child Labour Global Estimates 2020, Trends and The Road Forward*, Erişim Adresi: file:///C:/Users/cenay/Downloads/Child-Labour-Report-1_24.pdf, Erişim Tarihi: 23.05.2021.
- Jandarma Genel Komutanlığı (2019). *Aile İçi Şiddetle ve Çocuk Suçlarıyla Mücadele*, Erişim Adresi: <https://www.jandarma.gov.tr/asayis/aile-ici-siddetle-ve-cocuk-suclariyla-mucadele#>, Erişim Tarihi: 09.01.2022.
- Kalkan, Murat ve Kayagil, Muhammet Enes (2020). “*Türkiye’de Çocuk İşçiliği Meselesi ve Mücadele Uygulamaları*”, iç. Sosyal Politikada Güncel Gelişmeler: Dezavantajlı Gruplar (Ed. Osman Akgül), Ankara: Gazi Kitabevi, s. 83-135.
- Kamal, Seyed Hossein Mohaqeqi; Moayad, Saeedeh Jalili; Sajjadi, Homeira; Vameghi, Meroe; Harouni, Gholamreza Ghaedamini; Gharehghani, Mohammad Ali Mohammadi and Ahmadi, Sina (2021). “*Designing And Validation Of A Workplace Abuse Questionnaire Among Child Labour*”, *Children And Society*, s. 1-16.
- Kepekçi, Yasemin (2007). Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Ulusal Hukuksal Dayanakları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), s. 271-285.
- Kırca Kurt, Ayça (2021). “*Çocuk İşçiliğine Yönelik Kamu Politikası Analizi*”, *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırma Dergisi*, 1(2), s. 29-54.
- Koç, Aziz (2020). *Çocuk İşçiliği*, Evrim Ağacı.
- Osment, Lana and Jönsson, Eric (2014). “*Child labour; the effect on child, causes and remedies to the revolving menace*”, Department of Human Geography University of Lund, <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=4275652&fileId=4275654>, Erişim Tarihi: 23.05.2022.
- Oy, Ömür (2001). *Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İstihdamı ve Çocuk İşçiliğinin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Örnek, Ali Şahin; Şarman, Siyret Aras ve Azazi, Hasan (2020). “*Çalışan Çocuklar Gerçeği: Hatay İli Örneği*”, *Management and Political Sciences Review*, 2(2), s. 182-202.
- Öztürk, Mustafa (2007). Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(52), s. 245-264.
- Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (1934). T.C. Resmî Gazete (2751, 14 Temmuz 1934).
- Resmî Gazete (2011). Millî Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/09/20110914-1.htm>, Erişim Tarihi: 09.01.2022
- Şahin, Levent (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. II, s.103-118.
- Şahin, Barış (2009). *Çocuk İşçilerin Korunması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- şihaliyev, Gulu (2020). *Uluslararası Boyutta Çocuk İşçiliği, Çocuk İşçiliğine Dair Hukuki Düzenlemeler ve Mücadele Programları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Talas, Cahit (1997). “*Toplumsal Politika*”, Ankara: İmge Kitapevi.
- Taş, Ayşe Karaduman ve Karakaya, Zehra (1997). “Çocuk İşgücünde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye İçin Nicel Bir Yaklaşım, 1994”, *III. Kadın Çalışmaları Toplantısı Yayınlanmamış Bildirisi*, Adana.
- TÜİK (2006). *Çalışan Çocuklar Working Child 2006*. Ankara: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2020). *Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2019*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>, 06.12.2021.
- UNICEF (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, https://www.unicefturk.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 06.12.2021.
- UNICEF Türkiye (2019). *Çocuk İşçiliği*, <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi>, Erişim Tarihi: 05.01.2022
- U.S. The Department of Labor's, (2020). *2020 Findings on the Worst Forms of Child Labor*, Erişim Tarihi: 23.05.2022
https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2020/2020_TDA_BigBook_Online_optimized.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2022.
- Yıldırım, Okan (2008). *Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Özel Bir Örnek Olarak İstanbul İlinde Otomotiv Küçük Sanayiinde Çalışan Çocuk İşçi ve Çıraklar*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yılmaz, Okan (2018). *Çocuk İşçiliği Tanımı, Kapsamı ve Türkiye’de İstihdamda Çocuk Emeği*, Erişim Adresi: http://www.iste-sea.org/download/SEA_BY032018, Erişim Tarihi: 06.12.2021.

Batı Akdeniz Bölgesindeki ADIM Üniversitelerinin Stratejik Planlarının Değerlendirilmesi

Evaluation of the Strategic Plans of ADIM Universities in
the Western Mediterranean Region

Beril ALEV¹
Sezai ÖZTOP²

Journal of Civilization Studies
Volume 7, Issue 2, pp. 76-94
September 2022
DOI: 10.52539/mad.1121411
Received: 25.05.2022
Accepted: 14.06.2022
© The Author(s) 2022
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/pub/mad>

Öz

Sürekli artan kalite, performans, rekabet ve maliyet baskısı gibi faktörler kamu kurumlarında da stratejik yönetim anlayışını gerekli hale getirmiştir. Stratejik planlama anlayışı, “5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 2003 yılında mevzuata girmiş ve 2006 yılından itibaren çeşitli kamu kurumlarında zorunlu hale getirilmiştir. Üniversiteler de Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Yönetmeliği uyarınca stratejik planlar hazırlamaya ve uygulamaya başlamışlardır. Stratejik planlar, Türk üniversitelerinin ulusal ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğü kazanması için mevcut durumlarını ve vizyonlarını belirlemeleri, vizyona uygun stratejik amaçlar, hedefler ve faaliyetler geliştirmeleri ve bunları uygulamaya koymaları açısından önemli fayda sağlamaktadır. Bu çalışmada, Batı Akdeniz’de dört üniversitenin stratejik planları mevzuat açısından incelenmiş ve bulgular doğrultusunda tespitlerde bulunulmuştur. İncelenen stratejik planlarda çeşitli eksiklikler ve farklılıklar görülmesine rağmen, üniversitelerin bu alanda önemli ilerlemeler kaydettiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik Planlama, Üniversite Yönetimi.

Abstract

The factors that have gaining importance increasingly such as quality, performance, competition, and cost-pressure have resulted in that the public organizations need strategic management approach. The term “strategic planning” has found a legal perspective with the Public Financial Management and Control Act (the Law 5018) in 2003. It has become compulsory for public institutions to implement strategic planning in 2006. Universities have started to prepare and implement strategic plans as well, according to the Regulation for Academic Evaluation and Quality Improvement in Higher Education Institutions promulgated in 2005. Strategic plans have provided important interests for the Universities in Turkey to gain competitive advantages in international level, and to determine their present situations, and visions, and thus to develop strategic aims, targets, and activities toward their visions. In this study, the strategic plans of four ADIM universities in the Western Mediterranean have been evaluated according to the legislation. Although there are some deficiencies and differences in the strategic plans evaluated, it is considered that the universities have developed their experiences in this field.

Key Words: Strategic Planning, University Administration.

¹ Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Avrupa Dokümantasyon Merkezi, e-mail: berilalev@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8115-9421

² Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: sezai.oztop@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2656-2776

GİRİŞ

Kamu yönetimi üzerinde her geçen gün artan kalite, performans, rekabet ve maliyet baskısı, stratejik planlamayı, son yılların güncel tartışma konularından biri haline getirmiştir. Küreselleşmenin yarattığı belirsizliklerle mücadele isteği, faaliyetlere uzun vadeli bir perspektifle bakma ve örgütlerin iç ve dış çevre faktörleri arasındaki etkileşimi dikkate alma zorunluluğu, 1950’lerde özel sektörde uygulanmaya başlanan stratejik planlama yaklaşımının, 1970’lerden itibaren kamu sektöründe de uygulanmaya başlamasına yol açmıştır (Eren, Orhan, Dönmez, 2014: 122).

Stratejik planlama, Türkiye’de 5018 “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ile mevzuata girmiş ve 2005 yılında uygulanmaya başlamıştır. 5018 sayılı Kanun’da stratejik plan; “*kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan*” olarak tanımlanmıştır. Kanun’da, kamu idarelerine kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performansları önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve uygulama sürecinde izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlama görevi verilmiştir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın 2005 yılında çıkarmış olduğu “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği” ile tüm üniversitelerde stratejik plan yapma zorunluluğu gelmiştir. Üniversitelerde akademik ve idari özerklik, bilim ve yenilik yapma politikaları toplumsal beklentilere cevap verebilmek ve bilginin ürüne dönüştürülerek toplumsal refaha katkı yapmak açısından önemli görülmektedir. Bu sebeple, üniversitelerin daha iyi yönetilmesi ve rekabet edebilir hale getirilmesi açısından yeni bir anlayışa gerek görülmüştür. Stratejik yönetim anlayışına geçiş de bu gereği karşılamaya yönelik olarak görülmektedir (Birinci, 2014: 136).

Kamu yönetimi ve kamu mali yönetimi reformları çerçevesinde üniversitelerde uygulanmakta olan stratejik yönetim süreci; üniversitelerin orta ve uzun vadede odaklanmak istediği önceliklerin belirlenmesi, bütçe hazırlama ve uygulama sürecinde mali disiplinin sağlanması, kaynakların stratejik önceliklere göre dağıtılması ve etkin kullanılıp kullanılmadığının izlenmesi ile bunun üzerine kurulu bir hesap verme sorumluluğunun geliştirilmesine temel teşkil etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1).

Bu çalışmanın amacı, Batı Akdeniz Bölgesi’nde yer alan ADİM üniversitelerinde hazırlanan stratejik planların erişim kolaylığı ve içerik itibarıyla incelenmesi, eksiklikler ve farklılıkların incelenerek mevcut durumun değerlendirilmesidir. Birinci bölümde üniversitelerde stratejik planlamanın önemine, ikinci bölümde ADİM üniversitelerinin oluşumuna, üçüncü bölümde ise araştırmanın amacı, yöntemi, kapsamı ve bulgularına yer verilmiştir.

1. ÜNİVERSİTELERDE STRATEJİK PLANLAMA

Günümüzde yükseköğretime olan talep yüksek nitelikli beşeri sermaye ihtiyacıyla paralel olarak artmakta ve bu durum üniversiteler arasında bir rekabet doğurmaktadır. Üniversitelerin gerek ulusal gerekse uluslararası platformlarda rekabet edebilir hale gelmeleri için misyonları doğrultusunda vizyonlarını, stratejik amaçlarını, hedeflerini ve faaliyetlerini belirlemeleri ve bu plana uygun olarak süreci yönetmeleri gerekmektedir. Bu durum da iyi bir stratejik yönetim sürecini gerektirmektedir (Kaygısız, 2017: 31).

Üniversiteler diğer kamu idarelerinden farklı bir sektörü oluşturmaktadır. Aynı hizmeti sunan birden fazla aktör (üniversite) olduğunda bunlar arasında bir farklılaşma gereksinimi de kaçınılmaz olmaktadır. Ancak bu farklılaşma, özel sektör işletmeleri gibi kâr etme amacı güden doğrudan rekabetçi stratejiler yerine, üstünlük sağlama veya tercih edilme mücadelesinde başvurulan dolaylı yaklaşımlar şeklinde olmaktadır. Bu özellik, bir yandan kamu idareleri tarafından kullanılan geleneksel planlama

yaklaşımlarını, diğer yandan özel sektör işletmeleri tarafından geliştirilen rekabet stratejisi ve kıyaslama yaklaşımlarını yükseköğretim sektörüne özgü bir şekilde birlikte ele almayı gerektirmektedir.

Gelecek dönemde üniversiteler arasında farklılaşma eğiliminin kapsam ve derinliğinin artmasına yol açacak temel nedenler şu şekilde sıralanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1):

- Üniversite sayısında artışın devam etmesi,
- Yükseköğretim sektöründe çeşitliliğin artması,
- Üniversitelerin uluslararasılaşma eğiliminin artması,
- Üniversitelerin maddi kaynak ihtiyacının artması,
- Üniversitelerin yerel, bölgesel ve ulusal rekabet gücü elde etme veya kalkınma aracı olarak değerlendirilmesi,
- Ticari mantığın öne çıktığı üçüncü kuşak üniversitelerin ortaya çıkması.

Bu farklılaşma üniversitelerin belirli alanlarda ihtisaslaşmasını zorunlu kılmaktadır. Üniversitelerin rekabetçi bir ortamda yer almaları; idari, mali ve bilimsel özerkliğe sahip olmaları stratejik planların üniversiteye özgü bir yaklaşımla geliştirilmesini gerektirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018:1).

Üniversitelerde stratejik planlar, esasen eğitim-öğretim kalitesini geliştirmek ve kalite sürekliliğini sağlamak, bilimsel ve yenilikçi araştırma-geliştirme olanaklarını iyileştirmek, kurumsal kalite yönetim anlayışını ve insan kaynaklarını geliştirmek, toplumsal hizmet kalitesini yükseltmek amacıyla oluşturulmaktadır.

Üniversiteler stratejik planları vasıtasıyla kendilerini nasıl tanımladıklarını, amaç ve hedeflerini, bunları niçin ve nasıl yapacaklarını, hangi temel kararlara öncelik verecekleri, hangi eylemleri gerçekleştireceklerini, hangi kaynak ve kadrolarla yapacaklarını, ortaya koymaktadırlar. Stratejik plan, üniversitenin yapması gerekenleri sistemli ve denetimli bir biçimde gerçekleştirmesine hizmet etmektedir (Süleyman Demirel Üniversitesi Stratejik Planı, 2021).

2. ADIM ÜNİVERSİTELERİ

ADIM üniversiteleri eğitim öğretim, araştırma ve geliştirme, bilimsel, teknik, sosyal ve kültürel üniversiteler arası etkinliklerde iş birliği ve ortak girişimlerde bulunmak üzere bir araya gelmiş bir güç birliğidir. Bölge üniversiteleri birlikteliğinin simgesi olan bu konsorsiyum, ADIM olarak isimlendirilmiştir. ADIM Üniversiteleri Konsorsiyumu 30/03/2001 yılında Adnan Menderes Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi ve Muğla Üniversitesi iş birliğiyle kurulmuştur. Bu dört üniversiteye, 2003 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2005 yılında Dumlupınar Üniversitesi ve 2008 tarihinde Pamukkale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen toplantı sonucunda Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Uşak Üniversitesi katılmış olup, bu iş birliğinin adının ADIM olarak devam etmesine karar verilmiştir.

Konsorsiyuma 2011 yılında Celal Bayar Üniversitesi, 2012 yılında Balıkesir Üniversitesi ve Uluslararası Antalya Üniversitesi (Antalya Bilim Üniversitesi); 2013 tarihinde Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde gerçekleşen toplantı sonucunda Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi; 2013'te Pamukkale Üniversitesi'nde düzenlenen toplantı ile de Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi dahil olmuştur. 2019 yılında Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi ve Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 25-27 Kasım 2021 tarihinde Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi sahipliğinde gerçekleşen Rektörler ve İdari Gruplar toplantısında Yalova Üniversitesi de bu güç birliği konsorsiyumuna katılmıştır. ADIM Üniversiteleri Birliği Genel Koordinatörlüğü, 2021-2024 döneminde Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi tarafından yürütülmektedir.

ADIM Üniversiteleri İşbirliği Protokolü; birbirine coğrafi ve kuruluş tarihi olarak yakınlığı olan, ortak sorunlara ortak çözüm arayan üniversiteler tarafından yürütülen iş birliği programı çerçevesinde,

lisans ve lisansüstü eğitim-öğretim, bilimsel ve teknolojik araştırma-geliştirme projeleri, sosyal ve kültürel alanlarda yapılacak ortak çalışmalarla ilgili esasları belirlemektedir. ADIM Üniversitelerinin internet adreslerinde genel bilgilerin yanı sıra ADIM üniversitelerinde gerçekleştirilen toplantılara ait kararlar yer almakta ve önceki yılların karar ve toplantılarının bilgileri sunulmaktadır. ADIM Üniversiteleri ve kuruluş tarihleri Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. ADIM Üniversiteleri

ADIM ÜNİVERSİTELERİ	KURULUŞ TARİHİ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi	1992
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1992
Balıkesir Üniversitesi	1992
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	1992
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1992
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	1992
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1992
Pamukkale Üniversitesi	1992
Süleyman Demirel Üniversitesi	1992
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1993
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	2006
Uşak Üniversitesi	2006
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	2007
Yalova Üniversitesi	2008
Antalya Bilim Üniversitesi	2010
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi	2015
Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2018
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	2018
Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2018

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAPSAMI

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Batı Akdeniz’de yer alan dört ADIM üniversitesi tarafından hazırlanan stratejik planların incelenerek, stratejik plan sürecinde bir standart olup olmadığı, planlara erişim kolaylığı, eksiklik, benzerlik ve farklılıklara yönelik bir durum tespitidir. Bu amaçla, internet adreslerinden, ADIM üniversiteleri protokolü ve kataloğu incelenmiş, Kalkınma Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu Üniversiteler için Stratejik Planlama Rehberi, Kamu İdareleri için Stratejik Planlama Kılavuzu ve Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik ile bu alandaki akademik literatür ve adı geçen üniversitelerin güncel olan stratejik planları ve kurum içi değerlendirme raporları incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Batı Akdeniz bölgesinde yer alan ADIM Üniversitelerinin stratejik planları, internet adreslerinden incelenerek, belirlenen kriterler doğrultusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Batı Akdeniz Bölgesi ADIM üniversiteleri; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta), Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi ve Antalya Bilim Üniversitesi’dir. Değerlendirme kriterlerinin hazırlanmasında “Üniversiteler İçin Stratejik Planlama Rehberi” esas alınmıştır. Ayrıca, “Kamu İdareleri için Stratejik Planlama Kılavuzu”, “Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”ler de dikkate alınmıştır.

Stratejik planlara yönelik kriterlerin belirlenmesinde, Kerman vd. (2012: 1-15) tarafından hazırlanmış olan sorular ve tablolar örnek alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle sadece Batı Akdeniz bölgesi ADIM üniversiteleri inceleme kapsamına alınabilmektedir. Batı Akdeniz Bölgesinde bulunan dört ADIM üniversitesi: Antalya Bilim Üniversitesi (ABÜ), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (MAKÜ), Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (ISUBÜ), Süleyman Demirel Üniversitesi'dir (SDÜ).

Tablo 2. Batı Akdeniz ADIM Üniversiteleri Stratejik Plan Dönem/Ekip Bilgileri

Üniversite	Stratejik Plan Dönemi	Kapsam (Yıl)	Stratejik Plan Ekibi Üyeleri	Stratejik Plan Ekibi Başkanı	Strateji Geliştirme Kurulu Üyesi	Stratejik Plan Danışma Kurulu Üyeleri
ABÜ	2018-2022 ve 2021-2024	5	Strateji ve Kalite Kurulu Mütevelli Hey. Tems. Rektör, Rektör Yrd. Gen. Sek.	-	-	-
MAKÜ	2022-2026	5	16	Rektör Yrd.	16	
SDÜ	2021-2025	5	54	Rektör Yrd.	27 (1 Öğr. Tem.)	
ISUBÜ	2021-2025	5	5	Rektör Yrd.	18	13 (danışma kurulu): Valilik, belediye, rektörlük, MYO ve fakülteler, topluluk temsilcileri, lisans ve ön lisans öğr. temsilcileri

Tablo 2’de yer alan veriler doğrultusunda üniversitelerin stratejik plan ekiplerinde bir standart olmadığı görülmektedir. Stratejik planlama ekibi, stratejik planlama kurulu, strateji geliştirme kurulu, stratejik plan danışma kurulu, stratejik plan yönlendirme kurulu, stratejik plan hazırlama ekibi, koordinasyon, strateji ve kalite kurulu vb. başlıklar altında gruplandırılmalar söz konusudur. Bu bağlamda bir standart olmasının uygun olacağı ve ekipteki kişilerin isim, unvan, görevi, hizmet verdiği birimlerin bulunmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Antalya Bilim Üniversitesinin internet adreslerinde iki adet stratejik plan olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan dört üniversitenin stratejik planlarının genel çerçevesi aşağıdaki başlıklarda sunulmaktadır.

3.3.1. Süleyman Demirel Üniversitesi

Süleyman Demirel Üniversitesi’nin, 2006–2010, 2011–2015, 2016-2020 ve son olarak da 2021-2025 dönemi stratejik planları, bulunmaktadır. 2011-2015 Stratejik Planı, “Atılğan” adını taşımaktadır. Atılğan adının, ünlü Hollywood yapımı Uzay Yolu (Star Trek) serisinde yer alan kâşif uzay gemisinden esinlenilerek tercih edilmiş olduğu ifade edilmektedir (SDÜ Stratejik Plan, 2016:13).

SDÜ 2016-2020 Stratejik Planı, üniversitenin kapasitesini tanıyıp, bu kapasiteyi gerçekçi hedeflerle donatarak harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Böylece plan izlenebilir, ölçülebilir ve uygulama

süresi sonunda 2021-2025 dönemi için daha önceki planlarla birlikte ama onlardan daha öncelikli olarak bir değerlendirme verisi ve çıkış noktası olma özelliğine sahip olmuştur.

2016-2020 dönemine ait stratejik planın bakış açısını biçimlendiren ana unsurlar gerçekçilik, kalite, huzur, ilham ve sürdürülebilirliktir. Planda “*ilham veren üniversite*” ve alternatif olarak “*ilham veren ve çözüm ortağı üniversite*” sloganları kullanılmaktadır. Katılımcılığa ağırlık veren bir plandır. Stratejik planda yer alan temel konular hakkındaki görüşlerin toplanması amacıyla anketler hazırlanmış ve bu anket formları SDÜ web sitesinde online olarak doldurulabilir şekilde yer almıştır. Böylece öğrencilerden, vatandaşlara, yöneticilerden üniversitenin değişik kademelerindeki çalışanlara kadar pek çok ve farklı kesimden anket formunda yer alan kavramlarla ya da açık uçlu bırakılan bölümlerle geri dönüşler alınmış ve plana yansıtılmıştır.

2016-2020 Stratejik Planını; kurumsallaşma, yenilikçilik, hareketlilik, iş birliği ve tanınırlık, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik şeklinde dört ana eksen etrafında toplanmış, amaç, hedef, faaliyet ve göstergeler de bu bağlamda belirlenmiştir. Belirlenen hedefler ile göstergelerin büyük kısmı tam gerçekleşmiş, bir kısmında da kısmi gerçekleşme görülmüştür.

Üniversitenin güncel olan son stratejik planı (2021-2025) 83 sayfa olup web sitesinden erişilebilmektedir. Hazırlanmasındaki temel amaç olarak; misyon, vizyon, temel değerler, güçlü ve zayıf yönler, faaliyet alanları, tabi olunan mevzuat ve üst politika belgeleri dikkate alınarak üniversitenin karşılaşılabileceği riskler fırsatlar ve tehditlerin önceden tespit edilmesi ve bunlar sonucunda üniversitelerin amaç ve hedeflerinin belirlenmesi şeklinde ifade edilmiştir (SDÜ 2021-2025 Stratejik Planı:13).

Planın hazırlık dönemini de içeren 2020 yılı başında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını nedeniyle eğitim öğretime Mart 2020’den itibaren uzaktan eğitim aracılığıyla devam edilmiştir. Bu süreçte eğitimde dijitalleşme oldukça önemli bir konumda yer almıştır. Stratejik plan kapsamında geliştirme kurulu ve stratejik planlama ekibi oluşturulurken hem tüm birimlerin kurullarda temsili hem de süreçte tecrübeli olan kişilerin tecrübelerini hazırlık sürecine aktarmaları sağlanmıştır.

Stratejik planlama sürecinin organizasyonu, strateji geliştirme daire başkanlığının koordinasyonunda yönetim kurulu üyelerinin yanında idari personel temsilcisi, araştırma görevlileri konseyi temsilcisi ve öğrenci konseyi temsilcisinin katılımıyla oluşturulan strateji geliştirme kurulu ile tüm harcama birimi temsilcilerinin katılımıyla oluşturulan stratejik planlama ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir (SDÜ Stratejik Plan, 2021:13)

Üniversitenin “Araştırma Odaklı Üniversite” olma noktasında önemli fırsatlara sahip olduğu değerlendirilerek farklılaşma stratejisi alt ekibinin çalışmaları bu doğrultuda yoğunlaşmıştır (SDÜ Stratejik Plan, 2021:14). 2021-2025 dönemi planında toplamda üç ana amaç ve her bir amaca yönelik beşer tane hedef olmak üzere toplamda 15 hedef belirlenmiştir.

Tablo 3. Süleyman Demirel Üniversitesi-Amaç ve Hedefler

AMAÇLAR	HEDEFLER
A.1. Yeni tip toplum ve endüstrinin gereksinimlerini karşılayan, öğrencinin ve eğiticinin hayat boyu ve yeni tip öğrenmesini destekleyen, bölgesel ve ulusal ihtiyaçlara çeviklikle cevap veren ve bilime katkı sağlayan, toplum ve yenilikçilik odaklı bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerinin niceliğini ve niteliğini geliştirmek.	1.1. Toplumsal katma değeri yüksek, uluslararası standartlarda araştırma, girişimcilik, toplum ve kültür temalı projelerin sayısını artırmak. 1.2. Uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayımlanan yerel, bölgesel ve ulusal ihtiyaçlara cevap vermeyi önceleyen bilimsel yayın ve atıf sayısını artırmak ve bilimsel yayınların niteliğini geliştirmek. 1.3. Çevik proje ve yenilikçilik yönetimine imkân sağlayacak, dünyanın değişen dinamiklerini dikkate alan, öğrenci ve eğiticinin hayat boyu öğrenmesine katkı veren araştırmalara ev sahipliği yapmak

AMAÇLAR	HEDEFLER
	<p>için fiziki ve teknolojik altyapı yatırımları gerçekleştirmek ve araştırmaya ilişkin faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak.</p> <p>1.4. Bölgesel kalkınmayı önceleyen, araştırma uçurumunun teknoloji platformları, odak/öncelikli alanlar ve yenilik ekosistemi ile kapatılmasını destekleyen günün ihtiyaçlarına dinamik çözümler üretilmesine imkân tanıyan inovatif çalışmalar yapmak.</p> <p>1.5. Öncelikle yerel ve bölgesel, sonrasında ise ulusal ve küresel ihtiyaçları karşılayacak şekilde; Isparta'nın ilaç, sağlık, iyi yaşam, doğal ürün ve kozmetik sektörlerinde öncü projelerin hazırlandığı bir konuma gelmesini sağlamak</p>
<p>A.2. Tüm taraflar için öğrenme odaklı; eğitimde dijital dönüşüm ve entegrasyonu dinamik bir şekilde izleyerek eğitim ve öğretim kalitesini artırmak.</p>	<p>2.1. Endüstri 4.0 ile dinamizmi sürekli artan bir yapıya sahip olan öğrenme standartlarını karşılayarak, eğitim ve öğretimde yeni metotların uygulanmasına olanak verecek, dijital öğretmeye ve öğrenmeye imkân sağlayacak, verimliliği, sürdürülebilirliği ve kaliteyi artıracak faaliyetler gerçekleştirmek</p> <p>2.2. Öğrencilerin sosyal ve kültürel yeterlilikleri ile üniversitenin uluslararası tanınırlığını artıracak uygulamalar gerçekleştirerek bu uygulamalardan yararlanan öğrenci sayısını artırmak</p> <p>2.3. Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen yetkinlikleri verimli bir şekilde kazandırmayı hedefleyen programlarımızın kalitesini yükseltmek, öğrencilerimiz ve eğitimcilerimizin yeterliliklerini artırmak amacıyla akredite olan program sayısını artırmak</p> <p>2.4. Eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik olarak kurumsal kapasiteyi güçlendirmek ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamak</p> <p>2.5. Dijital dönüşüm ve entegrasyon sürecinde ortaya çıkabilecek bilişim güvenlik açıklarının önlenmesine yönelik farkındalık oluşturmak ve dijital platform güvenliğini sağlamak</p>
<p>A.3. Bölgenin sağlık, spor, sosyal, kültürel, eğitim ve çevre alanında gelişimine katkı sağlayacak ekosistemi oluşturmak, dezavantajlı gruplara yönelik hizmetleri artırmak ve bu alanlarda ortak sosyal sorumluluk projeleri yürütmek.</p>	<p>3.1. Sunulan sağlık hizmetin kalitesini ve dezavantajlı gruplara yönelik sunulan sağlık hizmetin kapasitesini, teknolojisini ve eğitimini artırmak</p> <p>3.2. Yerel kültürel mirasın tespit edilmesini, bölgesel hafızanın kayıt altına alınmasını, toplanan verilerin dijital ortama aktarılmasını ve toplumla paylaşılmasını sağlamak</p> <p>3.3. Mezunlarla iletişimi güçlendirmek</p> <p>3.4. Toplumsal ve bölgesel öğrenme perspektifi kapsamında verilen eğitim sayısını artırmak ve bu eğitimleri dijitalleştirmek</p> <p>3.5. Bölgenin eğitim, sosyal, kültür, çevre, sağlık ve spor alanlarında gelişimine katkı sağlayacak alt yapıyı güçlendirerek sürekliliğini sağlamak ve sporun yaygınlaşmasını ve sürdürülebilir çevre ekosistemini desteklemek.</p>

Kaynak: Süleyman Demirel Üniversitesi'nin 2021-2025 Stratejik Planı, ss.65-66.

3.3.2. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Üniversite, 2006 yılında kurulmuş ve ilk stratejik planını 2008-2012 dönemi için hazırlamıştır. İlk stratejik planda üniversitenin misyon ve vizyonu ile 9 amaç ve 62 hedef belirlenmiştir. İlgili dönem içerisinde stratejik plan ve bütçe verilerine uygun olarak performans programları hazırlanmıştır. Performans programları, faaliyet raporları ile değerlendirilmiş ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Birinci planın ardından 2013-2017 yıllarını kapsayan ikinci stratejik plan hazırlanmıştır. İkinci stratejik plan ile 3 amaç ve 7 hedef belirlenmiştir. Amaç ve hedeflere ulaşmak için 19 adet strateji ve 58 adet performans göstergesi belirlenmiştir. Bütçe imkanları da göz önüne alınarak stratejik plana uygun olarak performans programları hazırlanmıştır. Stratejik plan ve performans programında yer alan performans göstergeleri yıllık hazırlanan faaliyet raporları ile değerlendirilmiştir. 2017-2021 dönemine ilişkin stratejik planda; eğitim-öğretimin nitelik ve niceliğini geliştirmek, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini arttırmak, bölgesel kalkınma ve işbirliğini arttırmak, ulusal ve uluslararası üniversiteler ile iş birliği ve üniversitenin tanınırlığını arttırmak amaç edinilmiştir. Stratejik plan çalışmaları, 18 Ocak 2016 tarihinde başlamıştır. Stratejik plan çalışmalarını takip etmek ve ekiplerden bilgi alarak çalışmalarını yönlendirmek amacıyla üst yönetici başkanlığında 11 kişiden oluşan “Stratejik Plan Yönlendirme Kurulu” belirlenmiştir. Yönlendirme kurulunun tavsiye ve yönlendirmeleri ile stratejik plan çalışmalarını sevk ve idare etmek üzere Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı koordinatörlüğünde 15 kişiden oluşan “Stratejik Planlama Ekibi” kurulmuştur. Stratejik Planlama Ekibi vasıtasıyla Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’nin tüm birimlerinde “Stratejik Plan Birim Çalışma Ekipleri” oluşturulmuştur.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’nin 2017-2021 yıllarını kapsayan stratejik planı, 3 tema, 4 amaç, 13 hedef, 38 strateji ve 56 performans göstergesinden oluşmaktadır. Stratejik plan yönlendirme kurulu 11 kişiden oluşmakta, kurul görevi, unvan, isim, birim ve görev yerleri ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Stratejik planlama ekibi ise 15 kişiden oluşmaktadır. Kurul üyelerinin kuruldaki görevleri, unvanları, ad soyadları, birimleri ve görev yerleri belirtilmiştir. Stratejik planlama toplantı katılımcıları; veteriner fakültesi, mühendislik-mimarlık fakültesi, eğitim fakültesi, fen edebiyat fakültesi, İlahiyat fakültesi, enstitüler ve yüksekokullar, meslek yüksekokulları, koordinatörlükler, rektörlük bölümleri ve merkezler, idari personel, topluluk başkanları, öğrenci temsilcileri, akademik birim yönetici ve temsilcileri (gözden geçirme toplantısı) sektör temsilcileri, başlıkları altında oldukça fazla sayıda kişi olduğu gözlenmiş, bu kişilerin isimleri, birimleri, unvanları tek tek sıralanmıştır. Bu şekilde bir paydaş zenginliği, katılımıcılığın çeşitlenmesi adına, şeffaflık, hesap verebilirlik adına oldukça önemlidir. 2017-2021 stratejik planı toplamda 100 sayfadan oluşmaktadır. 2020 itibariyle güncellenmiş versiyonu da internet erişimine sunulmuştur. “Mutlu Üniversite”, “Kentine Yönelen Üniversite”, “Girişimci Yetiştiren Girişimci Üniversite”, “Değer Katan, Değerli Bilinen Üniversite” sloganlarını kullanan bir stratejik plan oluşturulmuştur. Güncel stratejik plan (2022-2026) 120 sayfa olup, web sitesinden erişilebilmektedir. Stratejik planda 4 temel odak belirlenmiştir. Bunlar, uygulama ağırlıklı eğitim, dijital dönüşüm, yerel ve bölgesel kalkınma odaklı araştırma-geliştirme ve toplumsal katkı başlıklarından oluşmaktadır. Tablo 4’de görüleceği gibi, beş temel amacın altında on yedi hedef belirlenmiştir.

Tablo 4. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi -Amaç ve Hedefler

AMAÇLAR	HEDEFLER
A1. Eğitim-öğretimin kalitesini geliştirmek.	1.1. Ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitimi kapasitesini arttırmak. 1.2. Akademisyenlerin nitelik ve niceliğini arttırmak. 1.3. Mesleki yeterlilik sahibi ve gelişime açık öğrenci yetiştirmek. 1.4. Öğrencilerin kişisel ve sosyal yetkinlik kapasitesini arttırmak. 1.5. Uzaktan eğitim kapasitesini ve etkinliğini arttırmak. 1.6. Öğrenci ve öğretim elemanlarının yurt içi ve yurt dışı hareketliliğini arttırmak.
A2. Araştırma-geliştirme faaliyet kapasitesini	2.1. Ulusal ve uluslararası düzeyde proje sayısını arttırmak. 2.2. Üniversitede yürütölen AR-GE ve proje sonuçlarını yenilikçi ürünlere dönüştürmek.

AMAÇLAR	HEDEFLER
yenilikçilik eksenli arttırmak.	2.3. Ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel yayın sayısını arttırmak.
A3. Kurumsal kalite kültürünü geliştirmek.	3.1. Kalite geliştirme faaliyetlerine dair farkındalığı arttırmak. 3.2. Kurumsal memnuniyeti arttırmak. 3.3. Yönetim bilişim alt yapısını geliştirmek.
A4. Toplumsal katkıya ve bölgesel kalkınmaya odaklanan girişimci üniversite olmak.	4.1. Hayvancılık alanında bölge sorunlarına çözüm üretmek. 4.2. Hayvancılık alanındaki akademik kapasiteyi arttırmak. 4.3. Spor ve turizm alanlarında bölgeye katkıda bulunmak.
A5. Üniversitede sosyal ve akademik yaşam altyapısını geliştirmek.	5.1. Öğrencilerin sosyal yaşam alanı kullanımını arttırmak. 5.2. Üniversitenin mevcut eğitim-öğretim ve sosyal altyapısını arttırmak.

Kaynak: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin 2022-2026 Stratejik Planı, ss.93.

3.3.3. Antalya Bilim Üniversitesi

Antalya Bilim Üniversitesi, 2010 yılında “Uluslararası Antalya Üniversitesi” adıyla kurulmuştur. 2017 yılındaki bir kanunla adı “Antalya Bilim Üniversitesi” olarak değiştirilmiştir. Üniversitenin stratejik planına dair verilerin detayı “Kurum İçi Değerlendirme Raporu”nda yer almaktadır. Rapor, 2016 tarihinden itibaren düzenli olarak yayınlanmaktadır. 2021 yılı kurum içi değerlendirme raporu, toplam 60 sayfadan oluşmaktadır. Stratejik amaçlara ulaşabilmek için hedefler, alt stratejiler, performans göstergeleri stratejik plan adı altında üniversitenin internet adresinde 12 sayfa halinde sunulmuştur. Diğer veriler kurum içi değerlendirme raporunda yer almaktadır. Bu bağlamda diğer üniversitelerin stratejik plan kataloglarından farklı bir görünüm sergilemektedir. Strateji ve kalite kurulu bir bütün olarak ele alınmaktadır. Stratejik plan ekibi bu kurula bağlıdır.

Üniversitenin internet adreslerinden edinilen bilgilere göre iki adet güncel stratejik plan olduğu tespit edilmiştir (2018-2022 ve 2021-2024 Stratejik Planı). İlk Stratejik Planında 3 temel amaç, 22 alt hedef ve her hedefin altında da stratejiler belirtilmiştir. Hedeflerin yönetilmesindeki sorumlular birim olarak belirtilmiştir. İsim/unvan/kurul görevi/kurum bazında herhangi bir veri yoktur. Performans göstergesi ve hedefleri mevcuttur. Stratejik planın hazırlanması aşamasında iç, dış paydaş temsilcilerinin ve öğrenci temsilcilerinin bir araya gelerek üniversitenin GZFT ve paydaş analizi yapıldığı belirtilmiş ancak, paydaş ve stratejik planlama ekiplerinin bilgilerine raporda yer verilmemiştir.

Bu stratejik planda tanımlı stratejilere ulaşabilmek için belirlenmiş performans göstergeleri, sorumlu birimlerce SPİK (Süreç Performans İzleme Karnesi) formu ile aylık periyotlarda doldurularak izlenmektedir. SPİK'ler (Süreç Performans İzleme Karneleri) ilgili strateji numaraları ile ilişkilendirilmiştir. Antalya Bilim Üniversitesi Strateji ve Kalite Kurulu; Mütevelli Heyeti'nden Temsilciler, Rektör, Rektör Yardımcısı ve Genel Sekreter'den oluşmaktadır. Stratejik Planın Strateji ve Kalite Kurulu tarafından her altı ayda bir performans göstergeleri ile takip edilmesi planlanmıştır. Kurula ilgili raporlamayı "Strateji Takip Ekibi" yapmaktadır. Paydaş analizi paydaş matrisi formuna göre yapılmıştır. Üniversitenin tüm akademik ve idari süreçleri de paydaş listelerini paydaş etki/önem matrisi kullanarak hazırlanmıştır.

2021-2024 Stratejik Planında ise 5 temel amaç ve 28 hedef ile bunlara ilişkin performans göstergeleri verilmiştir. 2021-2024 planında başka bir veriye rastlanmamaktadır. Üniversitenin, misyon ve vizyonuyla, öğrencilerine çağın gerekliliklerine uyumlu ve kaliteli bir hizmet sunmak, eğitim-öğretim faaliyetlerinin sürekli iyileştirmek, teknolojik altyapıyı güçlendirmek, kütüphane kaynaklarını geliştirmek, araştırma-geliştirme faaliyetlerini arttırmak, öğrenciler ile ilgili akademik-idari süreçleri elektronik ortama aktararak bilgi paylaşımını hızlandırmak ve gelişimi sürdürülebilir kılmak amacı doğrultusunda stratejik hedeflerinin 2021-2024 Stratejik Planı'nda belirlenmiş olduğu “2021 Kurum İçi Değerlendirme Raporu”nda belirtilmektedir ancak, erişimi sağlanan bu planda söylenen bilgilere ulaşamamaktadır.

2021 Kurum İçi Değerlendirme Raporu'nda iç paydaşların katılımı sağlanarak oluşturulan 2021-2024 Stratejik Planı kapsamında stratejik amaç ve hedefleri gerçekleştirmek üzere bir izleme sisteminin oluşturulması adına KYS Otomasyon sisteminin hayata geçirilmiş olduğu belirtilmiştir. Otomasyon sistemi ile birlikte; stratejik hedeflerin gerçekleşme oranlarının takip edilmesi, maliyetlerin belirlenmesi, temin sürelerinin izlenmesi gibi konularda düzenli kontrol sağlanmakta olduğu belirtilmiş, tüm bu çalışmaların st yönetim tarafından teşvik edilmekte olduğu belirtilmektedir (Antalya Bilim Üniversitesi Kurum İçi Değerlendirme raporu, 2021: 11-60). Üniversitenin 2021-2024 Stratejik Planında 5 temel amaç ile bunlara yönelik 28 hedef ve performans göstergeleri yer almaktadır. Tablo 5'te amaç ve hedefler başlıklar halinde sunulmaktadır.

Tablo 5. Antalya Bilim Üniversitesi- Amaç ve Hedefler

Stratejik Amaç 1	EğİTİM-ğRETİM
HEDEF 1.1.	Uzaktan eğitim programlarının niteliğini geliştirmek ve niceliğini arttırmak
HEDEF 1.2.	Tez sayılarının arttırılması
HEDEF 1.3.	Eğitim ğretim programlarını paydaş ihtiyaçlarını gözeterek geliştirmek
HEDEF 1.4.	Program sayılarının arttırılması
HEDEF 1.5.	Uluslararası değişim programlarından yararlanan ğrenci, akademik ve idari personel sayılarının arttırılması
HEDEF 1.6.	Partner işbirliklerinin sağlanması
Stratejik Amaç 2	GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİKÇİLİK
HEDEF 2.1.	Patent / Faydalı Model / Endüstriyel Tasarım / Ticari rn sayısının arttırılması
HEDEF 2.2.	Kamu, sektör, paydaş işbirliği ile yapılan proje sayısının arttırılması
HEDEF 2.3.	İlgili kurum ve kuruluşlar ile etkileşimin geliştirilmesi
HEDEF 2.4.	Dış kaynaklı proje sayısının arttırılması
HEDEF 2.5.	Girişimcilik kültürünün geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin arttırılması
Stratejik Amaç 3	ARAŞTIRMA- GELİŞTİRME
HEDEF 3.1.	Antalya Bilim niversitesi adresli araştırma ıktılarının A Sınıfı dergilerde yer alması
HEDEF 3.2.	Bilimsel araştırmaların arttırılması ve yaygınlaştırılması
HEDEF 3.3.	Laboratuvar sayısının ve cihaz kapasitesinin arttırılması, laboratuvarların akredite laboratuvar statüsüne ulaştırılması
HEDEF 3.4.	Ulusal ve uluslararası kaynaklarca desteklenen projelerin ve öz kaynaklı Ar-Ge projelerinin bütçesini arttırmak
HEDEF 3.5.	Kütüphane kaynaklarının arttırılması
HEDEF 3.6.	Araştırma - geliştirme, proje ve yayın sayılarının arttırılması
Stratejik Amaç 4	TOPLUMSAL KATKI
HEDEF 4.1.	Topluma katkıda bulunan sosyal sorumluluk projelerinin (kültür, sanat, spor vb.) sayısını arttırmak
HEDEF 4.2.	Eğitim ğretimi destekleyecek ve öğrencilerin kişiisel gelişimine katkıda bulunacak sosyal, kültürel, mesleki faaliyetleri desteklemek
HEDEF 4.3.	Dezavantajlı gruplara duyarlılık düzeyinin arttırılması
HEDEF 4.4.	Toplumsal gelişime katkıda bulunacak eğitim faaliyetleri düzenlenmesi
HEDEF 4.5.	Kurulan ğrenci topluluklarını ve topluma hizmet faaliyetlerinin bilinirlik düzeyini arttırmak
Stratejik Amaç 5	KURUMSALLAŞMA
HEDEF 5.1.	Kalite güvencesi uygulamalarını yaygınlaştırmak
HEDEF 5.2.	İnsan kaynağının geliştirilmesi
HEDEF 5.3.	Mezunlar ile ilişkilerin güçlendirilmesi
HEDEF 5.4.	Öğrenci sayısını ve uluslararası ğrenci sayısını arttırmak (n Lisans, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora
HEDEF 5.5.	Kurumsal kapasitenin arttırılması ve geliştirilmesi
HEDEF 5.6.	Hizmetlerin dijitalleştirilmesi

Kaynak: Antalya Bilim Üniversitesi 2021-2024 Stratejik Planı, ss.1-12.

3.3.4. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Stratejik plan (2021-2025) hazırlanırken USTA (Uzmanlık Sahibi Takım Arkadaşı) ve DOST (Dinamik Ortak Akılda Stratejik Takım Arkadaşı) gibi tam katılımcı bir ortak aklı temsil eden öz karakterler geliştirilmiş ve bunun yapılan tüm çalışmalarda yaygınlaştırılmasına önem verilmiştir.

Araştırmaya konu olan diğer üniversitelerin plan içeriklerinden farklı olarak “Stratejik Plan Ekipleri İş Tanım Formları”nın da yer aldığı son derece detaylı olduğu tespit edilen bu plan, toplamda 172 sayfadan oluşmaktadır. 5 temel amaç altında 19 hedef belirlenmiştir.

Tablo 6. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi - Amaç ve Hedefler

AMAÇLAR	HEDEFLER
A1. Uygulamalı eğitim konseptine dayalı olarak üniversitemizde araştırma alt yapısının güçlendirilmesi ile bilimsel araştırma ve geliştirmenin desteklenmesi	1.1. Ülkemizin bilgi birikiminin artırılmasına ve teknolojik gelişimine katkıda bulunmak üzere yükseköğretim kurumlarında araştırma altyapılarının kurulması ve kapasitelerinin güçlendirilmesi, laboratuvar malzemelerinin yeni teknolojik malzemeler de ilave edilerek artırılması. 1.2. Yükseköğretim kurumlarında inovasyon amaçlı bilimsel çalışmaların artırılması 1.3. Üniversite-Sanayi iş birliği projelerinin artırılması 1.4. Üniversitemizde nitelikli yayın sayısını artırmak
A.2. Yükseköğretim hizmeti sunmanın yanında insanlığa her alanda toplumsal katkıda bulunmak ve mezunlarımıza kurumsal aidiyeti aşlamak	H.1. Toplumun tüm kesimlerine ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitimler verilmesi H.2. Üniversitemizde Kariyer Merkezinin mezunlarla iletişimi güçlendirmesi ve mezunlarla okuyan öğrencilerin belirli aralıklarla buluşturulması H.3. Hayatboyu eğitim çalışmalarının üniversitemizde başlaması ve DİLMER ile yabancı uyruklu öğrenci sayısının artırılması H.4. Üniversitemizde sosyal sorumluluk projelerine yer verilmesi ve "Sıfır Atık Projesi" kapsamında tüm birimlerin atık yönetimi konusunda bilgilendirilmesi ve geri dönüşümün teşvik edilmesi
A.3. Üniversitemizde akademik hayatta öğretim elemanlarının sürekli olarak meslekî gelişimlerini sağlamak	H.1. Alanında yetkin, araştırmacı, bilgi üreten ve aktaran akademisyenler yetiştirilmesi H.2. Ulusal ve uluslararası burslardan yararlananların artırılması H.3. Bilim, sanat ve teşvik ödülllerinden üniversitemizin de yararlanmasının sağlanması
A.4. Yükseköğretimin tüm düzeylerinde kaliteyi artırmak	H.1. Mesleki yeterlilik sahibi ve gelişime açık mezunlar yetiştirilmesi H.2. Kütüphane hizmetlerinin geliştirilmesi H.3. Hizmet sunumunda mekânsal yeterliğin sağlanması ve fiziki kapasitenin optimum kullanılmasının sağlanması H.4. Uluslararası tanınırlığın artırılmasını sağlamak üzere öğrenci ve personel değişim hareketleri ile uluslararası çalışmalar artırılması H.5. Lisansüstü eğitimde nitelik ve niceliğin artırılması
A.5. Üniversitede öğrencilerin yaşam standartlarının kalitesini artırmak	H.1. Yükseköğretim öğrencilerine sunulan beslenme ve barınma hizmetlerinin kalitesinin artırılması H.2. Öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimi desteklenerek yaşam kalitesinin yükseltilmesi H.3. Öğrencilerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları için psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetinin sağlanması

Kaynak: Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi 2021-2025 Stratejik Planı, ss.146-149.

Valilik, belediye, rektörlük, fakülte ve meslek yüksekokulları, topluluklar temsilcisi, lisans öğrencileri temsilcisi, ön lisans öğrencileri temsilcisinden oluşan stratejik plan danışma kurulu bulunmaktadır. Kurulda vali yardımcısı ve belediye başkan yardımcısının yer alması, ayrıca öğrenci temsilcilerinin lisans ve ön lisans olarak ayrılması araştırmaya konu olan diğere üniversitelerin stratejik plan bilgilerinden ayırt edici bir özellik olarak görülmektedir.

Planda, sekiz gruptan oluşan “Stratejik Planlama Alt Çalışma Grupları (Analiz Ekipleri)” oluşturulmuştur. Bunlar, paydaş etkileşim grubu: 5 kişi, paydaş grubu: 4 kişi, teknik ve akademik alt yapı: 6 kişi, mali durum grubu: 3 kişi, stratejik çevre grubu: 4 kişi, yetkinlik ve insan kaynakları grubu: 5 kişi, mevzuat grubu: 3 kişi, kurum kültürü grubu: 3 kişiden oluşmaktadır (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi 2021-2025 Stratejik Plan: 25).

Stratejik plan çalışmasında iç paydaşlardan Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’ni metaforik olarak ifade etmeleri istenmiştir. Bunun nedeni mevcut durumu somut olarak tanımlanmasında yardımcı olması ve durum analizi bileşeni olarak kullanılabilmesidir. Üniversitenin metaforlar aracılığıyla ifade edilmesi ile iç paydaşların üniversiteyi nasıl algıladığı ortaya çıkartılmıştır. Böylece stratejik planda kullanılmak üzere “neredeyiz”, “nasılız”, “ne durumdayız” sorularının cevabı olarak bir kaynak oluşturabilecek dolayısıyla vizyonu gerçekleştirebilmek ve stratejik niyet ve amaçlara ulaşabilmek için başlangıç noktasını görebilmek için ipuçları verebileceği değerlendirilmiştir (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi 2021-2025 Stratejik Plan:109).

3.4. Araştırma Bulguları

Bulgular yedi kategoride değerlendirilmiştir. Bu kategoriler; hazırlık süreci, durum analizi, geleceğe bakış, farklılaşma, strateji geliştirme, maliyetlendirme ile izleme ve değerlendirmedir.

3.4.1. Hazırlık Sürecine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Hazırlık Sürecine İlişkin Bulgular

HAZIRLIK SÜRECİ KRİTERLERİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Planın kapsadığı dönem 5 yıl mıdır?	+ 2018-2022 2021-2024	+	+	+
Stratejik planlama görevlendirmeleri yapılmış mıdır?	-	+	+	+
Stratejik Planlama ekibi isim/unvan/kurul görevi bazında belirtilmiş midir?	-	+ (Unvan, isim, birim ve kurul görevi)	+ (Kurul görevleri ayrı başlık halinde verilmemiş. Birim, unvan ve isimleri yer almıştır)	+
Stratejik Planlama ekibi arasında öğrenci temsilcileri yer almış mıdır?	- Öğr. Kom. Bşk. Kalite Kom. Üyesi	-	-	-
Planlama ekibi arasında öğrenci toplulukları yer almış mıdır?	-	-	-	-
Stratejik planlama ekibinin başkanı üst yöneticiler arasından mı seçilmiştir	+	+	+	+
Üyeler arasında farklı uzmanlık alanlarına göre bir dağılım söz konusu mudur?	-	+	+	+
Stratejik plan danışma kurulu üyeleri arasında öğrenci temsilcisi/topluluklar yer almış mıdır?	-	-	-	+ Lisans, ön lisans Öğr. Temsilcisi: stratejik plan

HAZIRLIK SÜRECİ KRİTERLERİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
				danışma kurulunda
Strateji geliştirme kurulu üyeleri arasında öğrenci temsilcisi/topluluklar yer almış mıdır?	-	-	+	-

Hazırlık sürecine ilişkin belirlenen kriterlerin karşılanma durumuna bakıldığında Antalya Bilim Üniversitesinin stratejik planındaki verilere ulaşmada güçlük yaşanmıştır. Kurum içi değerlendirme raporu (2020-2021) ve internet adreslerinden edinilen bilgiler ışığında sorular cevaplandırılmıştır. Bunun dışında diğer üniversitelerin belirlenen kriterlerin çoğu karşıladığı görülmüştür. Stratejik planlama ekibi, çalışma ekibi üyeleri isim unvan, kurul görevleri bazında detaylı yer almayan üniversitelerde uzmanlık alan dağılımları da net tespit edilememiştir.

SDÜ Strateji Geliştirme Kurulu'nda öğrenci ve idari personel temsilcisi de yer almaktadır. SDÜ stratejik planlama ekibinde hastane başmüdürünün de yer aldığı görülmektedir. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nde danışma kurulu üyeleri arasında lisans ön lisans ve topluluklar temsilcilerinin de ayrıca belirtilmesi diğer üniversitelerden ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.2. Durum Analizine İlişkin Bulgular

Tablo 8. Durum Analizine İlişkin Bulgular

Durum Analizi Kriterleri	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Kurumsal tarihçe kısa ve öz müdür?	+	+	+ 1.5 sayfa, Şematize edilmiş	+ Detaylı ve şematize
Mevzuat analizi kısa ve öz biçimde yapılmış mı?	-	+	+ Detaylı. Kanunlar, bakanlar kurulu kararları, yönetmelikler, mevzuat analizi tablo halinde	+ Kanun yönetmelik yönerge yasal yükümlülük ve dayanaklı olarak verilmiş
Plan hazırlık aşamasında üst politika belgeleri analiz edilmiş mi?	-	+ 11. Kalkınma Planı, TÜBİTAK 2003-2023 Strateji Belgesi, İl Gelişim Planı	+ Detaylı. Çeşitli politika belgeleri	+ Çeşitli politika belgeleri
Faaliyet alanları ile ürün ve hizmetler ayrı başlıklar halinde belirlenmiş mi?	+	+	+	+
Paydaşlar detaylı sınıflandırılmış mıdır?	+	+	+	+
Paydaş etki-önem matrisi var mı?	+	+	+	+
Mali kaynaklar yıllar itibarıyla belirlenmiş mi? (Bütçe, döner sermaye, AB fonların vb.)	+ Veriler kurum içi değerlendirme raporunun yönlendirdiği sunum slaytından elde edilmiştir	+	+	+
Güçlü ve zayıf yönler ve risk ve tehditlere yer verilmiş midir?	+	+	+	+
Amaçlara yönelik hedeflerin sorumluları (birim/kişiler) ayrıca tanımlanmış mı?	+	+	+	+

Tablo 8’de yer alan durum analizine ilişkin bulgular oluşturulurken, Antalya Bilim Üniversitesi’nin stratejik planına ilişkin verilere kurum içi değerlendirme raporundan ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda plana erişim ve veri elde etmenin güç olduğu tespit edilmiştir. Tablo 8 incelendiğinde, kriterlerin genel olarak karşılandığı görülmüştür. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’nin son dönem stratejik planının oldukça kapsamlı olduğu dikkati çekmektedir. Paydaş etki önem matrisi, paydaşların detaylandırılması, üst politika belgelerinin çeşitliliği vb. açılardan oldukça kapsamlı ve anlaşılabilir bir plan üretildiği anlaşılmaktadır. Süleyman Demirel Üniversitesi ve Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nin durum analizine ilişkin bulgularının mevzuat içeriği bakımından çok zengin olduğu (kanun, yönetmelik, yönerge, bakanlar kurulu kararları vb.) gözlenmiştir. Yine sadece bu iki üniversitenin plan raporlarında üst politika belgelerinin de yoğun olarak dikkate alınmış olduğu tespit edilmiştir. Süleyman Demirel Üniversitesi üst politika belgeleri olarak 11. Kalkınma Planı, Orta Vadeli Mali Plan (2020-2022), Yatırım Programı Hazırlama Rehberi (2020- 2022), Yeni Ekonomi Planı (2020-2022), AB İlerleme Raporları, Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları (2003-2023 Strateji Belgesi), Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Strateji Belgesi (2018-2022), 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı, Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023), Katılım Öncesi Ekonomik Reform Programı (2019-2021), Trafik Güvenliği Eylem Planı, Türkiye Turizm Stratejisi 2023, Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014–2023), Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) 2014-2023 Bölge Planını değerlendirmeye aldığı belirlenmiştir.

3.4.3. Geleceğe Bakışa İlişkin Bulgular

Tablo 9. Misyon Vizyon ve Temel Değerlere İlişkin Kriterlerin Karşılama Durumu

MİSYON BİLDİRİMİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Misyon bildirimi mevzuattan alınan görevleri, sunduğu hizmet ve faaliyetleri kapsıyor mu? (Ne)	+	+	+	+
Misyon bildirimi, hedef kitleyi içerecek bir biçimde ifade edilmiş mi? (Kime)	+	+	?	+
Misyonun nasıl gerçekleştirileceği belirtilmiş mi? (Nasıl)	+	+	+	+
Misyon bildirimi, hizmetlerin nihai amacını kapsamakta mı? (Niçin)	+	+	+	+
Misyon özlü açık ve mi?	+	+	+	+
VİZYON BİLDİRİMİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Vizyon bildirimi, gelecekte ulaşılmak istenen noktayı gösterecek bir biçimde mi?	+	+	+	+
Vizyon bildirimi kısa ve akılda kalıcı şekilde ifade edilmiş mi?	+	+	+	+
Vizyon bildirimi özgün mü?	+	+	+	+
	<i>Uluslararası platformda rekabet</i>	<i>+ Yerel kalkınma odaklı, yenilikçi, girişimci insan kaynağı</i>	<i>+ İlham ve yön veren</i>	<i>+ Aranan insan kaynağı yetiştirmek</i>
TEMEL DEĞERLER BİLDİRİMİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Üniversitenin ilke ve davranış kuralları ile yönetim biçimini ifade edecek şekilde temel değerler belirlenmiş mi?	+	+	+	+
Misyon, vizyon, amaçlar, hedefler ve stratejiler, temel değerlerle tutarlı mı?	+	+	+	+
Temel değerler sahiplenilecek ve benimsenecek sayıda mı?	+	+	+	+
	<i>10 değer</i>	<i>8 değer</i>	<i>7 değer</i>	<i>9 değer</i>

Misyon vizyon ve temel değerlere ilişkin kriterlerin çoğunun dört üniversitede de karşılandığı görülmüştür. Süleyman Demirel Üniversitesi'nde misyon bildiriminde hedef kitlenin net olarak ifadesi tespit edilememiştir. Antalya Bilim Üniversitesi'nin verilerine dolaylı yoldan erişim sağlanmıştır. Kurum içi değerlendirme raporundan elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılabilmektedir.

3.4.4. Farklılaşma Stratejisine İlişkin Bulgular

Tablo 10. Farklılaşma Stratejisine İlişkin Bulgular

FARKLI LAŞMA STRATEJİSİ	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Üniversitenin konumunu kuvvetlendirecek ve başarı tercihinde sürdürülebilir bir üstünlük sağlayacak temel yetkinlik alanları tespit edilmiş mi?	+	+	+	+

Araştırmaya konu olan dört üniversitenin de farklılaşma stratejisine yönelik olarak belirlenen kriteri karşıladığı görülmüştür. Ancak, Antalya Bilim Üniversitesi'nin verilerine dolaylı yoldan erişim sağlanmıştır. Kurum içi değerlendirme raporunun sonuç kısmından elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılabilmektedir.

3.4.5. Strateji Geliştirmeye İlişkin Bulgular

Tablo 11. Amaç, Hedef ve Performans Göstergeleri ile Stratejilerin Belirlenmesine İlişkin Kriterlerin Karşılama Durumu

AMAÇLAR	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Amaçlar belirlenirken üst politika belgeleri dikkate alındı mı?	?	+	+	+
Amaçlar üniversitenin elde etmek istediği sonuçları ve etkileri yansıtacak bir biçimde belirlendi mi?	+	+	+	+
HEDEFLER	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Hedefler belirlenirken üst politika belgeleri dikkate alınmış mıdır?	?	+	+	+
Hedefler sayı ve nitelik itibarıyla amacı gerçekleştirecek kapsayıcılıkta belirlenmiş midir?	+	+	+	+
Hedefler ölçülebilir olarak ifade edilmiş midir?	+	+	+	+
Her bir hedef için performans göstergeleri belirlenmiş midir?	+	+	+	+
Hedefler faaliyetlere temel teşkil edecek nitelikte belirlenmiş midir?	+	+	+	+
Hedefin gerçekleşme sonuçlarını yansıtacak nitelikte performans göstergeleri tanımlanmış mıdır?	+	+	+	+
STRATEJİLER	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Stratejiler "hedefe nasıl ulaşılır?" sorusunun cevabını verecek biçimde ifade edildi mi?	+	+	+	+

Araştırmaya konu olan dört üniversitenin de amaç, hedef ve performans göstergeleri ile stratejilerin belirlenmesine ilişkin kriterleri karşıladığı görülmüştür. Ancak, sadece Antalya Bilim Üniversitesi'nin amaç ve hedeflerini belirlerken üst politika belgelerinin dikkate alınıp alınmadığına dair veri elde edilememiş, diğer veriler ise kurum içi değerlendirme raporundan desteklenerek oluşturulmuştur.

3.4.6. Maliyetlendirmeye İlişkin Bulgular

Tablo 12. Maliyetlendirmeye İlişkin Bulgular

MALİYETLENDİRMEYE İLİŞKİN KRİTERLERİN KARŞILANMA DURUMU	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
Her bir hedef için toplam ve yıllara yayılmış maliyet tahmini yapılmış mıdır?	+	+	+	+
Tahmini maliyet tablosu oluşturulmuş mudur?	+	+	+	+

Araştırmaya konu olan dört üniversitenin de maliyetlendirmeye ilişkin belirtilen kriterlerin tamamını karşıladığı görülmüştür. Antalya Bilim Üniversitesi'nin verileri kurum içi değerlendirme raporundan desteklenerek oluşturulmuştur.

3.4.7. İzleme ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular

Tablo 13. İzleme ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular

İZLEME VE DEğERLENDİRME KRİTERLERİNİN KARŞILANMA DURUMU	ABÜ	MAKÜ	SDÜ	ISUBÜ
İzleme ve değerlendirmenin yapılabilmesi için hedef ve performans göstergeleri bağlamında tek bir sorumlu birim ve iş birliği yapılan diğer birimler tanımlanmış mıdır?	+	+	+	+
Hedef kartında izleme ve raporlama dönemleri belirlendi mi?	-	+	+	+
Performans göstergeleri ile ilgili verilerin düzenli olarak toplanması ve değerlendirilmesine dikkat edilmiş mi?	+	+	+	+

Antalya Bilim Üniversitesi'nin hedef kartında izleme ve raporlama dönemlerinin belirlenme durumuna ilişkin kriter dışında, tüm üniversitelerin izleme ve değerlendirmeye ilişkin belirlenen kriterleri karşıladıkları görölmüştür. Antalya Bilim Üniversitesinin verileri kurum içi değerlendirme raporundan desteklenerek oluşturulmuştur.

SONUÇ

Stratejik planlama gerek özel gerekse kamu sektöründe, geleceği sistemli planlama, geleceğe yön verme ve yönetim ilkeleri doğrultusunda açık, şeffaf, katılımcı, hesap verebilir, vatandaş odaklı bir yönetim anlayışı açısından gün geçtikçe önemi artan bir kavramdır. Üniversiteler de çağın gereklilikleri doğrultusunda genişleyen ve çeşitlenen hizmet anlayışları ve mevzuat gereğince stratejik plan uygulamasına geçmişlerdir. Stratejik plan içinde, mevcut durum, vizyon, amaçlar, hedefler ve bu hedeflere yönelik faaliyetler detaylı olarak belirtilmekte ve bunlara ilişkin bir performans takip sistemi uygulanmaktadır.

Bu çalışmada, 2001 yılında dört üniversitenin işbirliğiyle kurulan ADIM Üniversiteleri Birliği içinde yer alan ve Batı Akdeniz Bölgesi'nde yer alan dört üniversitenin stratejik planları tespit edilen kriterlere uygun olarak değerlendirilmiştir.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin 2022-2026 dönemini kapsayan stratejik planında dört temel odak belirlenmiştir. Uygulama ağırlıklı eğitim, dijital dönüşüm, yerel ve bölgesel kalkınma odaklı araştırma geliştirme ve toplumsal katkı olarak belirlenen temel odaklara göre hazırlanan son stratejik planın önceki stratejik planlara kıyasla daha detaylı olduğu ve yeni hususların plan kapsamına dahil edildiği görölmüştür.

Antalya Bilim Üniversitesi'nin internet adreslerinde iki adet güncel stratejik plan sergilendiği görölmüştür. Planlar, 2018-2022 ve 2021-2024 dönemine aittir. İki stratejik plan sergilenmesine rağmen, bazı veriler ancak "Kurum İçi Değerlendirme Raporu"ndan elde edilebilmiştir. Antalya Bilim Üniversitesi'nin stratejik plan ekibinin üniversitenin strateji ve kalite kuruluna bağlı olarak faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. 2018-2022 Stratejik Planında 3 temel amaç, 22 hedef ve bunlara yönelik stratejiler belirlenmiş, 2021-2024 ait stratejik planında ise 5 temel amaç ile 27 hedefe yer verilmiştir.

Süleyman Demirel Üniversitesi'nin 2021-2025 dönemi stratejik planında 3 amaç ve 15 hedef bulunmaktadır. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nin stratejik planında ise 5 amaç ve 19 hedef yer almaktadır. Stratejik planların içeriklerine bakıldığında 172 sayfadan oluşan Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nin stratejik planının daha detaylı hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

İncelenen dört üniversitenin stratejik planlarında odaklanılan konuların temelde birbirine benzer olmasına rağmen, planlarda biçimsel ve içerik açısından bir standart bulunmadığı tespit edilmiştir. Antalya Bilim Üniversitesi'nin stratejik planına tam olarak erişim mümkün olmadığından, çalışmada, üniversitenin internet adresinden ve kurum içi değerlendirme raporundan elde edilen veriler de kullanılmıştır.

Üniversitelerde stratejik plan hazırlama ekipleri açısından da standart bulunmadığı tespit edilmiştir. Stratejik plan yönlendirme kurulu, çalışma ekibi, toplantı çalışma ekipleri isim, unvan kurul görevi, hizmet verdikleri birimlerin detaylı olarak stratejik planda yer almasının şeffaflık, sorumluluk, hesap verebilirlik, katılımcılık ve emeğe saygı anlamında önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Bir başka farklı husus, üniversitelerin paydaşlarının farklılığıdır. Belirlenen paydaşlara yönelik etki-önem matrisi yapılması ve öncelik derecelerinin belirlenmesinin bu açıdan bir standart sağlayabileceği düşünülmektedir. Plan çalışma grupları arasında, diğer paydaşlar gibi öğrenci temsilcileri (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde olduğu gibi lisans, ön lisans vb. açıdan çeşitlendirerek) ve öğrenci topluluklarının ekibe dahil edilmesi, hizmet verilen kitlenin stratejik plan hazırlık sürecine katılımcılığın artırılması ve bu yöntemle plana dahil olan faaliyetleri sahiplenme oranını arttıracak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada incelenen stratejik planlar arasında, valilik ve belediye temsilcilerine paydaş olarak yer veren tek üniversite Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'dir. Bu kurumların üniversite yönetimleriyle etkileşimi dikkate alındığında öncelikli paydaşlar arasında yer almalarının gerektiği görülmektedir.

Üniversitelerin stratejik planlarının internet adreslerinde erişilebilir olması önemlidir. Kurumların stratejik planlarına internet adreslerinden erişilmesi, hazırlanan stratejik planların içeriğinde, planın hazırlanmasına emeği olan ekip üyelerinin belirtilmesi, bu planda emeği olanların motivasyonunu yükseltecek ve diğer kurum mensuplarının müteakip çalışmalara verecekleri desteğin artmasını sağlayacaktır.

Üniversitelerde, geleneksel yönetimin günlük alınan kararlara dayalı uygulamalarından kurtularak vizyonlar geliştirilmesi, vizyona yönelik amaçlar ve hedefler tespit edilmesi, kıt kamu kaynaklarının harcanmasında stratejik önceliğe uygun hareket edilmesi, belirlenen faaliyet ve maliyetler için izleme sistemi kurulması ve titizlikle uygulanması yoluyla stratejik planlamayla amaçlanan stratejik yönetim anlayışına geçişin başarıyla sonuçlanacağı öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- ADIM Üniversiteleri Tanıtım Kataloğu (2018). http://www.adim.org.tr/dosya/Adim_Katalog.pdf (10.04.2022).
- Aktan, Coşkun Can (2006). Kamu Mali Yönetiminde Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Antalya Bilim Üniversitesi 2021-2024 Stratejik Planı. https://admin.antalya.edu.tr/files/418/STRATEJ_K_PLAN.pdf(28.09.2022)
- Antalya Bilim Üniversitesi Kurum İçi Değerlendirme Raporu (2021). https://admin.antalya.edu.tr/files/418/kalite_kitap_k.pdf (28.09.2022)
- Antalya Bilim Üniversitesi Kurum İçi Değerlendirme Raporu (2020). https://admin.antalya.edu.tr/files/121/2020_K_DR.PDF (15.07.2022)
- Birinci, M. (2014). Üniversitelerde Stratejik Yönetim Uygulamalarının Performansa Etkileri: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Karşılaştırılmalı Analizi. *Yükseköğretim Dergisi*; 4(3):135-147) <http://static.dergipark.org.tr/article-download/d4d8/378c/b381/imp-JA96CZ84AB-0.pdf> (28.09.2021).
- Bozkurt, Paşa (2019). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim ve Politđi: Bir Kamu Kurumu Örneğinde. 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Burdur Mehmet Akif Ersoy Stratejik Planı (2022-2026) <https://sgdb.mehmetakif.edu.tr/form/229/366/stratejik-planlar> (15.04.2022)
- Çetin, Sefa (2019). Kamu Sektöründe Stratejik Planlama, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demirkaya, Y. (20201). “Türk Kamu Yönetiminde Planlama” Türk Kamu Yönetimi (Ed.: H. Ateş), 2. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları, ss.387-412.
- Eren, V., Orhan, U., Dönmez, D. (2014). Üniversitelerde Stratejik Planlama Süreci: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2).
- Güven, B. Murat; Bağdigen, Muhlis (2008). Kamu İdarelerinde Stratejik Planlama ve Yönetim, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi 2021-2025 Stratejik Planı. <https://sgdb.isparta.edu.tr/assets/uploads/sites/95/files/2021-2025-stratejik-planı-11082021.pdf> (15.02.22).
- Kalkınma Bakanlığı (2018). Üniversiteler İçin Stratejik Planlama Rehberi. http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/wtnii+Universiteler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf (27.02.2022).
- Kamu İdareleri için Strateji Planlama Kılavuzu (2021), http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/0QRai+Kamu_Idareleri_Icin_Stratejik_Planlama_Kilavuzu_V3_1_.pdf
- Kaygısız, E. (2017). Üniversitelerde Stratejik Planlama: Trakya Bölgesindeki Üniversitelerin Stratejik Planlarının Karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi) Namık Kemal Üniversitesi SBE Yönetim ve Organizasyon ABD
- Kerman Uysal, Altan Yakup, Aktel Mehmet, Öztop Sezai (2012). Belediyelerde Stratejik Planlama: “Ege Bölgesi İl Belediyeleri Örneği”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi C.17(2), ss.1-15.
- Mirze, S. Kadri (2014). İşletmelerde Stratejik Planlama El Kitabı, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Öztop, Sezai; Ateş, Hamza; Lamba, Mustafa (2016). “Kamu Yönetimi Reformları”, Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü (Ed.: S. Erdoğan ve A. Gedikli), Kocaeli: Umuttepe Yayınları, ss.1-28.

- Öztop, Sezai (2007). Stratejik Planlamanın Belediyelerde Uygulanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Öztop, Sezai (2020). Kamu Kurumlarında Değişim Yönetimi, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztop, Talya (2021). Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik Açısından Stratejik Planlar: Türkiye’deki Devlet Üniversitelerinin Stratejik Planlarının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
- Peker, Ufuk (2020). Stratejik Planlama, İstanbul: Sokak Yayıncılık.
- Songür, Neşe (2011). Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama, Ankara: TODAİE Yayını (No: 359).
- Süleyman Demirel Üniversitesi Stratejik Planı (2021-2025). https://w3.sdu.edu.tr/SDU_Files/Files/2021-2025_sttatejik_plani.pdf (25.11.2021).
- Şentürk, Hulusi (2005). Belediyelerde Stratejik Planlama, İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Üniversiteler için Stratejik Planlama Rehberi, <http://www.sp.gov.tr/tr/kutuphane/s/103/> (20.11.2021).
- Yılmaz, Kutluhan (2002). “Kamu Kuruluşları için Stratejik Planlama Uygulaması”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 50-51, ss.67-86.
- 17506 Sayılı ve 6.11.1981 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan “Yükseköğretim Kanunu”.
- 25326 Sayılı ve 24.12.2003 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan “5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu”.
- 25942 Sayılı ve 20.09.2005 tarihli Resmi Gazete’de Yayımlanan “Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği”.
- 26111 Sayılı ve 17.03.2006 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, Yükseköğretim Kanunu, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Telsiz Kanunu ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”.
- 27648 Sayılı ve 21.07.2010 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan 6005 Sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.
- 30111 Sayılı ve 01.07.2017 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan 7033 sayılı “Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”.
- 30344 Sayılı ve 26.02.2018 tarihli Resmî Gazete’de Yayımlanan “Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”.
- 31462 Sayılı ve 22.04.2021 tarihli Resmi Gazete’de Yayınlanan “Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik”.

Teori ve Pratikte Irkçılık¹

Süleyman BAHCIVAN²

Hür Sinan Özbek tarafından kaleme alınan “Teori ve Pratikte Irkçılık” isimli çalışma ile yazar kısa bir biçimde ırkçılığın oluşumu, gelişimi, günümüzdeki şekli ve Türkiye’deki uzantısına dikkat çekmektedir. Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. Yazar ilk bölümde ırk kavramı ve ırk kuramlarına değinerek bu kavramlara dair bilgilere yer vermiştir. İkinci bölümde Antik Çağda ırkçılık var mıydı? başlığı altında Antik Yunan ve Mısır medeniyetlerine yer verdikten sonra Antisemitizmin ırkçılık olup olmadığına değinmiştir. Werner Ruf ve Léon Poliakov gibi yazarlara göre Eski Yunan şehir devletlerinde özgür-köle statüsünün olduğu, kadınların erkeklerin kölesi şeklinde görüldüğü ancak bunun köken, deri rengi gibi durumlarla ilgili olmadığı, doğal bir durum olarak görüldüğü; benzer şekilde eski Mısır’da da bugünkü anlamda ırkçılığın olmadığı belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ırkçılığın tarihsel ve ekonomik yönleri ele alınıp, ırkçılığın ekonomik politiğı, emek ve sermaye arasındaki ilişkisi açıklanmıştır. Dördüncü bölümde bir grup insanın değışik, yabancı olduğu gerekçesiyle dışlanmasını; onlarla ilişki kurmaktan kaçınmayı, değışik ve yabancı olana karşı gösterilen saldırganlığı ifade eden “Ksenofobi” kavramına değinmiştir. Beşinci bölümde ırkçılık ve cinsiyet arasındaki ilişki; altıncı bölümde ırkçılık ve milliyetçilik, yedinci bölümde yeni ırkçılık kavramı ve sekizinci bölümde ise Türkiye’de ırkçılık konusunu ele alınmıştır. Yazar bu konuları ele alırken başka araştırmacıların çalışmalarının incelenip, aralarındaki ilişkinin ele alındığı bibliyografik yöntemden yararlanmıştır.

Çalışmada ilk olarak ırk kavramının kökeni incelenmiş, kavramın ne anlama geldiğı, farklı dillerde ne zaman ve nasıl kullanıldığı ele alınarak, ırk kavramının Türkçede ki kullanımı Farsça, Arapça ve Tatarca vb. diller ile karşılaştırarak ve Fuad Köprülü, Ali Canip ile Ziya Gökalp gibi fikir adamlarının düşüncelerinden yararlanılarak verilmeye çalışılmıştır (s. 15-37).

Özbek, Eski Yunan ve Mısır’da ırkçılığın kökenini inceledikten sonra Antisemitizme değiniyor. Memmi ve Poliakov, Yahudi düşmanının ırkçılık olduğunu belirtmektedirler. Ancak modern zamana kadar Yahudilerin dışlanmaları, soykırıma uğramaları “dini” gerekçelerle yapılmıştır. Öyle ki Martin Luther’in, başlarda Yahudilere karşı sınırlı bir şekilde duyduğu saygı, yaşlılık döneminde onlara karşı nefret vaazları ile değışmiş ve bu söylemler daha sonra Naziler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Özbek’e göre, Türkiye’de Yahudi düşmanlığı, ekonomik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Dönemi’nde ekonominin büyük çoğunluğu Ermeni ve Rumların elindedir. Cumhuriyet ile birlikte Ermeni ve Rumların yerini

¹ Bu eser, Hür Sinan ÖZBEK tarafından 2021 yılında Ankara Fol Yayınlarından basılan (ISBN: 978-625-7307-37-6) aynı adlı kitabın incelemesidir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, suleyman417@gmail.com ORCID: 0000-0003-3764-2384

Türklerin alması amaçlanırken, bunu Yahudiler almış ve onlara karşı farklı bir tutum oluşmaya başlamıştır. Bu tutumun oluşmasında Ebuzziya Tefvik ve Cevat Rifat Atilhan önemli rol oynamışlardır (s. 49-53).

Yazar ırkçılık ile ekonomi arasındaki ilişkiyi ele alırken Albert Memmi, Alex Callinicos ve Werner Ruf gibi düşünürlerin fikirlerini aktarmaktadır. Memmi'ye göre ırkçılık modern zamana kadar biyolojik olarak ele alınmıştır. İspanyollar “uygarlık misyonu”, Amerika yerlilerinin “doğal aşağı oluşları” söylemleri işgal ve sömürünün meşrulaştırması için kullanılmıştır (s. 54). Callinicos, 17. ve 18'yy'da köle emeğinin başlaması ve kapitalizmin dünya ölçeğinde üretim tarzı haline gelmesiyle ırkçılığın ortaya çıktığını iddia etmektedir. Ruf'a göre kapitalist sistemde, sömürgeleştirilmiş insanlar “alt insanlar”dır (s. 62-64). Bu insanlar aşağı oldukları için işgücünün altında çalıştırılmaları gerekir. Çalışmada bu yazarların fikirleri verilmekle birlikte Voltaire'nin kölelere yapılan işkenceleri vahşet olarak görüp, zencilerin kendi ırklarından tamamen farklı olduklarını iddia etmesi ve George Washington'un bağımsızlık ve insan hakları için büyük mücadeleler vermesinin yanında en çok köle sahibi olması gibi çelişkiler de verilmiş (s. 57).

Yazar, cinsiyetçilik ile ırkçılık bölümünde Nora Räthzel ve Immanuel Wallerstein gibi bazı yazarların görüşlerinden aktarmalar yapmıştır. Räthzel'e göre, cinsiyetçilik, ırkçılık gibi toplumsal ilişkilerin doğallaştırılmasıdır. Bu doğallaştırma, ırkçılıkta nasıl ki bireyler doğaları gereği farklı görülüyorlarsa; cinsiyetçilikte de kadınlar biyolojik özelliklerinden ve duygusal olmaları gibi yönlerden farklı görülmektedirler. Yine cinsiyetçilik, ırkçılık gibi insanlara toplum içinde bir alan tanıma, hapsetme imkânı verir (s. 84). Wallerstein'a göre, kapitalist sistemde kârın maksimize edilmesi için ulaşılabilen tüm emek gücünün kullanılması gerekmektedir. Cinsiyetçilik, ırkçılık gibi insanları çalışma sisteminin içinde tutmayı hedefler. Yine ona göre “ev kadını” örneğinde olduğu gibi kadınları, ücret ödenmeden çalışmaya ikna etmenin yolu, kadın çalışmasının aslında çalışma olmadığını ilan etmektir (s. 85-89). Özbek, ayrıca ırkçılık konusunda kadınların rolüne ilişkin olarak da Nazi toplumundaki kadınlarla ilgili yapılan çalışmalara değinmiştir. Anna Maria Sigmund, “Die Frauen der Nazis” (Nazilerin Kadınları) adlı kitabında Hitler'in iktidara gelmesinde çevresindeki kadınların önemli rolü olduğunu belirtiyor. Örneğin Hitler tam iflas edecekken, Elsa Bruckmann'ın Hitler'in yardımına yetişerek durumun engellemesini sağlıyor. Barbara Distel “Frauen im Holocaust” (Holocaust'ta Kadınlar) adlı eserinde Nazi toplama kamplarında 3517 kadının görev yaptığını, bu sayının toplam gardiyanların %10'nu oluşturduğunu ve bu kadınların büyük çoğunluğunun gönüllü olarak bu işi yaptıklarını belirtiyor. Marilyn Yalom, “Evlî Kadının Tarihi” adlı eserinde Amerika'da kölelere verilen cezalar örneğinde Teksaslı bir kölenin; erkek efendinin, erkek köleleri kırbaçladığını, hanımefendinin ise kadın köleleri kırbaçladığını. Hanımefendinin acısı artsın diye bazen ısırğan otu kullandığını söylüyor (s. 90-93).

Çalışmada ırkçılık ve milliyetçilik arasındaki ilişkiye bakılırken ulus kavramının ve ulusların nasıl ortaya çıktığı irdelenmiştir. Diğer konularla benzer şekilde milliyetçilik ve kapitalizmi birbirleriyle ilişkili gören Karl Marx ve Robert Miles gibi düşünürlerin düşüncelerine yer verilmiştir. Türkiye'de milliyetçilik akımının gelişimi ile ilgili Osmanlı'dan örnekler vererek Ziya Gökalp, Ali Canip, Yusuf Akçura ve Gaspıralı İsmail'in etkileri ve çalışmaları kısaca ele alınmıştır. Özbek, birçok kişinin milliyetçilik ile ırkçılık arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirten ifadeleri vermesine rağmen kendisi bu konuda tam bir fikir vermemektedir (s. 94-114).

Son dönemlerde ırkçılığın biyolojik kökenli olmadığı ırkçılığın kültürel özelliklerden kaynaklandığı “yeni ırkçılık”, “farkçı ırkçılık” veya “ırksız ırkçılık” olarak çeşitli şekillerde adlandırılan “yeni ırkçılık” kavramı da ele alınmıştır. Yeni ırkçılıkta farklı kültürel özelliklerin aşılabilir olduğu, farklı kültürden gelenlerin benzer olamayacakları iddia edilmektedir.

Özbek göre, Türkiye'de milliyetçiliği ilk olarak geliştirenlerin Türk kökenli olmadığı gibi ırkçılığı “kuramsal”, “bilimsel” olarak da yerli bilim adamları ve düşünürler tarafından geliştirilmemiştir. Yazar Türkiye'deki ırkçılığın oluşmasında ekonomik faktörlerin etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre Osmanlı'da sanayi işletmelerinin çoğu Rum, Ermeni ve Yahudilerin elindeydi. Cumhuriyet ile birlikte Rum

ve Ermenilerden boşalan alanların Türklerin doldurulması hedeflenmiştir. Ancak boşalan alanlara Yahudiler geçmiştir. Bundan dolayı Türkiye’de de antisemitizm hareketleri başlamıştır. Özbek, günümüzde Suriye’den gelen mültecilerin ucuz iş göçü olarak görülmesi yerli halkı işinden ettiği için, oradan gelenlerin bir kısmının ise kendi işlerini kurması yine yerli işletmelere rekabet oluşturması açısından mülteciler ırkçılığa maruz kalmaktadırlar. Kürtlere yönelik tutum da benzer şekildedir. Türk işverenler ucuz işgücü olarak onları kullanırken, Kürtlerin kendi işini kurmaları durumunda ırkçı söylemler ortaya çıkmaktadır (s. 129-146).

Eserde ırkçılık farklı bir açıdan ele alınmış ve çeşitli yönlerine değinilmiştir. Ancak sadece Batılı kaynaklar referans alınarak ırkçılığı açıklamaya çalışması ve araştırma kitabı olmasına rağmen doğrudan alıntılar dışında metin içinde veya altında verilen bilgilerle ilgili kaynak gösterilmemesi çalışmanın zayıf yönlerini yansıtmaktadır. Irkçılık konusu ile ilgisi olan veya çalışma yapacak olanların bu esere bakmaları yararlı olacaktır.

Bir “Hürriyet” Hikâyesi: Çok-Partili Dönemde Özgürlükçü Bir Siyaset Girişimi (1955-1958)¹

Özge Nur KORAMAN²

1950’li yıllar dünyada ve Türkiye’de gerek siyasi, gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan birçok gelişmeye ev sahipliği yapan yıllar olmuştur. Haluk Gerger’in Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası (1999) eserinde belirttiği üzere, 1947 tarihli Truman Doktrini ile çeşitli ülkelere yapılan askeri-ekonomik yardımlar, Türkiye’nin NATO’ya kabul edilmesinde belirleyici konumda bulunan Kore Savaşı’nın patlak vermesi ve Orta Doğu’da ilişkilerin giderek gerginleşmesine sebep olan Bağdat Paketi’nin imzalanması gibi büyük çaplı hadiseler Türkiye’de çeşitli etkiler yaratmıştır. Yine, Gökhan Atılğan’a göre, 1950’li yıllarda Dünyada kurulan dengelerde kendine yer bulma arayışında olan Türkiye’nin, jeopolitik konumunun gereği olarak uluslararası aktörler tarafından önemli bir güç olarak görüldüğüne ve Orta Doğu’daki gelişmeler doğrultusunda kendisine birtakım misyonlar yüklediğine değinmiştir (Atılğan, 2016: 393-510). Dış politikadaki hareketliliğin yanında ülke iç dinamiklerinin de durgun olmadığı bilinmektedir. Siyasi iktidarın politikaları dolayısıyla merkez ve çevrede biçimlenen durumlar, kurulan yeni parti ile birlikte alevlenen Meclis tartışmaları ve nihayet 1960 yılında vuku bulan askerî darbe, dönemi analiz ederken karşımıza çıkan önemli gelişmeler.

Bu noktada, çeşitli dönemlerde milletvekilliği ve 2007-2012 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı görevleri dolayısıyla siyasi yönüyle öne çıkan Ertuğrul Günay, araştırmacı, akademisyen kimliğiyle hazırladığı Bir “Hürriyet” Hikâyesi: Çok-Partili Dönemde Özgürlükçü Bir Siyaset Girişimi eseri dönemin dış politika ve iç politika ilişkisine muhalif bir partinin analizi üzerinden farklı bir perspektifle sunması açısından önem kazanıyor. İncelemeye konu olan eser, 1955 yılında Demokrat Parti’den (DP) ayrılarak kurulan Hürriyet Partisi’ni (HP) tüm bu tarihsel dönüşümler ışığında analiz etmekte. Diğer yandan, 1950’lerde HP’nin yaşadığı süreç Günay’ın ifadesi ile günümüze de ışık tutuyor. Günay’ın kitabını yazmasındaki ana sebebin Türkiye’deki demokrasi sorununu farklı bir çerçeveden incelemek olduğu söylenebilir. Yazar, yapılanmasını ve fikirsel arka planını incelediği, ama siyasi tarihimizde çok da bilinmeyen bu siyasi partiyle okuyucuya Türkiye’nin demokratikleşme sürecinin bir türlü başarıya ulaşamaması hususunda önemli bir mesaj vermeyi amaçlıyor. Mehmet Akif’in “İbret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?” serzenişiyile okuyucuya seslenen Günay’ın, eseri kaleme alırken çizdiği çerçeveyi anlamak mümkün.

Türkiye’nin demokrasisi tartışılırken her daim orada olan ve aşılamayan bir sorun gibi duran “tek adam” sorunu, Günay’ın araştırmasının temelini oluşturmakta. Bu sorun çerçevesinde öncelikle Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki tek partili siyasi yaşama değinen yazar, daha sonraki bölümlerde

¹ Bu eser, Ertuğrul GÜNAY tarafından 2020 yılında İstanbul İletişim Yayınları’nda basılan (ISBN: 9789750230128) aynı adlı kitabın incelemesidir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, ozgekoraman@gmail.com ORCID: 0000-0002-1356-0678

“demokrasi” gagesiyle yola çıkan DP’den söz ediyor. Demokrasi vaadiyle Türkiye’nin siyasi yaşamına damga vuran ve kısa sürede seçmenden büyük ilgi gören DP’nin zaman içinde çizgisinden sapması, tek parti döneminin kötü bir kopyası haline gelmesi (ss. 48) ve tam da bu sebepten parti iinden kopuşlar yaşanması Günay’ın kronolojik sırayla okuyucuya aktardıkları arasında. HP’nin tarihsel gelişim sürecinin anlatılması öngörülen bu eserde, ilk iki bölüm boyunca HP’nin bahsinin dahi geçmemesi, yazarın partinin kurulması hususunda zaman içinde meydana gelen gelişmeleri daha öncelikli olarak önemsediğini kanıtlar niteliktedir. Bu yönüyle eserin kronolojik sırayla, tarihi akışa sadık kalınarak oluşturulduğu söylenebilir.

Ertuğrul Günay, ilk bölümden son bölüme kadar kendine has üslubunu sürdürmüş ve Türkiye’nin demokrasi tarihine ışık tutan eserini ykleyici bir anlatım ve adeta bir mikro tarihi yöntemi, titizliğiyle okuyucuya sunmuştur. Bu yüzden, yazarın yer yer roman okuyormuş hissiyatı veren anlatımı eserin bilimsel yönünün eksik olduğu anlamına gelmemektedir. Zengin sayılabilecek kaynakçasında Günay’ın birçok bilimsel kitap ve makaleden yararlandığı göz önünde bulundurularak, Bir “Hürriyet” Hikâyesi’nin ülkemizin maks demokrasi sorununa farklı bir perspektiften baktığı ve okuyucunun Türkiye’nin demokrasi yolculuğuna şahitlik etmesini sağladığı söylenebilir.

Yazarın kitap boyunca öyküsel bir anlatım sunması ve eseri zenginleştirecek anılar aktarması Günay’ın objektiflikten uzaklaştığı algısını oluşursa da, bu yukarıda değinildiği üzere tarih çalışmalarında sık rastlanan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin, Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayacak şekilde tasarladığı araştırmasında, Günay tek adam rejimine karşı demokrasinin var olabilmesine olanak tanınması ve halkın görüşünün yönetime yansımaları sağlaması bakımından DP’nin var olmasını elzem görmüş, sonrasında büyük bir başarı göstererek iktidara gelmesinin Beyaz Devrim olarak adlandırıldığını aktarmıştır. Ayrıca genel olarak var olan DP’nin din sömürgeciliği yaptığı algısına kesinlikle karşı çıktığı gözlemlenmiştir. Yazarın bu yönden birçok yerden eleştirmesine rağmen DP’yi ve öncülük ettiği demokratikleşme sürecini olumlu olarak değerlendirdiği söylenebilir İlerleyen bölümlerde ise yazar, DP’nin başlangıçta vadettiklerinden uzaklaştığını ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında olduğu gibi tek adam rejimine eğilim gösterdiğini vurgulamıştır. Bu bölümlerde Günay’ın DP aleyhinde bir tutum sergilediği gözlemleniyor.

Türkiye’nin demokrasi tarihi araştırılmak istendiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Kemal Karpat Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller (2019) eserinde Osmanlı’daki gelişmelerden başlayarak çok partili yaşama ve sonrasında kurulan partilere kadar meydana gelen gelişmelerden bahseder. Anlatımında Karpat, dönemi siyasi ve ekonomik açıdan değerlendirmektedir. Ertuğrul Günay ise tek parti döneminden başlayarak DP’ye ve sonrasında HP’ye uzanan araştırmasında dönemin genel gelişmelerinin yanında siyasi aktörlerin kişisel özelliklerinden ve özel yaşamlarında meydana gelen gelişmelerden de bahsetmektedir. Günay, bu yönüyle okuyucuya Karpat’ın söz konusu eserinde ifade ettiklerinden farklı bir bakış açısı sunuyor. Diğer bir deyişle, sadece yapısal faktörleri değil, aktörleri de değişimlerde önemli unsurlar olarak kabul ediyor. Örneğin, Adnan Menderes’ten söz ederken onun kk yaşta anne babasını kaybetmesine vurgu yapan yazar, onun sevilme ve takdir edilme arzusunun çocukluğundan bu yana uzanan bir eksiklik olduğuna değinmektedir (ss. 45-46). Bu sebeple, DP’nin siyasi arenada elde ettiği başarıları kendine ml eden Menderes’in giderek daha fazla bencilleştiği, kendini partisinin ve Türkiye siyasetinin kalbine yerleştirdiği iddiasındadır. Bu açıdan, Ertuğrul Günay’ın Bir “Hürriyet” Hikâyesi alışması ile literatüre sağladığı en önemli katkı budur. Diğer yandan, Günay, dönemin ekonomik gelişmelerine pek fazla odaklanmamış, araştırmasının çerçevesini çizerken ekonomiyi merkeze almamıştır. Bu açıdan Karpat’ın anlatımındaki mali ayrıntılardan yoksun olan eseri, dünyadaki ekonomik gelişmelerin Türkiye’ye yansımalarının anlaşılması hususunda yetersiz kalmaktadır.

Pek çok araştırmacının söylediği gibi Günay da, HP’nin kuruluş nedenini DP’nin başlangıçtaki demokratik çizgisinden ayrılması neticesinde İspat Hakkı ile patlak veren parti içi ayrılmalar olduğunu söylemektedir. HP’nin kurulduğu bu dönemde parti kurucuları tarafından DP’nin otoriterliğine vurgu

yapılmış, DP iktidarının tek parti döneminden farkı kalmadığı söylenmiştir. Tam da burada, Parti kurucularından Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu'nun Akis Dergisi'nde yayınlanan demecine göz atılabilir. Karaosmanoğlu, İttihat ve Terakki'den başlayarak sürdürdüğü konuşmasına şu şekilde başlar: "Otoriteden hala mı ürkmedik, hala mı bıkmadık? Siyasi otorite, devlet otoritesi, lider baskısı ve tahakkümü... Yıllardan beri memleket ufuklarını karartan bunlar değil mi; bizleri bezdiren, Türk milletini hengâmelere sürükleyen?" (ss. 109). Karaosmanoğlu'nun demecinin devamında DP için söylediklerine bakmadan, sadece bu sözlerine dayanarak içinde bulunduğu partinin fikirsel çizgisini anlamak mümkün. Nitekim eserde belirtildiği üzere, İspat Hakkı tartışmalarıyla milletvekillerinin partiden ihraç edilmesine kadar varan gelişmeler, DP'nin lider otoritesine boyun eğmiş, düşünce özgürlüğüne tahammülü olmayan bir parti olduğunu kanıtlıyor. Tam da burada, HP'nin adından da anlaşılabilceği gibi otoriteden önce özgürlüğe önem veren bir parti olduğuna değinilmekte.

Günay, HP'den söz ederken parti üyelerinin tamamına ve parti tarafından verilen demeçlere yer vermiştir. Arşiv araştırmasından elde ettiği demeçlerin tarafınca sadeleştirildiğini ve daha anlaşılır bir dile kavuşturulduğunu söyleyen yazarın (ss. 72), bu yönüyle okuyucuya yardımcı olduğundan bahsedilebilir. Okuyucu, kitabın genelini olduğu gibi siyasi partilerin söylemlerini de dönemin öngördüğü Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılmış haliyle, kolaylıkla okuyabilmektedir. Bu yönüyle eserin, siyaset bilimci ya da araştırmacı olmayan kitle için bile uygun olduğu söylenebilir. Bahsi geçen demeçler, dönem boyunca dergilerde yayımlanan makaleler, Parti'nin gerek kendi başına gerekse diğer muhalefet partileri ile ortak olarak yayımladığı bildirimler incelenerek yapılan analizler; yazarın iddia ettiklerini kanıtlaması hususunda yeterli birikime sahip olduğunu ispat eder nitelikte. Detaylı bir araştırma olma özelliği taşıyan kitabın, çıkarımlarını somut olay ve belgelere dayandırması dikkat çekici.

HP'nin merkezde rağbet gören görüşleri olmasına rağmen taşradaki örgütlenmesini oluşturmada yetersiz kalması sebebiyle Mecliste yeterince güç kazanamadığını iddia eden eser, Çağlar Keyder'in Türkiye'de Devlet ve Sınıflar (2019: 159) eserinde belirtmiş olduğu, DP'nin ilk dört yılında Meclis için söylediği "Meclis hem gençti hem de daha taşralıydı. Milletvekilleri, güçlerini seçmenlerini temsil edebilmelerinden alan, mahallî tabanı olan siyasetçilerdi." analizini desteklemektedir. Günay'a göre, taşradan gelen Parti'ye katılma isteklerini değerlendirirken fazla seçici davranmış olan HP'liler, bu tavırlarının neye mâl olduğunu Mecliste yeterince temsil edilemediklerinde anlamışlardır.

Eserin içeriği değerlendirilirken, HP'nin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile birleştiği 1958 yılına kadar, Meclisteki diğer partilerden daha farklı bir bakış açısıyla siyasi yaşamını sürdürdüğü çıkarımı yapılabilir. O döneme kadar Meclis'te faaliyet gösteren partilerden daha çağdaş bir görüntü sergileyen HP siyasetçileri, aydın çevrede ilgi uyandıran açıklamalarıyla gündeme gelmiş, zaman zaman onların eleştirilerine de maruz kalmıştır. Örneğin, 1957 seçimlerinden sonra dönemin dikkat çekici isimlerinden olan Doç. Dr. Turan Güneş yaptığı konuşmada, bir siyasi partinin, fikirlerini diğer partilere ve millete benimseterek de hizmette bulunabileceğini, hizmet etmek için iktidarı elinde bulundurmamak zorunda olmadığını ifade etmiştir. Bu açıklama sonrası CHP içerisinden olduğu bilinen araştırmacı Doğan Avcıoğlu, HP'yi bir fikir kulübü olmak ile itham etmiştir. Avcıoğlu'na göre bir siyasi parti mutlaka iktidara gelmeyi hedeflemelidir.

Yapısal yönden bakıldığında kitaptaki bazı yazım hataları ve tarihlerdeki yanlışlar okuyucunun gözüne çarpıyor. Örneğin, henüz kitabın önsözünde "1876 Anayasası" yerine "1976 Anayasası" yazılması, 27 Ekim 1957 seçimlerinin anlatıldığı bölümde, bir başlık altında seçimin yedi ay geriye çekildiğini söylerken (ss.119); diğer başlıkta bu rakamın sekiz olduğunun ileri sürülmesi (ss. 122), yine "artıran" şeklinde yazılması gereken kelimenin "arttıran" olarak kitapta yer alması (ss.153) bunlardan birkaçı. Bazı eksikliklerine rağmen, genel hatlarıyla Bir "Hürriyet" Hikâyesi, gerek üslubu gerekse olaylara bakış açısıyla araştırmacıların ve akademisyenlerin yanında Türkiye'nin demokrasi tarihine ilgi duyan her okuyucuya hitap etmekte.

KAYNAKÇA

- Atılđan, G. (2016). “Kitap Bölümü Adı”, İçinde Atılđan, G., Aytekin, A., Ozan E., Saraçoğlu, C., Őener, M., Uslu, A., Yeşilbağ, M. (ed.). Osmanlı’dan Günümeze Türkiye’de Siyasal Hayat. İstanbul: Yordam Kitap.
- Gerger, H. (1999). Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği. Ankara: Belge Yayınları.
- Karpat, K. (2019). Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keyder, . (2019). Türkiye’de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim Yayınları.